

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

*Αειφόρος Τουριστική Ανάπτυξη και φέρουσα ικανότητα.
Ανάλυση δεικτών καθορισμού των ορίων ανοχής στην
εξέλιξη του Τουριστικού Φαινομένου.*

Εισηγητής: ΜΠΕΝΕΤΑΤΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ
Σπουδαστές: ΔΡΑΚΟΣ ΡΩΜΑΙΟΣ
ΚΟΥΛΕΝΤΙΑΝΟΥ ΑΓΓΕΛΙΚΗ

ΠΑΤΡΑ, ΜΑΡΤΙΟΣ 2005

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	6780
----------------------	------

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1.1 Τι είναι τουρισμός	1
1.2 Ιστορική ανασκόπηση.....	3
1.3 Ο τουρισμός ως κοινωνική ανάγκη.....	3
1.4 Τι ελληνικό τουριστικό πρότυπο.....	4
1.5 Οι νέες μορφές τουρισμού: ιστορική ανασκόπηση.....	5
1.6 Περιφερειακή ανάπτυξη και περιβαλλοντική διάσταση.....	6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Ο ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.

2.1 Εννοιολογικοί προσδιορισμοί.....	8
2.2 Ιστορική ανασκόπηση- Τάσεις και προοπτικές.....	9
2.3 Τα χαρακτηριστικά και οι αρχές του αειφόρου τουρισμού.....	10
2.4 Η αρχή της χωρητικότητας- Φέρουσα ικανότητα.....	11
2.5 Η δυνατότητα εφαρμογής των αρχών του αειφόρου τουρισμού.....	13
2.6 Θέματα τουριστικής φέρουσας δυναμικότητας.....	14
2.7 Θέματα τουρισμού και αειφορείας.....	15
2.8 Σχέση τουρισμού και περιβάλλοντος.....	17
2.9 Οικοτουρισμός, περιβάλλον και αειφορεία: αναπτυξιακές, λειτουργικές σχέσεις και διασυνδέσεις.....	19
2.9.1 Οικοτουρισμός.....	19
2.9.2 Οικοτουρισμός και περιβάλλον.....	20
2.9.3 Οικοτουρισμός και αειφόρος ανάπτυξη: προϋποθέσεις και σχέσεις.....	22
2.9.4 Πρότυπο αειφορικού τουρισμού με χρήση ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.....	24
2.9.5 Βασικά στοιχεία σχεδιασμού και αρχές αειφόρου ανάπτυξης.....	26
2.9.6 Παράγοντες- προϋποθέσεις αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης και η περιβαλλοντική διάσταση στον τουριστικό σχεδιασμό.....	28
2.9.7 Αρχές, στόχοι και πολιτικές τουριστικού σχεδιασμού για αειφόρο ανάπτυξη.....	30
2.10 Βιωσιμότητα.....	33
2.10.1 Τι είναι βιωσιμότητα.....	33
2.10.2 Τι είναι βιώσιμη ανάπτυξη.....	34

2.10.3 Τρόποι επίτευξης της βιώσιμης ανάπτυξης.....	36
2.10.4 Επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης.....	37
2.10.5 Πολιτικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη.....	37

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.

3.1 Ορισμός της ανάπτυξης.....	45
3.2 Σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης.....	48
3.2.1 Βασικά στοιχεία στο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης.....	48
3.2.2 Διαδικασίες σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης.....	50
3.2.3 Επίπεδα σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης.....	52
3.2.4 Διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης.....	54
3.3 Τα στάδια της τουριστικής ανάπτυξης.....	57
3.4 Διαστάσεις και παράμετροι της διαμόρφωσης των χαρακτηριστικών της τουριστικής ανάπτυξης.....	62
3.5 Τα κυριότερα χαρακτηριστικά και οι διαπλοκές των παραγόντων διαμόρφωσης των προτύπων τουριστικής ανάπτυξης.....	64
3.5.1 Εισαγωγή.....	64
3.5.2 Χαρακτηριστικά των παραγόντων διαμόρφωσης των προτύπων τουριστικής ανάπτυξης.....	65
3.5.3 Διαπλοκές των παραγόντων διαμόρφωσης των προτύπων τουριστικής ανάπτυξης.....	66
3.5.4 Ομάδες παραγόντων που διαμορφώνουν τα πρότυπα της τουριστικής ανάπτυξης, ανάλυση χαρακτηριστικών.....	67
3.5.5 Πολιτικές συνδεδεμένες άμεσα ή έμμεσα με την τουριστική ανάπτυξη σε επίπεδο υπερεθνικό, εθνικό ή τοπικό.....	75
3.6 Δυσμενείς επιδράσεις της τουριστικής ανάπτυξης σε έναν τουριστικό προορισμό.....	82

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΔΕΙΚΤΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

4.1 Εισαγωγή – βασικοί δείκτες.....	90
4.2 Δείκτες για τους υπάρχοντες προορισμούς.....	97
4.3 Πρότυπο εφαρμογής δεικτών στα Μάλια Κρήτης.....	98
4.3.1 Σύντομη περιγραφή περιοχής.....	98
4.3.2 Μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στον καθορισμό των δεικτών.....	99

4.3.3 Προτεινόμενοι δείκτες και η εκτίμησή τους.....	100
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

5.1 Τι είναι τουριστική πολιτική.....	122
5.2 Πολιτικές και φορείς για την ανάπτυξη του τουρισμού και την προστασία του περιβάλλοντος.....	124
5.2.1 Σε διεθνές επίπεδο.....	124
5.2.2 Σε εθνικό επίπεδο.....	127
5.2.3 Σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο.....	127
5.3 Φορείς που εμπλέκονται στην διαμόρφωση της πολιτικής για το βιώσιμο ή αειφόρο τουρισμό.....	128
5.4. Μέσα και εργαλεία για την επιχειρησιακή εφαρμογή της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.....	129
5.5 Μέθοδοι ασκήσεως τουριστικής πολιτικής.....	130

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΕΠΙΛΟΓΟΣ

6.1 Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάπτυξη του τουρισμού.....	132
6.2 Προσεγγίσεις για μια πολιτική βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.....	134
6.3 Οι μελλοντικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης.....	139
6.4 Πρόταση για αειφόρο τουριστική ανάπτυξη στο νομό Αρκαδίας.....	143

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1.1 ΤΙ ΕΙΝΑΙ Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο τουρισμός χωρίς αμφιβολία είναι ένα σημαντικό κοινωνικό φαινόμενο το οποίο έχει γνωρίσει στις μέρες μας πολύ μεγάλη ανάπτυξη.

Θα μπορούσαμε να ορίσουμε τον τουρισμό σαν τη μετακίνηση των ατόμων από έναν τόπο σε κάποιον άλλο και η ιστορική του πορεία είναι τέτοια, όσο και ο πολιτισμός του ανθρώπου.

Η έννοια του τουρισμού μπορεί να εξεταστεί από δύο σκοπιές: μία θεωρητική, που να καλύπτει όλες τις πτυχές του φαινομένου όπως οικονομικές, κοινωνικές, ψυχολογικές και μια πρακτική που να ρυθμίζει τις συναλλακτικές σχέσεις. Από την πρακτική του σκοπιά η έννοια του τουρισμού έχει σκοπό να βρεθεί ο κατάλληλος τρόπος συνεννόησης όλων αυτών που ασχολούνται σε διεθνή κλίμακα με τις τουριστικές δραστηριότητες.

Η έννοια του τουρισμού από θεωρητική σκοπιά μπορεί να προσδιοριστεί σαν η πρόσκαιρη μετακίνηση ατόμων από τον μόνιμο τόπο κατοικίας τους σε έναν άλλο τόπο για λόγους κυρίως ψυχολογικούς, χωρίς κερδοσκοπικό κίνητρο και οργανωμένη προσπάθεια για την προσέλκυση, υποδοχή και εξυπηρέτηση των ατόμων. Ο συγκεκριμένος τύπος τουρισμού έχει δύο πλευρές: η πρώτη αναφέρεται στη μετακίνηση των ατόμων, η οποία αντιπροσωπεύει το καταναλωτικό μέρος του τουρισμού και ταυτίζεται με την τουριστική ζήτηση και η δεύτερη αναφέρεται στην υποδοχή και την εξυπηρέτηση των μετακινούμενων, αντιπροσωπεύοντας έτσι το παραγωγικό μέρος του τουρισμού που ταυτίζεται με την τουριστική προσφορά.

Η Διεθνής Ακαδημία Τουρισμού (A.I.T-Monte Carlo) ορίζει τον τουρισμό σαν «το σύνολο των ανθρώπινων μετακινήσεων και των δραστηριοτήτων που προκύπτουν από αυτές, οι οποίες (μετακινήσεις και δραστηριότητες) προκαλούνται από την εξωτερική και πραγματοποίηση του πόθου που έχει κάθε άτομο για απόδραση και ο οποίος πόθος εκδηλώνεται σε διάφορους βαθμούς και κατά διαφορετική ένταση σε κάθε άτομο».

Ο Jacques Gouet λέει ότι ο τουρισμός «είναι ο τρόπος του να ταξιδεύεις, ο οποίος συνδυάζει σε διάφορες αναλογίες, κατά άτομα, την περιέργεια του πνεύματος, μαζί με τον πόθο να προσαρμοστεί κάποιος στα ήθη και έθιμα».

Ο καθηγητής W. Hunziker και ο K. Graf στη Βέρνη το 1942 είπαν ότι ο τουρισμός «είναι το σύνολο των εκδηλώσεων οι οποίες γεννιούνται από τη διαμονή των ξένων, όταν αυτή καλύπτεται κατά το μεγαλύτερο μέρος της από κάποια απασχόληση κερδοσκοπικής μορφής».

Ο Jean Medecin λέει ότι ο τουρισμός «είναι μια δραστηριότητα ευκαιρίας η οποία συνίσταται στο να ταξιδεύει κάποιος μακριά από τον τόπο της μόνιμης κατοικίας του, για διασκέδαση, για ανάπαυση, για πλουτισμό της πείρας του, για ανύψωση του μορφωτικού του επιπέδου από την παρουσία νέων μορφών της ανθρώπινης δράσης και από τις εικόνες μιας άγνωστης φύσης».

Αναφέραμε προηγουμένως ότι ο τουρισμός είναι πανάρχαιος όσο και ο πολιτισμός του ανθρώπου. Αρκετές από τις μορφές του τουρισμού αντλούν την καταγωγή τους από την αρχαιότητα. Έτσι λοιπόν, θα μπορούσαμε να πούμε πως ο συνεδριακός τουρισμός είναι η συνέχεια και η εξέλιξη των αρχαίων αμφικτιονιών, ο θρησκευτικός τουρισμός η προέκταση των ομαδικών ταξιδιών που πραγματοποιούνταν σε τόπους με έντονη παρουσία του θρησκευτικού στοιχείου, ο θεραπευτικός τουρισμός η συνέχιση των αρχαίων Ασκληπιείων και των υδροθεραπευτηρίων του μεσαίωνα και λοιπά.

Μέχρι να φθάσουμε στον τουρισμό της εποχής μας πρέπει να αναφερθούμε σε ένα μεταβατικό στάδιο που τοποθετείται χρονικά μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου. Ήταν η εποχή του λεγόμενου αριστοκρατικού τουρισμού που απολάμβαναν ελάχιστοι άνθρωποι ταξιδεύοντας για να διασκεδάσουν και να καταχωρίσουν τα ονόματα τους στις κοσμικές στήλες των εφημερίδων της εποχής (αναφερόμαστε εδώ στον τουρισμό των λουτροπόλεων, των κοσμικών κέντρων, των καζίνο, των παρισινών θεαμάτων και άλλα).

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (World Tourism Organization) για τις ανάγκες της τουριστικής παρακολούθησης θεωρεί ως τουρίστα κάθε άτομο που ταξιδεύει για περίοδο εικοσιτεσσέρων και πλέον ωρών σε μια χώρα διαφορετική από εκείνη της μόνιμης κατοικίας του.

Ο ίδιος ορισμός θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και για να προσδιορίσει τους

τουρίστες που κινούνται στο εσωτερικό μιας χώρας. Τα άτομα που ταξιδεύουν για διάστημα λιγότερο των 24 ωρών θεωρούνται εκδρομείς σύμφωνα με τον ίδιο ορισμό.

Οι παραπάνω ορισμοί έχουν γίνει δεκτοί από όλες τις χώρες με αποτέλεσμα η τουριστική κίνηση να παρακολουθείται με ομοιόμορφο τρόπο.

Το 1963 συνήλθε το Συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών στη Ρώμη με θέμα τον τουρισμό. Στο συνέδριο αυτό προτάθηκε ένας ορισμός για τον όρο «επισκέπτης». Έτσι επισκέπτης είναι κάθε άτομο που επισκέπτεται μια χώρα άλλη από αυτήν που κατοικεί, για οποιοδήποτε λόγο εκτός από το να εργαστεί. Μέσα στον ορισμό αυτόν του επισκέπτη μπορούμε να συμπεριλάβουμε και τα άτομα που έρχονται σε μία χώρα για 24 μόνο ώρες για λόγους ψυχαγωγικούς, οικογενειακούς, επαγγελματικούς, καθώς και τους εκδρομείς που είναι προσωρινοί επισκέπτες.

1.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Ο τουρισμός, ως περιήγηση-γνωριμία με πολιτιστικές και κοινωνικές αξίες άλλων λαών, χρονολογείται από την αρχαιότητα και στη μορφή του αυτή οφείλονται πλήθος ταξιδιωτικές, ιστορικές και γεωγραφικές πληροφορίες από ταξιδιώτες-περιηγητές διαφόρων εποχών. θρησκευτικοί και αθλητικοί πόλοι έλξης και γεγονότα καθώς και εκπαιδευτικοί λόγοι οδήγησαν στις πρώτες 'ειδικές μορφές τουρισμού' που χάνονται στα βάθη των αιώνων

Ομαδικές μετακινήσεις για προσκύνημα ιερών τόπων, τέλεση αθλητικών αγώνων, μακροχρόνιες πολεμικές εκστρατείες και σταυροφορίες, αλλά και ατομικά επιμορφωτικά ή θεραπευτικά ταξίδια δεν είναι παρά οι προπομποί του θρησκευτικού, του αθλητικού, του περιηγητικού, του θαλάσσιου, του θεραπευτικού, του εκπαιδευτικού τουρισμού, αλλά ακόμα και του μαζικού τουρισμού, με την έννοια της οποίας οργάνωσης ήταν δυνατόν να εξασφαλίσει τις εποχές εκείνες σε ομαδικές μετακινήσεις.

1.3 Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΓΚΗ

Σε κάθε περίπτωση, οι δυσκολίες και οι κίνδυνοι στις μετακινήσεις έδιναν στα ταξίδια αυξημένο κόστος, πράγμα που τα καθιστούσε απρόσιτα στις μάζες και δυνατά μόνο σε υψηλές εισοδηματικές τάξεις, δυνατότητα και προνόμιο των ολίγων. Το γεγονός αυτό διατηρήθηκε ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ενώ από τα μέσα του 19^{ου}

αιώνα είχαν αρχίσει να δημιουργούνται τα πρώτα θέρετρα σε περιοχές με εύκρατο και υγιεινό κλίμα για αριστοκράτες ταξιδιώτες.

Με τη βιομηχανική επανάσταση, την εκβιομηχάνιση της Ευρώπης, την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των εργαζόμενων, την αύξηση του εισοδήματος και την άνοδο του επιπέδου ζωής, τα ταξίδια έγιναν προσιτά και άρχισαν να καλύπτουν νέες κοινωνικές ανάγκες, όπως αυτή της ανάπαυσης και αναψυχής των εργαζομένων κατά την ετήσια άδεια τους, κοινωνική ανάγκη που εξελίχθηκε ακόμη περισσότερο όταν η άδεια του εργαζόμενου κατοχυρώθηκε επαγγελματικά και αποζημιώθηκε από τον εργοδότη.

1.4 ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ

Η ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα άρχισε με την προστασία και την ποιοτική ανάδειξη των περιβαλλοντικών και πολιτιστικών αξιών ως τουριστικών πόρων υψηλής στάθμης επιλεκτικού τουρισμού και την ισόρροπη κατανομή των αντίστοιχων δραστηριοτήτων στο χώρο.

Η εξέλιξη του μαζικού τουρισμού και οι γρήγοροι ρυθμοί ανάπτυξης που ακολούθησε ο ελληνικός τουρισμός οδήγησαν σταδιακά στη διαμόρφωση ενός διαφορετικού προτύπου, βασισμένου στην υπερεκμετάλλευση των τουριστικών πόρων και πόλων έλξης για την ποσοτική προσέλκυση τουριστών, του προτύπου του μαζικού τουρισμού.

Τα προβλήματα που το τουριστικό αυτό πρότυπο δημιούργησε, συνοψίζονται στη χωρική υπερσυγκέντρωση της προσφοράς σε ορισμένους πόλους έλξης, στην εποχικότητα της ζήτησης, στην υποβάθμιση της προσφοράς και των υπηρεσιών, στην ποιοτική υποβάθμιση των τουριστικών πόρων και του περιβάλλοντος.

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η αναζήτηση τρόπων μεταβολής του προτύπου αυτού: για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιουργεί, για την προστασία των τουριστικών πόρων που αποτελούν τη μη ανανεώσιμη πρώτη ύλη του τουρισμού, για την ποιοτική αναβάθμιση, τον εμπλουτισμό της τουριστικής προσφοράς και την προσαρμογή της στη ζήτηση, για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της χώρας και τέλος για την αύξηση του οικονομικού και κοινωνικού οφέλους από τον τουρισμό.

1.5 ΟΙ ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Ο ελληνικός τουρισμός, που χρονολογείται από το 1950, αναπτύχθηκε αρχικά ως παραθεριστικός, περιηγητικός και πολιτιστικός καθώς δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση από πλευράς δημοσίου τομέα στη δημιουργία αντίστοιχων έργων υποδομής (π.χ ξενοδοχεία του Ε.Ο.Τ- ΞΕΝΙΑ- κοντά σε αξιόλογες ακτές και πολιτιστικά μνημεία, δρόμους τουριστικά περίπτερα, χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων και αναστηλώσεις μνημείων στους αρχαιολογικούς χώρους, πολιτιστικές εκδηλώσεις, φεστιβάλ).

Το πρότυπο αυτό του τουρισμού εμπλουτίστηκε σταδιακά μέσα στις δεκαετίες του '50 και του '60, από το δημόσιο τομέα πάντα και ειδικότερα από τον Ε.Ο.Τ, με συμπληρωματικά έργα υποδομής για την ανάπτυξη του θεραπευτικού και ορεινού τουρισμού (υδροθεραπευτήρια και ορεινά καταφύγια της δεκαετίας του '50) και αργότερα με διευκολύνσεις ελλιμενισμού και ανεφοδιασμού θαλαμηγών σκαφών σε υφιστάμενα λιμάνια για την ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού, ενώ ήδη είχαν αρχίσει οι κρουαζιέρες στα νησιά. Η ίδρυση της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης έδωσε τη δυνατότητα ανάπτυξης εκθεσιακού τουρισμού στη συμπρωτεύουσα. Η δημιουργία του καζίνο της Πάρνηθας στη δεκαετία του '60 και άλλων δύο αργότερα, στη Ρόδο και την Κέρκυρα προσέδωσε στην Αθήνα και στα δύο τουριστικά νησιά τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα των φημισμένων θέρετρων της εποχής εκείνης.

Στην αρχή της δεκαετίας του '70, ακολουθώντας το πρότυπο της τουριστικής Ισπανίας, προγραμματίστηκαν μεγάλης κλίμακας σύνθετα προγράμματα πολλαπλών τουριστικών δραστηριοτήτων σε εκτάσεις ιδιοκτησίας του Ε.Ο.Τ, τα 15 Ειδικά Προγράμματα Τουριστικής Ανάπτυξης, με έμφαση στις μαρίνες, τα υδροθεραπευτήρια και τα γήπεδα golf. Η μαρίνα Γουβίων Κέρκυρας, το γήπεδο golf Αφάντου Ρόδου και το νέο υδροθεραπευτήριο Κυλλήνης χρονολογούνται από την εποχή εκείνη.

Μετά το 1975 τα προγράμματα μεγάλης κλίμακας και τα αντίστοιχα έργα ειδικής τουριστικής υποδομής αναστάλθηκαν και προωθήθηκε ο χιονοδρομισμός με την δημιουργία χιονοδρομικών κέντρων στο Παρνασσό και τη Β.Ελλάδα. Το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '70 χαρακτηρίζεται από μία μεταστροφή του τουρισμού προς τις πολιτιστικές και φυσικές αξίες. Από τον Ε.Ο.Τ προωθούνται Προγράμματα

Μετατροπής Παραδοσιακών Σπιτιών σε Ξενώνες και από το Υπουργείο Γεωργίας Προγράμματα Αγροτουρισμού. Επίσης από την εποχή εκείνη χρονολογείται το θεσμικό πλαίσιο για τα επαγγελματικά τουριστικά σκάφη.

Στη δεκαετία του '80 αρχίζει η εφαρμογή του κοινωνικού τουρισμού, ως επιδοτούμενων, από το κράτος, διακοπών για τους χαμηλόμισθους και συνταξιούχους και επεκτείνεται η εφαρμογή του Αγροτουρισμού με χρηματοδότηση της ΕΟΚ. Γίνεται επεξεργασία θεσμικών πλαισίων για το γυμνισμό, τη χρονομεριστική μίσθωση και τα καζίνα, από τα οποία θεσπίζονται τα δύο πρώτα ως νόμοι. Από πλευράς πολιτικής προγραμματίζονται μαρίνες, χιονοδρομικά κέντρα και υδροθεραπευτήρια ως ολοκληρωμένα συμπλέγματα θαλάσσιου, χειμερινού και θεραπευτικού τουρισμού. Παράλληλα δίνονται κίνητρα για την ανάπτυξη του αθλητικού, του θαλάσσιου και του συνεδριακού τουρισμού.

Από το 1990 ο θαλάσσιος τουρισμός προωθείται σε προτεραιότητα με προγράμματα κατασκευής μαρίνων στα πλαίσια των ΜΟΠ. Δίνονται κίνητρα στην ιδιωτική πρωτοβουλία για το συνδυασμό ξενοδοχειακών συγκροτημάτων με μαρίνες, υδροθεραπευτήρια, χιονοδρομικά και συνεδριακά κέντρα. Επίσης συνεχίζεται η εφαρμογή του κοινωνικού και αγροτικού τουρισμού.

1.6 Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.

Η σημασία του τουρισμού για τις χώρες που αποτελούν τουριστικό προορισμό είναι αναμφισβήτητη, μια και καλύπτει σημαντικό μέρος των συναλλαγματικών εισροών τους, ενώ παράλληλα δημιουργεί μεγάλο μέρος άμεσης και έμμεσης απασχόλησης.

Τα πολλαπλασιαστικά φαινόμενα του τουρισμού στην οικονομία ολόκληρων περιοχών τον καθιστούν το 'κλειδί' για την περιφερειακή ανάπτυξη, δεδομένου ότι η εξάρτησή του κυρίως από φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους με προσπελάσιμο τρόπο, κάνει δυνατή την απομάκρυνση του από τα μεγάλα αστικά κέντρα και τη διασπορά του προς όφελος της περιφέρειας.

Αντίστοιχα, αρνητικές επιπτώσεις από τη μονοκαλλιέργεια ή τους γρήγορους ρυθμούς ανάπτυξης του τουρισμού σε ορισμένες περιοχές, όπως η εξάρτηση από ολιγοπωλιακά κέντρα του εξωτερικού ή από άλλα διεθνή γεγονότα, η εγκατάλειψη

του πρωτογενή τομέα, η εμπορευματοποίηση της γης, η αστικοποίηση και η άναρχη δόμηση, θα πρέπει να προβληματίζουν και να οδηγούν σε σωστό σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης σε νέες περιοχές.

Τέλος, η χρήση φυσικών και πολιτιστικών πόρων ως πόλων τουριστικής έλξης ενέχει κινδύνους υπερεκμετάλλευσης, αλλοίωσης ή και καταστροφής τους από τον ίδιο τον τουρισμό, με έμμεσο αποτέλεσμα την κατάργηση του αντικειμένου για το οποίο συντελέστηκε στο συγκεκριμένο τόπο η τουριστική ανάπτυξη, η οποία αυτοκαταστρέφεται. Ορθολογική χρήση των πόρων επομένως και σωστή περιβαλλοντική ένταξη αποτελεί προϋπόθεση οποιασδήποτε τουριστικής ανάπτυξης.

Η αντοχή των περιβαλλοντικών πόρων αποτελεί το μέτρο του βαθμού χρήσης-αξιοποίησης ή ανάπτυξής τους και για τον τουρισμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

Αειφόρος (από το αεί + φέρω) σημαίνει αυτόν που μπορεί πάντοτε να δίδει (να φέρει). Αειφόρο π.χ. περιβάλλον σημαίνει το περιβάλλον που μπορεί να δώσει στις μελλοντικές γενεές αυτό που δίδει στις σύγχρονες. Το περιβάλλον δηλαδή που παραμένει βιώσιμο, που αναπαράγει συνεχώς τους πόρους του με τέτοιο τρόπο ώστε να τους απολαμβάνουν οι κάτοικοι του και σήμερα και αύριο.¹

Αειφορική ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που πραγματοποιείται για να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες του παρόντος, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να αντιμετωπίσουν τις δικές τους.²

Συνεκδοχικά αειφορική τουριστική ανάπτυξη σημαίνει την ανάπτυξη π.χ. ενός Β τουριστικού προορισμού (για να ικανοποιήσει τις τουριστικές ανάγκες των τουριστών που τον επισκέπτονται) η οποία πραγματοποιείται χωρίς να καταστρέφεται το ευρύτερο περιβάλλον (φυσικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, οικονομικό κ.λπ.) ή οι πόροι του τουριστικού προορισμού (που προσέλκυσαν τους τουρίστες) και έτσι να μπορούν μελλοντικά και άλλοι τουρίστες να προσελκυστούν και να απολαύσουν εξ ίσου καλά και το περιβάλλον και τους πόρους του.³

Αειφόρος τουρισμός είναι κάθε μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται αειφορικά, σύμφωνα δηλαδή με την αρχή της αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης. Είναι κάθε μορφή τουρισμού που δεν βλάπτει, υποβαθμίζει ή καταστρέφει το περιβάλλον του τουριστικού προορισμού(φυσικό, πολιτιστικό, κοινωνικό, οικονομικό)και δεν εξαντλεί ή αλλοιώνει τους πόρους του. Ο πολιτιστικός π.χ. τουρισμός, ο "τουρισμός υπαίθρου, ο αγροτικός τουρισμός κ.λπ. αν ακολουθούν τις αρχές της αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης, αποτελούν αειφορικές μορφές τουρισμού.⁴

¹ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ (2000)

² IBID

³ ΚΟΚΚΩΣΗΣ-ΤΣΑΡΤΑΣ(2001)

⁴ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ (2000)-ΚΟΚΚΩΣΗΣ - ΤΣΑΡΤΑΣ(2001)

Έτσι ο όρος "αιεφόρος τουρισμός" δεν υποδηλώνει μια ορισμένη, ανεξάρτητη και σαφώς διακριτή εναλλακτική μορφή τουρισμού, αλλά ένα δόγμα τουριστικής ανάπτυξης που μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες σχεδόν τις μορφές τουρισμού.

Οι στόχοι του αιεφόρου τουρισμού είναι:⁵

α) Η ανάπτυξη μιας ευρύτερης γνώσης και κατανόησης για τη συμβολή του τουρισμού στο περιβάλλον και την οικονομία, β) η προώθηση της ανάπτυξης, γ) η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου στις κοινότητες υποδοχής τουριστών, δ) η προσφορά εμπειριών υψηλής ποιότητας στους επισκέπτες, ε) η διατήρηση της ποιότητας του περιβάλλοντος από τον οποίο εξαρτώνται οι παραπάνω στόχοι.

2.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ- ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Η ιδέα του αιεφόρου τουρισμού γεννήθηκε στο τέλος της δεκαετίας του 1980 και αναπτύχθηκε από επιστήμονες του τουρισμού και του περιβάλλοντος της Κεντρικής Ευρώπης που αναζητούσαν τρόπους αντιμετώπισης των προβλημάτων που δημιούργησε ο μαζικός τουρισμός στις Άλπεις και στις παράκτιες περιοχές των χωρών της Μεσογείου. Αμέσως μετά η ιδέα της αιεφορικής τουριστικής ανάπτυξης υιοθετήθηκε από όλες σχεδόν τις χώρες του Κόσμου και αναλύθηκε από μια πλούσια βιβλιογραφία με εκατοντάδες τίτλους βιβλίων που εκδόθηκαν κατά τη δεκαετία του 1990.

Σήμερα η ιδέα του αιεφόρου τουρισμού θεωρείται σαν το πιο σωστό σύστημα τουριστικού σχεδιασμού και τουριστικής ανάπτυξης, αλλά σαν καινούργια ιδέα δεν έχει ακόμη επαρκώς δοκιμαστεί στην πράξη, πλην λίγων εξαιρέσεων (Αυστρία, Αυστραλία, Καναδάς, Τέξας των ΗΠΑ κ.λπ.) και τα αποτελέσματα της δεν έχουν ακόμη μετρηθεί.

Σαν καινούργια επίσης ιδέα έχει επικριθεί από πολλούς ερευνητές που διατυπώνουν επιφυλάξεις ως προς τη δυνατότητα αλλά και τη σκοπιμότητα εφαρμογής της, ως προς τις προϋποθέσεις εφαρμογής της και ως προς τους υπεύθυνους φορείς που θα την εφαρμόσουν στην πράξη.

Αλλά παρά τα μη ορατά αποτελέσματα και τις επικρίσεις που δέχεται η ιδέα της αιεφορικής τουριστικής ανάπτυξης υιοθετήθηκε και από τους διεθνείς φορείς τουρισμού (ΟΗΕ - ΟΟΣΑ - ΕΕ) και από τους Εθνικούς φορείς τουρισμού, οι οποίοι και χρηματοδοτούν

⁵ FENNEL(1999), ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ(2000)-ΚΟΚΚΩΣΗΣ-ΤΣΑΡΤΑΣ(2001)

προγράμματα έρευνας, μελέτης και εφαρμογής του αειφόρου τουρισμού, προληπτικά και κατασταλτικά. Προληπτικά για να ενθαρρύνουν την αειφορική τουριστική ανάπτυξη σε περιοχές όπου αρχίζει για πρώτη φορά η τουριστική ανάπτυξη και κατασταλτικά σε περιοχές όπου επικρατεί ο μαζικός τουρισμός, ενθαρρύνοντας την ανάπτυξη των εναλλακτικών αειφορικών μορφών τουρισμού.⁶

2.3 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.

Τα εξ ορισμού χαρακτηριστικά και οι αρχές εφαρμογής του αειφόρου τουρισμού όπως έχουν διατυπωθεί από διάφορους μελετητές είναι:⁷

- Ο αειφόρος τουρισμός δεν περιορίζεται σε ορισμένες μόνο μορφές τουρισμού αλλά σε κάθε τουριστική δραστηριότητα.
- Δεν απαιτεί μεγάλες επενδύσεις και δε ζημιώνει αλλά συμπληρώνει τις κρατούσες πρακτικές τουριστικής ανάπτυξης.
- Δεν αποκλείει κάποια αλλαγή του περιβάλλοντος ούτε μια ξαφνική εγκατάλειψη από όλες τις μέχρι τότε τουριστικές δραστηριότητες. Δέχεται τις αλλαγές που προκαλούν οι τουριστικές δραστηριότητες αρκεί να μη βλάπτουν τα κύρια στοιχεία του τουρισμού (τουρίστες - περιβάλλον τουριστικού προορισμού-ντόπιος πληθυσμός και εμπλεκόμενοι στο τουριστικό κύκλωμα).
- Εξασφαλίζει την ισορροπία μεταξύ των παραπάνω στοιχείων ώστε να μην ωφελείται το ένα εις βάρος του άλλου.
- Δεν δέχεται το δόγμα του μεγάλου μεγέθους και της μεγάλης δραστηριότητας.
- Υποστηρίζει τη μετριοπάθεια, τους χαμηλούς τόνους, την ισορροπία, την πρακτικότητα και τη διαχρονική βιωσιμότητα κάθε τουριστικής δραστηριότητας.
- Υποστηρίζει ότι κάθε τουριστική ανάπτυξη σε κάθε περιοχή πρέπει να προσαρμόζεται στην ιδιαιτερότητα της τοποθεσίας, στη θέση της, στην ομορφιά της και στον πολιτισμό της και να μην έχει συσσωρευτικές διαχρονικές

⁶ IBID

⁷ IBID

δυσμενείς συνέπειες.

- Δεν δέχεται τα βραχυχρόνια οφέλη για τους λίγους σε βάρος των μακροχρονίων για τους πολλούς και πρεσβεύει ότι οι ανάγκες του παρόντος πρέπει να αντιμετωπίζονται χωρίς να μειώνουν την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να αντιμετωπίσουν τις δικές τους.
- Προσπαθεί να περιορίσει το λεγόμενο τουριστικό κόστος και συγκεκριμένα το οικονομικό, το κοινωνικό, το πολιτιστικό και το περιβαλλοντικό κόστος, το οποίο εκφράζεται με τις αναφερθείσες παραπάνω αντίστοιχες δυσμενείς επιπτώσεις.
- Βασική αρχή του αειφόρου τουρισμού είναι η αρχή της χωρητικότητας, η οποία και εξετάζεται παρακάτω.

2.4 Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ – ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ

Σύμφωνα με τον Σφακιανάκη (2000) και Fennell (1999) η τουριστική χωρητικότητα μιας περιοχής (τουριστικού προορισμού) είναι το μέγεθος του τουριστικού φορτίου που μπορεί να « σηκώσει» χωρίς να διαταραχθεί η περιβαλλοντική, κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική ισορροπία της τοπικά και χρονικά.

Η χωρητικότητα διακρίνεται σε: **Φυσική Χωρητικότητα** που καθορίζεται από το μεγαλύτερο αριθμό ικανοποιημένων τουριστών που μπορεί μια περιοχή να φιλοξενήσει, σε **Οικολογική Χωρητικότητα** που καθορίζεται από το σύνολο των εν γένει τουριστικών δραστηριοτήτων που μπορούν να λάβουν χώρα σε μια περιοχή χωρίς να υπάρξουν δυσμενείς επιδράσεις στο φυσικό περιβάλλον της, σε **Χωρητικότητα Φυσικών Πηγών** που καθορίζεται από το μέγεθος αντοχής των φυσικών πηγών (νερό, αέρας, ενέργεια κ.λπ.) να «σηκώσουν» (να δεχτούν και να αφομοιώσουν) τη μόλυνση από την τουριστική δραστηριότητα και τέλος σε **Διοικητική Χωρητικότητα** που καθορίζεται από την ικανότητα του τουριστικού Management να πετύχει ισορροπία μεταξύ της ικανοποίησης των τουριστών και των ντόπιων φυσικών πόρων (ντόπιου πληθυσμού και περιβάλλοντος τουριστικού προορισμού).

Η έννοια της **Φέρουσας Ικανότητας** ορίζεται σαν ικανότητα ενός τουριστικού προορισμού να δεχθεί μια συγκεκριμένη τουριστική ανάπτυξη χωρίς

περιβαλλοντική διαταραχή και εκφράζει το μέγιστο επίπεδο χρήσης των περιβαλλοντικών πόρων με το οποίο διασφαλίζεται η διατηρησιμότητα, η ηπιότητα και η φήμη των πόρων και η ικανοποίηση του χρήστη- επισκέπτη για ένα μεγάλο χρονικό ορίζοντα.

Όσον αφορά την φέρουσα ικανότητα τουριστικής ανάπτυξης αυτή διακρίνεται ανάλογα με το είδος του περιβάλλοντος στο οποίο αναφέρεται σε οικολογική, κοινωνική/ ψυχολογική, πολιτιστική, οικονομική, υποδομής- αναδομής και σε συνολική φέρουσα ικανότητα τουριστικής ανάπτυξης.

Τόσο η χωρητικότητα όσον και η φέρουσα ικανότητα τουριστικής ανάπτυξης εκφράζονται ποσοτικά με αριθμούς, με μέτρα και με συγκρίσιμους και μετρήσιμους δείκτες. Τέτοιοι δείκτες για παράδειγμα είναι:

- Ο αριθμός των τουριστών που μπορεί να στεγάσει μια περιοχή σύμφωνα με τα παραδεκτά standards στέγασης ή γενικότερα ο αριθμός των χρηστών ανά μονάδα χώρου.
- Η σχέση αριθμού τουριστών προς τον αριθμό του ντόπιου πληθυσμού.
- Η σχέση τουριστικών καταλυμάτων προς τις κατοικίες του τουριστικού προορισμού.
- Ο καθορισμός του μεγέθους, του ύψους και της μεταξύ τους απόστασης των ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων.
- Ο καθορισμός της ποιότητας των τουριστικών υπηρεσιών.
- Ο αριθμός των τουριστών προς τους φυσικούς πόρους του τουριστικού προορισμού.
- Ο καθορισμός των αφίξεων και αναχωρήσεων τουριστών προς/ από τους τουριστικούς προορισμούς σε ορισμένο χρόνο κ.λπ. κ.λπ.

Το κρίσιμο σημείο στην ποσοτική έκφραση της χωρητικότητας και της φέρουσας ικανότητας τουριστικής ανάπτυξης δεν είναι ποιοι και πόσοι δείκτες χρήσιμο ποιούνται. Είναι κυρίως ότι οι δείκτες αυτοί προσδιορίζονται από αποφάσεις των Δημόσιων Τουριστικών Φορέων που πολλές φορές είναι «πολιτικές» αποφάσεις και εμπερικλείουν όλους τους κινδύνους των διαφόρων συμφεροντολογικών επιδράσεων.

Όμως η μεγάλη δυσκολία εφαρμογής των αρχών της χωρητικότητας και της φέρουσας ικανότητας τουριστικής ανάπτυξης είναι ότι δεν υπάρχουν πρότυπα.

Ο καθορισμός προτύπων είναι αντικείμενο εκτεταμένων ερευνών από επιστήμονες

και από Δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς σε παγκόσμια κλίμακα, χωρίς όμως μέχρι σήμερα να έχει επιτευχθεί ένα πρακτικό και εφαρμόσιμο αποτέλεσμα.

Στο χώρο της ΕΕ έχουν εφαρμοστεί μέχρι σήμερα δύο μέθοδοι χειρισμού προτύπων χωρητικότητας.

Με την πρώτη μέθοδο αναζητείται και προσδιορίζεται μια τουριστική περιοχή στην οποία ήδη εφαρμόζονται κάποια πρότυπα χωρητικότητας με ικανοποιητικά αποτελέσματα και τα πρότυπα αυτά μεταφέρονται σε μια άλλη περιοχή, λίγο πολύ όμοια με την πρώτη, όπου πρόκειται να εκδηλωθεί τουριστική δραστηριότητα (περίπτωση μεταφοράς προτύπων τουριστικών χωριών από τη Σαρδηνία στη Κρήτη).

Με τη δεύτερη μέθοδο, γίνονται εκτεταμένες έρευνες μεταξύ των τουρίστα του ντόπιου πληθυσμού και των εμπλεκόμενων τουριστικών φορέων μιας περιοχής (συνήθως με ερωτηματολόγια) και μετά από επεξεργασία των απαντήσεων «οικοδομείται» ένα πρότυπο που δοκιμάζεται στη συνέχεια στην πράξη για την αξιολόγηση του (περίπτωση Μαγιόρκα και Ρόδου σύμφωνα με project της ΕΕ για τον αειφόρο τουρισμό).

2.5 Η ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.

Σε θεωρητικό πλαίσιο το δείγμα της αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης γίνεται ευρύτατα δεκτό παρά τις διατυπωμένες επιφυλάξεις. Όλοι οι εμπλεκόμενοι στο τουριστικό κύκλωμα Δημόσιοι και Ιδιωτικοί φορείς αλλά και οι επιστήμονες τουρισμού και περιβάλλοντος συμφωνούν ότι για να διατηρήσει ο τουρισμός την ιδιότητά του σαν κοινωνικό αγαθό και σαν μέσο ανάπτυξης των τουριστικών περιοχών, πρέπει να αντιμετωπιστούν οι δυσμενείς επιδράσεις που είχε η απρογραμματίστη, μη ελεγχόμενη και βεβιασμένη τουριστική ανάπτυξη στο ευρύτερο περιβάλλον των τουριστικών προορισμών. Ένα καλό εργαλείο της αντιμετώπισης αυτής είναι το δόγμα του αειφόρου τουρισμού.

Όμως η αρχή της αειφορίας διατυπώθηκε μόλις τα τελευταία δέκα χρόνια και ενώ είχε συντελεστεί το μεγαλύτερο μέρος της σημερινής τουριστικής ανάπτυξης, που δεν ήταν φυσικά αειφορική ανάπτυξη. Και γεννάται το ερώτημα. Τι μπορεί να κάνει ο αειφόρος τουρισμός για μια κεκορεσμένη τουριστικά περιοχή, που η ανάπτυξη της έγινε ανεξέλεγκτα, χωρίς σχεδιασμό, χωρίς να ληφθούν υπόψη οι ανάγκες του ντόπιου

πληθυσμού και οι ανάγκες του περιβάλλοντος; Δυστυχώς ο αειφόρος τουρισμός δεν μπορεί να κάνει πολλά πράγματα. Αλλά οπωσδήποτε κάτι μπορεί να κάνει. Γιατί η τουριστική ανάπτυξη ποτέ δε σταματά. Ακόμη και στις κεκορεσμένες περιοχές. Και η περαιτέρω ανάπτυξη πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τις αρχές του αειφόρου τουρισμού. Αρκεί η Πολιτεία να παρέμβει δυναμικά. Να αναπτύξει δηλαδή μια αειφορική τουριστική πολιτική και να την επιβάλλει. Απαραβίαστα και "χωρίς παράθυρα". Υπάρχει ακόμη και η περίπτωση να αναπτυχθεί μια "παρθένα" περιοχή σε τουριστικό προορισμό. Στην περίπτωση αυτή είναι ευκολότερη η εφαρμογή των αρχών του αειφόρου τουρισμού. Η επέμβαση του θα αποτρέψει τις χρονοχωρικές τουριστικές υπερσυγκεντρώσεις αφού η αρχή της χωρητικότητας δεν τις επιτρέπει.

Γενικότερα ο αειφόρος τουρισμός επιδιώκει σε ένα βεβαρημένο τουριστικό παρόν να περιορίσει τις περαιτέρω δυσμενείς επιδράσεις του τουρισμού, να αποτρέψει τη γένεση τέτοιων επιδράσεων στο μέλλον και για τις εν δυνάμει τουριστικές περιοχές να εξασφαλίσει την αειφορική τους τουριστική ανάπτυξη.

2.6 ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ.

Κατά τη διάρκεια του κρίσιμου σταδίου της τουριστικής αναπτύξεως, όταν συμβαίνει υπερσυσσώρευση επισκεπτών σε μια περιοχή και υποβάθμιση του τουριστικού προϊόντος, η πρόκληση για τους σχεδιαστές τουρισμού και για τους προωθητές του έγκειται στην εξεύρεση τρόπων για την επέκταση της φέρουσας δυναμικότητας και για την σταθεροποίηση της αναπτύξεως προκειμένου να αποφευχθεί μεγαλύτερη διάβρωση του προϊόντος.

Οι πολιτικές λοιπόν της διευρύνσεως του τουρισμού σε χρόνο και σε χώρο ή και οι πολιτικές της σταθεροποιήσεως θα πρέπει να έχουν υψηλή προτεραιότητα ο' αυτό το κρίσιμο στάδιο της αναπτύξεως. Έτσι, αναπτύσσονται διάφορα «εργαλεία» επιμηκύνσεως της τουριστικής περιόδου ή και επεκτάσεως της τουριστικής ζώνης και σε άλλες περιοχές προκειμένου να μειωθεί η πίεση που ασκείται σε στενότερες περιοχές και σε μικρότερες περιόδους.

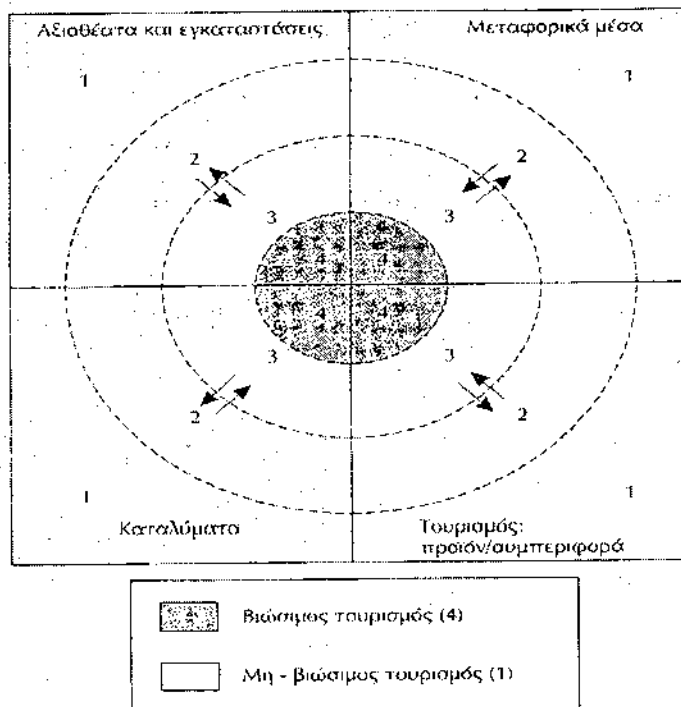
Μια πιο δραστική πολιτική, που σπάνια επιλέγεται, είναι η αποθάρρυνση και η εφαρμογή αντικινήτρου στον τουρισμό. Πολύ συχνά, αυτό οδηγεί σε μια πολιτική επιλεκτικής προωθήσεως που προσπαθεί να αποθαρρύνει τις επισκέψεις της μιας ημέρας και να σκοπεύει σε τουρίστες υψηλού εισοδήματος και μακράς παραμονής.

Παραδόξως, αυτά τα μέτρα μπορεί να αυξήσουν το γενικό ενδιαφέρον για μια συγκεκριμένη περιοχή προορισμού.

2.7 ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΑΕΙΦΟΡΕΙΑΣ.

Η σχέση όμως, που διατηρούν μεταξύ τους ο τουρισμός και η αειφορία γίνεται περισσότερο κατανοητή μέσα από το θεωρητικό πλαίσιο της Εικόνας 1. Υπό μία γενική άποψη, το γράφημα μας προσφέρει μία ικανοποιητική αίσθηση του σχετικού εύρους του μαζικού και του εναλλακτικού τουρισμού, όπως βλέπουμε και από τους αντίστοιχους κύκλους του διαγράμματος. Αν και μπορούμε να πούμε ότι ο μαζικός τουρισμός δεν είναι βιώσιμος, οι νέες αλλά και οι υφιστάμενες εξελίξεις στη τουριστική βιομηχανία επιχειρούν να ενθαρρύνουν την έννοια της αειφορίας μέσα από διάφορα μέτρα, όπως η ελεγχόμενη χρήση ηλεκτρικού ρεύματος, το εναλλασσόμενο πρόγραμμα χρήσης των πλυντηρίων, και η διάθεση των απορριμμάτων (το τόξο μας δείχνει μία εντεινόμενη αύξηση του επιπέδου της αειφορίας στο συγκεκριμένο τομέα).

Από την άλλη πλευρά, το διάγραμμα μας δείχνει ότι οι περισσότερες μορφές εναλλακτικού τουρισμού (θεωρητικά) είναι βιώσιμες. Όπως βλέπουμε, η σφαίρα του εναλλακτικού τουρισμού (Ε. Τ.) αποτελείται από δύο τύπους τουρισμού, τον κοινωνικό- πολιτιστικό και τον οικοτουρισμό. Ο κοινωνικο-πολιτιστικός εναλλακτικός τουρισμός περιλαμβάνει, για παράδειγμα, τον αγροτικό τουρισμό, όπου ένα μεγάλο μέρος της τουριστικής εμπειρίας στηρίζεται στο πολιτιστικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο λειτουργούν τα αγροκτήματα. Ο οικοτουρισμός, αντίθετα, περιλαμβάνει έναν τύπο τουρισμού με λιγότερο κοινωνικο-πολιτιστικό, αλλά με περισσότερο φυσικό προσανατολισμό, αφού στηρίζεται στους φυσικούς πόρους ως στοιχεία υποκίνησης για ένα ταξίδι, απ' όπου προκύπτει και η διάκριση στη σφαίρα του εναλλακτικού τουρισμού. Το ενδιαφέρον αυτού του βιβλίου επικεντρώνεται στη διερεύνηση του εναλλακτικού τουρισμού και στην πεποίθηση ότι ο οικοτουρισμός είναι πολύ διαφορετικός από το μαζικό τουρισμό όπως και από τις άλλες μορφές του εναλλακτικού τουρισμού.

σχέδιο 1: 'Οικοτουρισμός' Fennell, 1999

Με δεδομένο τον πλούτο του πληροφοριακού υλικού που μας προσφέρει η βιβλιογραφία σήμερα σχετικά με το θέμα του τουρισμού, του εναλλακτικού τουρισμού και της έννοιας της αιεφορίας, δεν μπορούμε παρά να αναρωτηθούμε που βρισκόμαστε και τι είναι αυτό που λείπει. Οι ερευνητές έχουν καταγράψει αναρίθμητα συμπεράσματα, κώδικες συμπεριφοράς, οδηγίες και δείκτες, όμως οι προσπάθειες και οι επιτυχίες που σημειώθηκαν προς αυτή την κατεύθυνση είναι ελάχιστες. Ίσως είναι ακόμα πολύ νωρίς και το επόμενο στάδιο στον τουρισμό να μην είναι οι ισχνές σχέσεις του με την έννοια της αιεφορίας αλλά η επιτυχία των προσπαθειών αυτών. Παρ' όλ' αυτά, υπάρχει μία έντονη ανάγκη για μετακίνηση πέρα από το χώρο της ρητορικής και της θεωρίας προς την πράξη. Σύμφωνα με τον Leslie (1994: 35), "ο τουρισμός σε σχέση με την πρακτική εφαρμογή, που υπάρχει στις αναπτυσσόμενες χώρες, είναι ο καθρέφτης μέσα στον οποίο βλέπουμε τα σφάλματα, που έχουν γίνει στην ανάπτυξη και στο σπάταλο καταναλωτικό δυτικό τρόπο ζωής". Δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τη συνεισφορά του κοινού στην υλοποίηση των πολιτικών του εναλλακτικού και του αιεφόρου τουρισμού. Οι άνθρωποι έχουν τη δύναμη και απαιτούν αγαθά και υπηρεσίες που διάκεινται κατά τρόπο φιλικό προς το περιβάλλον. Το κοινό πρέπει να

απαιτήσει να μάθει "το ποιόν" των τουριστικών προϊόντων, και τους συντελεστές που είναι υπεύθυνοι για την παροχή των τουριστικών υπηρεσιών και που οφείλουν να επιδεικνύουν την προσπάθειά τους για μία πολιτική αειφόρου ανάπτυξης. Με τον τρόπο αυτό, η οικονομική επιτυχία και ευημερία θα έρθει σε εκείνους μόνο που επιτυγχάνουν αυτά σε υψηλά επίπεδα.

2.8 Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Φυσικοί και ανθρωπογενείς πόροι καθώς επίσης και οι ίδιες οι ανθρώπινες κοινωνίες αποτελούν το κεφάλαιο πάνω στο οποίο «χτίζεται» το φαινόμενο τουρισμός ενώ ταυτόχρονα είναι και οι κύριοι αποδέκτες των θετικών ή αρνητικών επιρροών που αυτός συνεπάγεται.

Καθώς ο τουρισμός βασίζεται στην «αξιοποίηση» των φυσικών και πολιτιστικών πόρων δημιουργεί πιέσεις χρήσεις στους πόρους αυτούς με αρνητικές αλλά και θετικές επιπτώσεις και πιθανώς κινδύνους απώλειας, σημαντικής αλλοίωσης τους ή υποβάθμισης τους.

Η σχέση τουρισμού και περιβάλλοντος έχει αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία τα τελευταία χρόνια, λόγω της αύξησης του διεθνούς ανταγωνισμού στον τουρισμό καθώς νέες χώρες και προορισμοί εισέρχονται στην αγορά, προσφέροντας νέο και σχετικά ανέπαφο «περιβάλλον» ως «τουριστικό προϊόν» στον τουρίστα-επισκέπτη. Επιπλέον οφείλεται στη γενικότερη αναζήτηση του ανθρώπου για βελτίωση της ποιότητας ζωής και καλύτερο περιβάλλον, όχι μόνο στον τόπο διαμονής του αλλά ιδίως στον τόπο προορισμού του για αναψυχή και διακοπές.

Η σχέση τουρισμού και περιβάλλοντος αποτελεί ένα κεντρικό θέμα πολιτικής, τόσο από την πλευρά της τουριστικής ανάπτυξης όσο και από την πλευρά της προστασίας των πολιτιστικών και φυσικών πόρων μιας περιοχής.

Ο τουρισμός αποτελεί μια δυναμική δραστηριότητα, η οποία επιφέρει σημαντικές διαρθρωτικές μεταβολές στην οικονομία και κοινωνία σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Αποτελεί δε από τη φύση του ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο και, βρίσκεται σε μια κατάσταση συνεχούς και μόνιμης σχέσης αλληλεξάρτησης και αλληλοδόμησης με το φυσικό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

Πρωταρχικά, η δραστηριότητα αυτή έρχεται να καλύψει την ανάγκη του ανθρώπου για αναψυχή, ψυχαγωγία αλλά και τη βαθύτερη επιθυμία του να έρθει σε επαφή με τη φύση ή να γνωρίσει άλλους τόπους και πολιτισμούς. Το μορφωτικό επίπεδο, οι συνθήκες διαβίωσης και εργασίας, η εισοδηματική κατάσταση, τα κοινωνικά πρότυπα, η κοινωνική πολιτική, θεσμικές — οργανωτικές ρυθμίσεις, το επίπεδο της τεχνολογικής ανάπτυξης και γενικότερα οι αξίες, στάσεις και αντιλήψεις, δηλαδή η «κουλτούρα» αποτελούν σημαντικές παραμέτρους προσδιορισμού της δυναμικής και των χαρακτηριστικών ανάπτυξης του τουρισμού στους τόπους προέλευσης αλλά και των μορφών του τουρισμού στους τόπους προορισμού.

Μέχρι σήμερα, και για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα ακόμη, η επικρατέστερη μορφή τουρισμού είναι αυτό που έχει ονομαστεί «μαζικός τουρισμός», δηλαδή η οργανωμένη μετακίνηση μιας ομάδας ατόμων για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και συνήθως για παραθαλάσσιες διακοπές.

Η επικράτηση αυτού του τύπου οφείλεται ακριβώς στο γεγονός ότι εξαιτίας των οργανωτικών και τεχνολογικών καινοτομιών προσέφερε πολύ χαμηλό κόστος μεταφοράς και διαμονής ανά επισκέπτη, κάνοντας το περισσότερο δελεαστικό και προσιτό οικονομικά σ' ένα μεγάλο αριθμό ατόμων.

Πρόσφατα, ωστόσο, παρατηρείται κάποια μεταστροφή των προτιμήσεων των τουριστών και αντίστοιχη της προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών προς πιο ανεξάρτητες μορφές, προσαρμοσμένες στα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα του κάθε τουρίστα για επαφή με τη φύση (φυσιολατρικός τουρισμός), αναζήτηση πολιτισμικών δραστηριοτήτων (πολιτιστικός τουρισμός), έντονη άσκηση ή ενασχόληση με αθλητισμό (αθλητικός τουρισμός), συμμετοχή σε επιστημονικές και άλλες εκδηλώσεις (συνεδριακός τουρισμός), αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων ζωής (οικοτουρισμός, αγροτουρισμός) και διάφορες άλλες ειδικές μορφές.

Όλες αυτές οι ειδικές μορφές που συχνά ομαδοποιούνται ως «επιλεκτικός τουρισμός» αναμένεται να αποτελέσουν ένα διαρκώς αυξανόμενο ποσοστό των παγκόσμιων μετακινήσεων. Επιπλέον παρατηρούνται αλλαγές στη συχνότητα και διάρκεια των διακοπών, στην κατανομή τους στο χρόνο, και στην ποικιλία των σκοπών για αναψυχή. Ο έντονος προσανατολισμός ορισμένου τύπου δραστηριοτήτων, που έχουν ειδικές απαιτήσεις για το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν, επιβάλλει έντονα μια έμφαση στην ποιότητα. Μέρος αυτής της ποιότητας είναι και το περιβάλλον (φυσικό και πολιτισμικό).

Τόσο η ζήτηση όσο και η προσφορά δείχνουν να προσαρμόζονται ταχύτατα προς την κατεύθυνση αυτή. Για παράδειγμα, αυξάνει όλο και περισσότερο η ζήτηση και προσφορά εξειδικευμένων τουριστικών προγραμμάτων οργανωμένων με βάση το ειδικό ενδιαφέρον για τουρισμό και αναψυχή, προσαρμόζονται οι αντίστοιχοι τουριστικοί κατάλογοι με αναφορά στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του τόπου προορισμού, πολλές τουριστικές επιχειρήσεις εφαρμόζουν ειδικά προγράμματα για το περιβάλλον ενώ και οι τόποι προορισμού εφαρμόζουν ειδικές παρεμβάσεις ανάπτυξης ειδικού τύπου υποδομής (π.χ. συνεδριακά κέντρα, μαρίνες κ.λπ.), και πολιτικές προστασίας και ανάδειξης των πόρων και πλεονεκτημάτων της περιοχής (ανάδειξης της τοπικής ταυτότητας).

Τα **αίτια** που ωθούν προς μια τέτοια κατεύθυνση για ειδικές μορφές τουρισμού σήμερα θα πρέπει να αναζητηθούν στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών για ξεκούραση και αναψυχή και αναζήτηση πιο σύνθετων τρόπων ικανοποίησης και νέων εμπειριών μέσω της ανακάλυψης και γνώσης του κόσμου. Στη γενικότερη άνοδο του βιοτικού επιπέδου και τις μεταβολές στις ανάγκες, αξίες και προτεραιότητες της κοινωνίας όπου τα θέματα ποιότητας ζωής αποκτούν όλο και μεγαλύτερη σημασία. Στην αυξανόμενη υποβάθμιση της ποιότητας του περιβάλλοντος λόγω των αρνητικών επιπτώσεων από την ανάπτυξη ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Ακόμη, στη συνειδητοποίηση της αλληλεξάρτησης ανθρώπινων δραστηριοτήτων και φυσικού περιβάλλοντος αλλά και στην ευαισθητοποίηση, όσον αφορά στην προστασία και ανάδειξη της τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας κάθε περιοχής.

2.9 ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΕΙΑ:

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ, ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΕΙΣ.

2.9.1 Οικοτουρισμός

Σαν οικοτουρισμός μπορεί να οριστεί, σύμφωνα με τον Fennell, ο φυσικός τουρισμός λίγων επιπτώσεων που συμβάλλει στη διατήρηση των βιοτόπων και των ειδών της χλωρίδας και της πανίδας είτε άμεσα μέσα από τη συμβολή στη διατήρηση του περιβάλλοντος είτε μέσα από την εξασφάλιση εσόδων στην τοπική κοινότητα

αρκετών για τους κατοίκους της, προστατεύοντάς, έτσι, τη φυσική τους κληρονομιά ως πηγή εσόδων.

Είναι μια μορφή τουρισμού που εμπνέεται κατά κύριο λόγο από τη φυσική ιστορία της περιοχής αλλά και της τοπικής κουλτούρας. Ο οικοτουρίστας επισκέπτεται μη ανεπτυγμένες περιοχές με ένα πνεύμα εκτίμησης, συμμετοχής και ευαισθησίας. Δεν χρησιμοποιεί με καταναλωτικό τρόπο τους φυσικούς πόρους και την άγρια φύση, ενώ συμβάλλει ακόμα στη ζωή της περιοχής και την οικονομική ευημερία των κατοίκων της. Είναι ένα ταξίδι προς σχετικά αδιατάρακτες φυσικές περιοχές με στόχο την έρευνα, την απασχόληση ή την εθελοντική βοήθεια.

Ασχολείται με την χλωρίδα, την πανίδα, τη γεωλογία και τα οικοσυστήματα μιας περιοχής καθώς και με τους κατοίκους της, τις ανάγκες τους, την κουλτούρα τους και τη σχέση τους με τη γη.⁸

2.9.2 Οικοτουρισμός και περιβάλλον

Κατά την άποψη μας, η συμβολή του οικοτουρισμού στην προστασία του περιβάλλοντος ή στον έλεγχο και την αποφυγή αρνητικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν εξαρτάται και δεν πραγματοποιείται μόνο από προγράμματα και σωστές πρακτικές οικοτουριστικής ανάπτυξης, αλλά απαιτεί και συναρτάται με ορισμένες **προϋποθέσεις** και ευρύτερα **πλαίσια σχεδιασμού και αναπτυξιακών παραγόντων** όπως α) την ύπαρξη ολοκληρωμένων και ευρύτερα αποδεκτών μέτρων και κατευθύνσεων δράσης, που συναρτώνται με συγκεκριμένες νομοθετικές ρυθμίσεις, μέτρα χωροταξικού σχεδιασμού (π.χ. χρήσεις γης), διεργασίες περιβαλλοντικής διαχείρισης και διαδικασίες ενημέρωσης, πληροφόρησης και μάρκετινγκ, β) την προαγωγή της γνώσης και επιμόρφωσης τόσο του επισκέπτη-τουρίστα (κυρίως πριν την αναχώρηση του) όσο και των ντόπιων κατοίκων και των απασχολούμενων στον τουρισμό, με διεργασίες πληροφόρησης, ενημέρωσης και εκπαίδευσης τέτοιες, που διαμορφώνουν ένα «στυλ ζωής» και συμπεριφοράς και που παράλληλα συμβάλλουν στον «εξανθρωπισμό του ταξιδιού» και στο σεβασμό του περιβάλλοντος και γ) την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου για την καλύτερη δυνατή χωρική και χρονική κατανομή των τουριστών, σε συνάρτηση με επιλεκτικά μέτρα μάρκετινγκ για προσέλκυση ορισμένων τύπων τουριστών.

⁸ ΒΑΓΙΩΝΗΣ,(2001)

Κυριότεροι παράγοντες που συζητούνται και εξετάζονται ως **συντελεστές μιας αποδοτικής συμβολής** στη σχέση οικοτουρισμού-περιβάλλοντος θεωρούνται:

1) Οι συντονισμένες ενέργειες των αρμόδιων φορέων τουρισμού, προς την κατεύθυνση μιας σωστής διασύνδεσης του οικοτουρισμού με άλλους τύπους ή προϊόντα τουρισμού, και κυρίως ένταξης τοπικών κοινοτήτων και οργανώσεων (οικολογικών/ περιβαλλοντικών, πολιτιστικών) στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

2) Η ορθολογική διαχείριση της φυσικής κληρονομιάς ή των περιβαλλοντικών(φυσικών και πολιτιστικών) πόρων διαχείριση που απαιτεί συνεργασία δημόσιων και ιδιωτικών φορέων και καλύπτει την προστασία-αναβάθμιση των πόρων αλλά και τη σωστή ερμηνεία-προβολή της σημασίας τους.

3) Η θετική ανταπόκριση και ένταξη της τουριστικής βιομηχανίας (επιχειρήσεις) στις δραστηριότητες οικοτουρισμού, η οποία ακολουθεί και προσαρμόζεται στις περιβαλλοντικές πολιτικές του δημοσίου, ενώ παράλληλα ασκεί περιβαλλοντικούς ελέγχους (environmental auditing) στα προϊόντα που αναπτύσσει και διαθέτει.

Σχετικά με τον τρίτο παράγοντα, οι δεσμεύσεις και η ανάληψη υποχρεώσεων των επιχειρήσεων σχετικά με το περιβάλλον επιβάλλει μέτρα και δράσεις που καλύπτουν ενέργειες όπως: (α) συμμόρφωση με το πνεύμα και τους κανονισμούς της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, καθώς και συμμετοχή/ συνεργασία με αρμόδιους φορείς στη διαμόρφωση και εφαρμογή περιβαλλοντικών ρυθμίσεων, (β) λήψη μέτρων αποφυγής αρνητικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων στα προγραμματιζόμενα αναπτυξιακά έργα ή μέτρων μείωσης των υφιστάμενων αρνητικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων, (γ) ανάπτυξη εναρμονισμένων στο περιβάλλον τουριστικών προϊόντων σε συνάρτηση με ορθολογική χρήση των πόρων και ενίσχυση/ προαγωγή περιβαλλοντικά φιλικών εισροών και εξοπλισμό, (δ) ενθάρρυνση της κατανόησης περιβαλλοντικών ζητημάτων και φιλικής στο περιβάλλον συμπεριφοράς από μέρους των απασχολουμένων στις επιχειρήσεις, αλλά και των τουριστών/ πελατών, καθώς και των κοινοτήτων όπου λειτουργούν οι επιχειρήσεις.

Με έμφαση στην οικονομική διάσταση της σχέσης περιβάλλοντος (ή περιβαλλοντικών πόρων) και τουρισμού γενικά ή του οικοτουρισμού ειδικότερα, ορισμένοι αναλυτές όπως ο Willis (1991) θεωρούν αναγκαία τη δημιουργία αγοράς για ε) εμπορεύσιμα προϊόντα ή δημόσια αγαθά, τα οποία προοδευτικά σπανίζουν λόγω της αυξανόμενης και συχνά μη ελεγχόμενης ζήτησης. Τούτο σημαίνει την επιβολή νομισματικών μέτρων ή τον καθορισμό ορισμένης αξίας και τιμής χρήσης σε αυτά τα μη εμπορεύσιμα στοιχεία του τουριστικού προϊόντος- μιας αξίας που επηρεάζει και την

τουριστική χρήση τους. Το βασικό επιχείρημα που διατυπώνεται είναι ότι με τη χρέωση του καταναλωτή ή την επιβολή ορισμένης δαπάνης για χρήση φυσικών πόρων έλξης, απλώς αναγνωρίζεται ότι τέτοιοι πόροι δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως πόροι ελεύθερης ή ανοιχτής προσπέλασης σε ένα περιβάλλον που υφίσταται αυξανόμενες πιέσεις από μεγάλο αριθμό τουριστών. Μια τέτοια τιμολόγηση συμβάλλει ταυτόχρονα και στον έλεγχο του αριθμού των τουριστών και στη συγκέντρωση επαρκών κονδυλίων (funds), που βοηθούν στη διαχείριση και την προστασία των φυσικών περιοχών. Όπως επισημαίνεται, «τα καλά οικονομικά είναι και καλή οικολογία».

2.9.3 Οικοτουρισμός και αειφόρος ανάπτυξη: προϋποθέσεις και σχέσεις

Στο τμήμα τούτο επισημαίνονται οι, κατά την άποψη μας, βασικές αναπτυξιακές σχέσεις οικοτουρισμού- αειφορίας και οι προϋποθέσεις για μια αειφόρο ανάπτυξη του οικοτουρισμού.

Ο οικοτουρισμός αποτελεί μέσο και αναπτυξιακή διαδικασία που συμβάλλει στην προστασία φυσικών περιοχών. Τούτο πραγματοποιείται μέσω της δημιουργίας εισοδημάτων, περιβαλλοντικής εκπαίδευσης-επιμόρφωσης και διεργασιών συμμετοχής τοπικού πληθυσμού στα δρώμενα. Με τον τρόπο αυτό προάγεται ταυτόχρονα η ανάπτυξη(οικονομική, κοινωνικών και τεχνικών υποδομών και υπηρεσιών) και η προστασία-διατήρηση (φυσικών περιοχών και βιολογικής ποικιλίας), παράγοντες που με μια σωστή διαχρονικά διαχείριση και τοπικούς ελέγχους συμβάλλουν και οδηγούν στην αειφορία.

Τις προϋποθέσεις για μια αειφόρο ανάπτυξη του οικοτουρισμού θα τις εντάσσαμε σε ένα αναπτυξιακό πλαίσιο που επιδιώκει και προωθεί μέσω της σχετικής διαδικασίας σχεδιασμού ορισμένους **στόχους**, όπως: α) την ορθολογική ένταξη και προσαρμογή των αναπτυξιακών διαστάσεων οικοτουρισμού (μεγέθη, δραστηριότητες) στο ευρύτερο πλαίσιο χωροταξικών- περιβαλλοντικών ρυθμίσεων, π.χ. αναγνώριση, διαμόρφωση και ένταξη στις ασκούμενες πολιτικές των αναγκαίων «βιολογικών ορίων» εντός των οποίων θα πρέπει να ασκούνται οι δραστηριότητες οικοτουρισμού, β) τους ρυθμούς ανάπτυξης που ελέγχονται (μέσω διαχειριστικών σχεδίων) και διαμορφώνονται σε επίπεδα τέτοια, ώστε να εντάσσονται, να προσαρμόζονται ή να αφομοιώνονται από το τοπικό περιβάλλον (φυσικό-

κοινωνικό- πολιτιστικό) χωρίς αρνητικές συνέπειες, γ) την αύξηση των επιπέδων οικολογικής-περιβαλλοντικής συνειδητοποίησης του τοπικού πληθυσμού (αλλά και του πληθυσμού γενικότερα) και των επισκεπτών, μέσω σχετικών προγραμμάτων ή μέτρων ενημέρωσης και επιμόρφωσης-εκπαίδευσης, δ) την προώθηση, σε επιχειρηματικό επίπεδο, στάσεων και δράσεων- ενεργειών αναπτυξιακών φορέων και οργανώσεων, που προσαρμόζονται και συμμορφώνονται με τις βασικές παραμέτρους οικοτουριστικής ανάπτυξης(φυσικό περιβάλλον, πολιτιστική κληρονομιά, ντόπιος πληθυσμός).

Οι παράγοντες που προσδιορίζουν το **αναπτυξιακό** προφίλ του οικοτουρισμού εντάσσονται σε δύο κύριες κατηγορίες:

A) Παράγοντες της ζήτησης, που αναφέρονται: (1) στα μεγέθη και τους τύπους των ασκούμενων από διάφορα τμήματα της αγοράς- δραστηριοτήτων και (2) στο βαθμό ενδιαφέροντος ή ευαισθητοποίησης που εκδηλώνουν οι επισκέπτες-χρήστες για τους περιβαλλοντικούς πόρους, αλλά και στο βαθμό δραστηριοποίησης τους: προσπάθειες, ενέργειες για την προστασία του περιβάλλοντος.

B) Παράγοντες της προσφοράς, που αναφέρονται.: (1) στη φύση και τις ιδιότητες των περιβαλλοντικών πόρων, (2) στα πολιτιστικά αγαθά και δρώμενα των τοπικών κοινοτήτων, (3) στους τύπους ανάπτυξης και τους τρόπους ένταξης (χωρικής-περιβαλλοντικής) των σχετικών ανωδομών και υποδομών. Η τρίτη διάσταση έχει ιδιαίτερη βαρύτητα και αφορά την ορθολογική ένταξη υποδομών, ανωδομών και δραστηριοτήτων οικοτουρισμού στο περιβάλλον, μέσω της διαδικασίας χωροταξικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού. Μιας διαδικασίας που πραγματοποιείται σε τρία επίπεδα: (1) το σχεδιασμό χρήσεων γης στην ευρύτερη περιοχή ένταξης του οικοτουρισμού, (2) το σχεδιασμό θέσεων (sites) και δικτύων ή διαδρομών οικοτουρισμού και (3) το σχεδιασμό (πολεοδομικός-αρχιτεκτονικός) κτιρίων ή κατασκευών με οικολογικά-περιβαλλοντικά κριτήρια.

Η αναπτυξιακή προοπτική του οικοτουρισμού συναρτάται με τις πολιτικές αειφόρου ανάπτυξης και περιβαλλοντικής προστασίας που προωθούν εθνικοί και διεθνείς φορείς, αλλά και επιχειρηματικοί κλάδοι της τουριστικής βιομηχανίας, και κυρίως με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση του πληθυσμού και τη φιλική προς το περιβάλλον ανθρώπινη συμπεριφορά. Το τελευταίο εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από αναπτυξιακές και κοινωνικές διαδικασίες που προωθούνται από κρατικούς και ιδιωτικούς οργανισμούς και έχουν ως στόχο να προωθήσουν:

1. Μια αναπτυγμένη γνωστική λειτουργία, που συμβάλλει θετικά στη δια-

μόρφωση συναισθηματικής κατάστασης και ανθρώπινης συμπεριφοράς και που δεν επηρεάζεται από συνθήκες διέγερσης ή εξάψης (π.χ. φόβος, πάθος, θυμός κ.λπ.), οι οποίες, σε τελική ανάλυση, διαχέουν ή βραχυκυκλώνουν τη διαδικασία ορθολογικής σκέψης του ανθρώπου. 2. Μια κοινωνική ανάπτυξη που στηρίζει και προωθεί σωστές διεργασίες κοινωνικής αλληλεπίδρασης (π.χ. κοινωνικές επαφές και συμμετοχή σε κοινωνικά δρώμενα), συμβάλλοντας σε ομαδικές και ατομικές αποφάσεις και ενέργειες «κοινωνικού προσανατολισμού» έναντι εξατομικευμένων και εγωκεντρικών.

2.9.4 Πρότυπο αειφορικού τουρισμού με χρήση ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Με βάση τους Smith V.L. – Eadington W.R.(1992), Weiler B. – Hall M.C. (1992), μετά το 1980 πληθαίνουν οι προσπάθειες να προωθηθεί ένα πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης του οποίου βασικό χαρακτηριστικό θα είναι η αειφορία. Οι περιοχές στόχοι είναι αυτές που έχουν υιοθετήσει το πρότυπο του οργανωμένου μαζικού τουρισμού και εκείνες που βρίσκονται στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης τους, οπότε μπορούν με τον ανάλογο προγραμματισμό να αποκτήσουν αειφορικά χαρακτηριστικά. **Οι κυρίαρχες παράμετροι της αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης** είναι οι ακόλουθες:

- ειδικός σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης με στόχο την ισορροπία ανάμεσα στην κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον
- ενίσχυση όλων των μέτρων (τοπικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, λειτουργικές διασυνδέσεις ανάμεσα στους διαφορετικούς κλάδους της οικονομίας, έρευνα, εκπαίδευση, μάρκετινγκ) που συμβάλλουν στις διαδικασίες ανατροφοδότησης της ανάπτυξης.
- ειδικό θεσμικό πλαίσιο που θα προωθεί τις διαδικασίες της αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης και την τοπική συμμετοχή.
- χρήση των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού ως βασικού άξονα της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης.

Οι σημαντικές ελλείψεις που παρουσιάζουν ο σχεδιασμός και ο προγραμματισμός της τουριστικής ανάπτυξης, ακόμη και σε αναπτυγμένες χώρες, έχει οδηγήσει στην εφαρμογή προγραμμάτων αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης με διαφορετικό βαθμό επιτυχίας. Σε άλλες περιπτώσεις το υιοθετούμενο πρότυπο έχει μόνο κάποια

χαρακτηριστικά της αειφορίας, ενώ σε άλλες περιπτώσεις περισσότερα. Η υιοθέτηση και προώθηση αυτού του προτύπου από υπερεθνικούς και εθνικούς φορείς που σχετίζονται με την τουριστική ανάπτυξη αποτελεί σημαντική ένδειξη ότι ο αειφορικός τουρισμός σταδιακά θα επεκτείνεται στον διεθνή χώρο. Τη διαπίστωση αυτή ενισχύει και η παράλληλη δυναμική τάση ανάπτυξης των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού που συμβάλλουν στην αειφορική τουριστική ανάπτυξη. Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση του τρόπου με τον οποίο συμβάλλουν στην αειφορία, θα εξηγήσουμε τι είναι οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

ΟΡΙΣΜΟΣ

Οι ειδικές μορφές τουρισμού χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού και κυρίαρχου κινήτρου στη ζήτηση (π.χ. συνέδρια, πολιτισμός) και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ειδικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές, που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των τουριστών της κάθε ειδικής μορφής.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών και χαρακτηρίζονται επίσης από την ύπαρξη ενός κυρίαρχου ειδικού κινήτρου στη ζήτηση, το οποίο συνδέεται με συγκεκριμένα θέματα, όπως: φυσιολατρία, ταξίδια περιπέτειας, αθλητισμός, περιήγηση, περιβάλλον, γνωριμία με την τοπική παράδοση. Επιπλέον, στις εναλλακτικές μορφές οι τουρίστες συχνά επιλέγουν έναν τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού στον οποίο κυριαρχεί η αυτονομία στις επιλογές και η περιήγηση με μικρή ή ελάχιστη χρήση υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού. Τέλος, και στις εναλλακτικές μορφές καταγράφεται η ανάπτυξη μιας ειδικής υποδομής που εξυπηρετεί τους συγκεκριμένους τουρίστες.

Στην αειφορική τουριστική ανάπτυξη οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο ενός προγραμματισμού που έχει δύο στόχους: αφενός την προσφορά μεγαλύτερου αριθμού εξειδικευμένων υπηρεσιών που καλύπτουν τη ζήτηση ειδικών ομάδων τουριστών, αφετέρου τη συγκρότηση ενός προτύπου ανάπτυξης που εντάσσεται ισόρροπα στην υπάρχουσα δομή, είτε βελτιώνοντας την προϋπάρχουσα κατάσταση (π.χ. στις περιοχές με οργανωμένο τουρισμό διακοπών), είτε διαμορφώνοντας μια νέα παραγωγική δομή στον τουριστικό τομέα, όπου θα κυριαρχούν οι υποδομές και οι υπηρεσίες των ειδικών και εναλλακτικών μορφών. Στο πλαίσιο αυτό ενισχύεται η συγκροτημένη ανάπτυξη αυτών των μορφών κατά ομάδες ή πλέγματα. Στόχος είναι η διαμόρφωση μιας υποδομής προσφοράς που θα ανταποκρίνεται σε διαφορετικούς τύπους ζήτησης και θα συμβάλλει στη βασική αρχή της αειφορίας: την ανατροφοδότηση της ανάπτυξης. Σκόπιμο είναι αυτά τα πλέγματα

των ειδικών και εναλλακτικών μορφών να συγκροτούνται με βάση κάποια κοινά χαρακτηριστικά των κινήτρων των τουριστών. Τα χαρακτηριστικά συγκροτούν και τις ανάλογες «ομάδες-στόχους» του μάρκετινγκ της περιοχής. Βασική παράμετρος επιτυχίας αυτής της πολιτικής αποτελεί η τήρηση των αρχών της αειφορίας, στις οποίες αναφερθήκαμε, και ο μακροχρόνιος προγραμματισμός.

2.9.5 Βασικά στοιχεία σχεδιασμού και αρχές αειφόρου ανάπτυξης

Ένα σύστημα σχεδιασμού αποτελείται από ορισμένα στοιχεία και βασικές λειτουργίες και διακρίνεται από ορισμένες αναπτυξιακές αρχές. Τα τρία βασικά στοιχεία σχεδιασμού που διευκολύνουν ή συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη αντιστοιχούν ή καλύπτουν, σύμφωνα με τους Healey και Williams (1993) τρεις βασικές λειτουργίες:

1) Τη λειτουργία διαμόρφωσης ενός σχεδίου-προγράμματος, που εκφράζει στρατηγικές, αρχές, στόχους, πολιτικές για τη χωρική οργάνωση δραστηριοτήτων, χρήσεων γης, οικιστικό δίκτυο κ.λπ.

2) Την αναπτυξιακή λειτουργία, που αναφέρεται στην προαγωγή-ενίσχυση (κίνητρα) ή στη ρύθμιση (νομοθετικό πλαίσιο) αναπτυξιακών δραστηριοτήτων, δικτύων υποδομής κ.λπ.

3) Τη ρυθμιστική-διακανονιστική και διαχειριστική λειτουργία, που αναφέρεται στον έλεγχο-λειτουργία θέσης και μορφής διαφόρων δραστηριοτήτων (κατασκευές, κατοικία κ.λπ.).

Οι αναπτυξιακές αρχές εστιάζονται, στη βιωσιμότητα της ανάπτυξης, στην ορθολογική χρήση των περιβαλλοντικών πόρων και διακρίνονται στις ακόλουθες κατηγορίες:⁹

A) Η αρχή της πλήρους αποτίμησης-αξιολόγησης των πόρων, που αναφέρεται στην ανάγκη διαμόρφωσης ενός πλήρους εθνικού συστήματος αποτίμησης των κόστους περιβαλλοντικής προστασίας και αποκατάστασης των πόρων (από ποικίλες παρεμβάσεις), προσδιορίζοντας μαζί με τις οικονομικές αξίες το περιβαλλοντικό και κοινωνικό κόστος-όφελος στην εξέταση διαφόρων έργων ή προτάσεων αλλαγής χρήσεων γης.

B) Η προληπτική-προνοητική αρχή, που αναφέρεται στις περιπτώσεις εκείνες

⁹ ΒΑΓΙΩΝΗΣ,(2001)

που για λόγους πρόληψης αρνητικών επιπτώσεων επιβάλλεται να παραμείνουν άθικτα ζωτικά ή κρίσιμα περιβαλλοντικά αγαθά και πόροι – κυρίως όταν υπάρχει αβεβαιότητα ως προς το εύρος της επίδρασης και των επιπτώσεων ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

Γ) Η αρχή τον περιβαλλοντικού ισολογισμού (accounting), που καλύπτει περιπτώσεις ανανεώσιμων περιβαλλοντικών πόρων όπου επιβάλλεται η χρήση τους σε επίπεδα «αιιφόρου απόδοσης τους». Σε περιπτώσεις υπέρβασης τέτοιων επιπέδων επιβάλλεται, για την ανανέωση των πόρων, ο υπολογισμός του κόστους των πραγματοποιούμενων επεμβάσεων (έργων, δράσεων κ.λπ.).

Δ) Η αρχή της σχετικής σπανιότητας-έλλειψης, που αναφέρεται σε περιπτώσεις περιορισμένων ή και εξαντλήσιμων πόρων όπου επιβάλλεται η διαμόρφωση ενός διαφορετικού ή ειδικού πλαισίου γνώσεων και συστήματος αξιών, που καλύπτει σχέδια διαχείρισης, διερεύνηση εναλλακτικών ή υποκατάστατων πόρων και εναλλακτικών πηγών εισοδήματος για τους παραγωγούς.

Ε) Η αρχή της σχέσης κοινότητα - τοπική κοινωνία - περιβάλλον, που θεωρεί ότι η σωστή σχέση μεταξύ μιας κοινότητας και του περιβάλλοντος της (βασισμένη στην τοπική γνώση-εμπειρία και σε ορθολογικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων) αποτελεί πλήρες και αναπόσπαστο τμήμα της αιιφόρου ανάπτυξης.

Στ) Η αρχή της ισότητας, που αναφέρεται στην ανάγκη επίτευξης του μέγιστου βαθμού ισότητας μέσα σε κάθε χώρα-περιφέρεια και την κοινωνία της, αλλά και μεταξύ χωρών-περιφερειών. Μια τέτοια αναγκαιότητα προκύπτει από τις αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, που οφείλονται ή προκαλούνται από τις δυνάμεις της αγοράς αλλά και τις ανισότητες ή τα επίπεδα φτώχειας.

Σε σχέση με τα βασικά στοιχεία του συστήματος σχεδιασμού και τις αναπτυξιακές αρχές που διαγράψαμε παραπάνω, θα πρέπει να επισημάνουμε γενικά ορισμένους παράγοντες που επηρεάζουν σε διάφορο βαθμό τη λειτουργία και αποτελεσματικότητα ενός συστήματος ή την εφαρμογή-υλοποίηση των αρχών. Οι εν λόγω παράγοντες που έχουν συζητηθεί κατά καιρούς ή για τους οποίους έχουν γίνει διάφορες επισημάνσεις, από ειδικούς ή μη, ως προς το βαθμό επηρεασμού της ικανότητας του συστήματος σχεδιασμού να υλοποιήσει τις αρχές τις αιιφόρου γενικά ανάπτυξης είναι ποικίλοι. Τέτοιοι παράγοντες μπορούν να διακριθούν σε ορισμένες κατηγορίες, όπως: (α) πολιτικοί παράγοντες (διάφορες μορφές πολιτικής στήριξης σε διάφορα χωρικά επίπεδα), (β) δημόσιοι παράγοντες ή επάρκεια-αποτελεσματικότητα δημόσιου τομέα (διατιθέμενοι πόροι, ενεργός δράση,

δυνατότητα σχεδιασμού κ.λπ.), (γ) δυνάμεις της αγοράς και ιδιωτική-επιχειρηματική δράση (καινοτόμες δράσεις-πρωτοβουλίες επιχειρήσεων, αποτελεσματικές-εταιρικές σχέσεις με δημόσιο τομέα, ποιότητα και ανταγωνιστικότητα παραγόμενων προϊόντων κ.λπ.).

2.9.6 Παράγοντες-προϋποθέσεις αιεφόρου τουριστικής ανάπτυξης και η περιβαλλοντική διάσταση στον τουριστικό σχεδιασμό.

Ως προς τους κύριους παράγοντες που επηρεάζουν και καθορίζουν την ικανότητα του συστήματος σχεδιασμού να υλοποιήσει τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, επισημαίνονται ιδιαίτερα οι πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες, που ασκούν σημαντική επιρροή στις άλλες δύο κατηγορίες. Η σημασία και η επιρροή των πολιτικών παραγόντων αναφέρονται στην πολιτική στήριξη, ένταξη, εδραίωση και υλοποίηση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης στις ασκούμενες δημόσιες-κρατικές πολιτικές. Οι οικονομικές και επενδυτικές πολιτικές είναι σε άμεση διασύνδεση και συσχέτιση με άλλες πολιτικές (π.χ. χωροταξικές-περιβαλλοντικές), και ιδιαίτερα νομοθετικές ρυθμίσεις και αποτελεσματικά διοικητικά, οργανωτικά και διαχειριστικά σχήματα. Βέβαια, το ύψος και η επάρκεια των αναγκαίων χρηματοδοτήσεων εξαρτάται από τις δυνατότητες και τους πόρους του δημόσιου τομέα. Γι' αυτό χρειάζεται προσεκτική αξιολόγηση των διαφόρων μέτρων παρέμβασης ως προς το κόστος υλοποίησής τους και το βαθμό κάλυψης των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης, για να υπάρξει μια σωστή ενσωμάτωση μέτρων και δράσεων στις δημόσιες πολιτικές.

Η διαμόρφωση των αναγκαίων συνθηκών και προϋποθέσεων για την επίτευξη αιεφόρου τουριστικής ανάπτυξης συναρτάται με τέσσερις κύριες και αλληλεξαρτώμενες σημαντικές παραμέτρους. Εδώ, ιδιαίτερα σημαντική παράμετρος θεωρείται, στο πλαίσιο κυβερνητικών-διοικητικών οργανωτικών και διαχειριστικών σχημάτων, η επάρκεια και αποτελεσματικότητα του συστήματος .σχεδιαστού. Ενός συστήματος που πρέπει να διακρίνεται ως προς την ευελιξία του (ικανότητα προσαρμογής στις εξελίξεις ή ειδικές συνθήκες που διαμορφώνονται) και την αποτελεσματικότητα των εργαλείων και διαδικασιών που χρησιμοποιεί για το συντονισμό διαφόρων τομεακών και χωρικών πολιτικών, καθώς και για την παραγωγή και υλοποίηση σχεδίων και προγραμμάτων. Ιδιαίτερα σημαντική στη διαδικασία σχεδιασμού θεωρείται η ύπαρξη στρατηγικού σχεδίου ή μία στρατηγικού χαρακτήρα προσέγγιση της ανάπτυξης, που θεωρείται αναγκαία για την αλληλοσυσχέτιση και το συντονισμό των διαφόρων

προγραμμάτων και δράσεων σε ένα ευρύτερο καθοδηγητικό και μακροχρόνιου ορίζοντα αναπτυξιακό πλαίσιο.

Στον τουριστικό σχεδιασμό οι φιλικές ή προσανατολισμένες στο περιβάλλον πολιτικές θα πρέπει να περιλαμβάνουν και να στηρίζονται, κατά τον Inskoop (1987), στις ακόλουθες παραμέτρους: α. Ειδικές τεχνικές περιβαλλοντικής προστασίας, εφόσον οι αξιολογικοί πόροι και τα ελκυστικά χαρακτηριστικά τους συνιστούν σημαντικά προϊόντα τουριστικής έλξης και γενικά οι περισσότεροι τουρίστες επιθυμούν να επισκέπτονται περιοχές διακεκριμένης περιβαλλοντικής ποιότητας. β. Διαμόρφωση και υλοποίηση επιλεκτικών τεχνικών τουριστικού μάρκετινγκ για την προσέλκυση περιβαλλοντικά ευαίσθητων τουριστών, που θα επιδεικνύουν σεβασμό για τους περιβαλλοντικούς πόρους ή τα τουριστικά προϊόντα γενικά, αποδίδοντας ιδιαίτερη προσοχή στη διατήρηση-προστασία τους κατά τη χρήση. γ. Λογικούς ή μετρημένους και ελεγχόμενους ρυθμούς ανάπτυξης ή αύξησης των επισκεπτών, μια αναγκαία αναπτυξιακή συνθήκη, που προσφέρει επαρκή χρόνο για ορθολογικό σχεδιασμό και έλεγχο της τουριστικής ανάπτυξης, παρέχοντας επίσης τον αναγκαίο χρόνο στους κατοίκους να προσαρμοστούν στις προκαλούμενες κοινωνικές αλλαγές.

Μια πρόσθετη περιβαλλοντική πολιτική τουριστικού σχεδιασμού που συχνά προτείνεται σε περιφερειακό επίπεδο είναι χωροταξικής υφής και αφορά τον περιορισμό και τη συγκέντρωση των τουριστικών εγκαταστάσεων (αναδομών και υποδομών) σε ορισμένες επιλεγμένες και άρτια οργανωμένες περιοχές ή τόπους (resorts), αντί της -συνήθως ανεξέλεγκτης- διασποράς σε όλη την περιφέρεια. Επίσης, σε περιπτώσεις ύπαρξης ή υπέρβασης επιπέδων κορεσμού, συνιστάται η εφαρμογή ειδικών πολιτικών ελέγχου και οργάνωσης-διαχείρισης, για τη μείωση της έντασης ή την καλύτερη κατανομή της ζήτησης χωρικά και διαχρονικά.¹⁰

2.9.7 Αρχές, στόχοι και πολιτικές τουριστικού σχεδιασμού για αειφόρο ανάπτυξη.

¹⁰ ΒΑΓΙΩΝΗΣ,(2001), ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ-ΓΕΩΡΓΑΚΕΛΟΣ(2003)

Οι αρχές τουριστικού σχεδιασμού για μια αειφόρο ανάπτυξη του τουρισμού μπορούν να διακριθούν στις ακόλουθες πέντε κατηγορίες:¹¹

- Η αρχή της ενιαίας και ολοκληρωμένης Θεώρησης της τουριστικής ανάπτυξης, που αφορά τη διαδικασία σχεδιασμού, η οποία περιλαμβάνει: (1) μια συνδυασμένη θεώρηση συνεπειών-επιπτώσεων οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών, πολιτικών και (2) την ένταξη του τουρισμού στο ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικο-οικονομικών (διασυνδέσεις με άλλους τομείς) και χωροταξικών σχεδίων (κυρίως χρήσεις γης) και προγραμμάτων μιας περιοχής.

- Η αρχή της προσαρμοστικής-εξελικτικής και συστηματικής θεώρησης, σύμφωνα με την οποία ο τουριστικός σχεδιασμός είναι και συνεχής, ανταποκρινόμενος στις μεταβαλλόμενες συνθήκες (αγοράς και τοπικής κοινωνίας) και συστηματικό καλύπτοντας, π.χ.. τη διαμόρφωση μέτρων για αντιμετώπιση δυνάμει αρνητικών επιπτώσεων, την ορθολογική συνάρτηση ζήτησης (κίνητρα επισκεπτών) και προσφοράς (τοπικοί πόροι, χωρητικότητα κ.λπ.).

- Η αρχή της σωστής επικοινωνίας και συμμετοχής, που περιλαμβάνει αφενός την ορθή ενημέρωση των κατοίκων (από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς) για τα δράματα, αφετέρου την ένταξη τους στις διαδικασίες σχεδιασμού, ανάπτυξης και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.

- Η αρχή της ανανεωσιμότητας και προστασίας-αναβάθμισης των περιβαλλοντικών πόρων (φυσικών και πολιτιστικών), που αναφέρεται σε μια προσέγγιση η οποία θεωρεί τον τουρισμό μια ανανεώσιμη βιομηχανία, όπου οι φυσικοί και ανθρωπογενείς ή πολιτιστικοί πόροι διατηρούν την ακεραιότητα και τα χαρακτηριστικά τους. Στην περίπτωση αυτή, η οριοθέτηση κανόνων ως προς αποδεκτές αλλαγές και στάνταρτ χωρητικότητας συνιστούν βασικούς σκοπούς του σχεδιασμού.

- Η αρχή της ρεαλιστικής και πραγματοποιήσιμης ανάπτυξης, που αφορά μια προσέγγιση σχεδιασμού που περιλαμβάνει: (1) μια ορθή-ρεαλιστική αναγνώριση του τι μπορεί -μέσω του σχεδιασμού και των ασκούμενων πολιτικών- να επιτευχθεί με την τουριστική ανάπτυξη και (2) μια αναπτυξιακή στρατηγική, προγράμματα και πολιτικές που στηρίζονται σε σαφείς στόχους, όπως σωστή κατανομή οφέλους-κόστους μεταξύ τουριστικών επιχειρήσεων και τοπικών

¹¹ ΒΑΓΙΩΝΗΣ,(2001), ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ-ΓΕΩΡΓΑΚΕΛΟΣ(2003)

κοινοτήτων διαχρονικά.

Με βάση τις παραπάνω αρχές προσδιορίζεται σειρά στόχων και αντικειμενικών σκοπών, που αφορούν κυρίως τη διαμόρφωση του τουριστικού προϊόντος, τις τομεακές διασυνδέσεις του τουρισμού, καθώς και την περιβαλλοντική και κοινωνική διάσταση της τουριστικής ανάπτυξης. Οι στόχοι αυτοί διαγράφονται συνοπτικά ως εξής:

Α) Διαπεριφερειακή και ενδοπεριφερειακή διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, αναδεικνύοντας και αξιοποιώντας ενδογενείς πόρους, μέσω μέτρων πολιτικής που διαμορφώνονται και υλοποιούνται από τις επιχειρήσεις ή την τουριστική βιομηχανία και τους δημόσιους φορείς, που συνεργάζονται και συντονίζονται αποτελεσματικά. Β) Μεγιστοποίηση του κοινωνικοοικονομικού οφέλους από την ανάπτυξη του τουρισμού σε μια περιφέρεια ή περιοχή, μέσω προώθησης, ενθάρρυνσης τομεακών διασυνδέσεων και τη βέλτιστη ένταξη και ολοκλήρωση της τουριστικής ανάπτυξης στην περιφερειακή οικονομική δομή.

Γ) Παροχή, στις διάφορες ομάδες του πληθυσμού και αναπτυξιακούς φορείς μιας περιφέρειας, ισότιμων ευκαιριών προσπέλασης στα οικονομικά, κοινωνικά-πολιτιστικά και περιβαλλοντικά οφέλη που προκύπτουν από την τουριστική ανάπτυξη, καθώς και ίσων ευκαιριών συμμετοχής στην παραγωγή και διαχείριση του τουριστικού προϊόντος. Δ) Εδραίωση και προαγωγή περιβαλλοντικών στάνταρτ ή κανόνων-προτύπων στη διαδικασία τουριστικού σχεδιασμού μέσω της ένταξης και προώθησης στα μέτρα πολιτικής ειδικών οδηγιών-κωδίκων συμπεριφοράς, λογιστικών και εκπαιδευτικών μέτρων, καθώς και περιβαλλοντικών ελέγχων. Ε) Εξασφάλιση ελαστικότητας και προσαρμοστικότητας στην τουριστική αναπτυξιακή διαδικασία, δηλαδή ανάπτυξη τουριστικών προϊόντων και αγορών κατά τρόπο που να εξασφαλίζει τη συνέχεια και ανανέωση τους.

Εδώ, και σε σχέση με τους παραπάνω στόχους, κρίνουμε σκόπιμο να αναφερθούμε σε μια σειρά κατευθυντήριων οδηγιών (guidelines) για αειφόρο τουριστική ανάπτυξη και περιβαλλοντικά φιλικό τουρισμό, που προτείνει το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιών και Τουρισμού (World Tourism and Travel Council) και αναφέρει ο Holloway (1994). Τις εν λόγω οδηγίες θα τις εντάσσαμε σε δύο κατηγορίες:

Α) Στην κατηγορία στόχων και μέτρων πολιτικής περιβαλλοντικής προστασίας, που καλύπτουν: (1) τη διακρίβωση και ελαχιστοποίηση των σχετικών με το διατιθέμενο τουριστικό προϊόν λειτουργικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων, (2)

την έγκαιρη και ορθολογική θεώρηση του συνολικού πλέγματος των περιβαλλοντικών ζητημάτων στη διαδικασία σχεδιασμού και στην υλοποίηση συγκεκριμένων προγραμμάτων, ζητημάτων που αναφέρονται στις δυνατότητες και ιδιότητες των πόρων καθώς και στα περιβαλλοντικά ενδιαφέροντα τουριστών και ντόπιων κατοίκων, (3) την ευαισθητοποίηση των φορέων, οργανισμών και επιχειρήσεων (δημοσίων και ιδιωτικών) και τη λήψη σειράς μέτρων προς δύο κατευθύνσεις: και για τη διατήρηση-προστασία των περιβαλλοντικά προστατευόμενων ή απειλούμενων περιοχών και για την αναβάθμιση εκείνων που έχουν υποστεί ζημιές.

Στην κατηγορία άσκησης συγκεκριμένων πρακτικών και δράσεων-μέτρων όπως (1) πρακτικές και δράσεις ανακύκλωσης απορριμμάτων και αποβλήτων, χρήσης ήπιων μορφών ενέργειας ή διατήρησης ενέργειας, διαχείρισης υδάτινων πόρων, (2) έλεγχος και μείωση εκπομπής αερίων (αποφυγή ρυπάνσεων) καθώς και επιπέδων θορύβου, (3) έλεγχος και μείωση της χρήσης περιβαλλοντικά επικίνδυνων ή μη φιλικών προϊόντων (τοξικά, καυστικά, μολυσματικά υλικά).

Η εφαρμογή των αρχών και των στόχων για την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη πρέπει να στηριχθεί σε **τρεις κύριες κατευθύνσεις πολιτικών παρέμβασης** στη διαμόρφωση του σχεδιασμού:

(α) Την κατεύθυνση *«ανάλυση, προσδιορισμός και σύνθεση»*, που περιλαμβάνει: αξιολόγηση υφιστάμενων και δυνάμει περιβαλλοντικών την επιπτώσεων, διακρίβωση και τον προσδιορισμό χωρητικότητας, στάνταρτ και δεικτών περιβαλλοντικών πόρων, ορθολογική ή χωροχρονική κατανομή επισκεπτών-τουριστών ή τουριστικών πόρων σε συγκεκριμένες ζώνες (σε συνάρτηση με γειτονικές), για να αποφεύγεται η υποβάθμιση πόρων και κορεσμός ή συμφόρηση των περιοχών, ανάλυση-διακρίβωση της συμπεριφοράς, των στάσεων και των δραστηριοτήτων των τουριστών-καταναλωτών (αγοράς), των τοπικών παραγόντων και των παραγωγών-επιχειρήσεων, για την υιοθέτηση μέτρων που συμβάλλουν σε ενέργειες και συμπεριφορά φιλική προς το περιβάλλον . επενδυτικού και νομοθετικού πλαισίου για τη μεγιστοποίηση της χρήσης οικονομικών πόρων και την αποτελεσματικότητα διοικητικών διαχειριστικών πρακτικών.

(β) Την κατεύθυνση *«στρατηγική και πολιτικές»*, που περιλαμβάνει τη διαμόρφωση-οριοθέτηση στόχων (όχι αυτοτελών-ανεξάρτητων, αλλά σε συνάρτηση με στόχους άλλων τομέων), που εξασφαλίζουν, καλύπτουν και προάγουν την ορθολογική δομή του τουριστικού προϊόντος (ιδιαίτερη ελκυστικότητα-ταυτότητα, διαφοροποίηση από αυτά άλλων προϊόντων) , τα οικονομικά οφέλη για την περιοχή (τοπική κοινωνία) με ορθές διασυνδέσεις τουρισμού με άλλους παραγωγικούς τομείς, τις τοπικές

πρωτοβουλίες και συμμετοχή τοπικών παραγόντων, τη συμβιωτική σχέση μεταξύ οικονομικών και περιβαλλοντικών παραμέτρων και την αναπτυξιακή συνέχεια (διαχρονικά) και προσαρμοστικότητα, ανταπόκριση στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς, διατηρώντας την ελκυστικότητα του τουριστικού προϊόντος.

(γ) Την κατεύθυνση «υλοποίηση πολιτικών», που καλύπτει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο άρτια συντονισμένων μεταξύ τους μέτρων και δράσεων πολιτικής και διαχείρισης αναπτυξιακών δραστηριοτήτων. Μέτρα πολιτικής που διακρίνονται σε: α) δομικά (structural): χρήσεις γης, δίκτυα και έργα υποδομών και ανωδομών κ.λπ., επενδύσεις-κίνητρα, β) διαχείριση-ελέγχων: περιβαλλοντικοί έλεγχοι και διοικητικά μέτρα, γ) εκπαιδευτικά-επιμορφωτικά, που προάγουν γνώσεις, συμπεριφορά και στάσεις φιλικές προς το περιβάλλον (από ντόπιους και τουρίστες) και στηρίζουν παραδοσιακές-επαγγελματικές εμπειρίες-δεξιότητες.

2.10 ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ

2.10.1 Ορισμός της βιωσιμότητας

Βιωσιμότητα είναι μια οικονομική κατάσταση όπου οι ανάγκες που τοποθετούνται από τους ανθρώπους και το εμπόριο στο περιβάλλον μπορούν να ικανοποιηθούν χωρίς τη μείωση της δυναμικότητας του περιβάλλοντος να προμηθεύει και τις επόμενες γενιές. Αυτό μπορεί επίσης να εκφραστεί ως... αφήστε τον κόσμο καλύτερο απ' ό,τι τον βρήκατε, μην παίρνετε περισσότερα απ' όσα χρειάζεστε, προσπαθήστε να μην βλάπτετε τη ζωή ή το περιβάλλον και κάνετε βελτιώσεις αν μπορείτε.¹²

Είναι μια συμμετοχική διαδικασία που σχεδιάζει και επιδιώκει μια κοινότητα που να σέβεται και να κάνει συνετή χρήση όλων των πόρων της - φυσικών, ανθρώπινων, ανθρωποποίητων, κοινωνικών, πολιτισμικών, επιστημονικών κ.λπ. Η βιωσιμότητα επιδιώκει να εξασφαλίσει στο βαθμό του δυνατού, ότι οι παρούσες γενιές εξασφαλίζουν υψηλό βαθμό οικονομικής ασφάλειας και μπορούν να απολαμβάνουν δημοκρατία και λαϊκή συμμετοχή στον έλεγχο των κοινοτήτων τους, ενώ συντηρούν την ακεραιότητα των οικολογικών συστημάτων από τα οποία εξαρτάται όλη η ζωή και ολόκληρη η παραγωγή και υπό την προϋπόθεση της υποχρέωσης για τις επόμενες γενιές να παρέχεται σ' αυτές ό,τι χρειάζεται για το δικό τους όραμα, ελπίζοντας ότι κι

¹² Hawkes, 1993

αυτές θα έχουν τη σοφία και την ευφυΐα να χρησιμοποιούν ό,τι τους παρέχεται με κατάλληλο τρόπο.¹³

Βιωσιμότητα είναι η σχέση μεταξύ δυναμικών ανθρωπίνων οικονομικών συστημάτων και μεγαλύτερων δυναμικών, αλλά κανονικά βραδύτερα μεταβαλλόμενων οικολογικών συστημάτων, στα οποία (α) η ανθρώπινη ζωή μπορεί να συνεχισθεί απεριόριστα, (β) οι άνθρωποι μπορούν να ακμάσουν και (γ) οι ανθρώπινοι πολιτισμοί μπορούν να αναπτυχθούν αλλά όπου οι ανθρώπινες δραστηριότητες παραμένουν εντός των ορίων, έτσι που δεν καταστρέφουν την ποικιλότητα, την πολυπλοκότητα και τη λειτουργία του οικολογικού συστήματος που υποστηρίζει τη ζωή.¹⁴

2.10.2 Τι Είναι Βιώσιμη Ανάπτυξη;

Η βιωσιμότητα συντίθεται βασικά από τρεις στενά συνδεδεμένες αρχές:¹⁵

1. Το περιβάλλον είναι αναπόσπαστο μέρος της οικονομίας· δεν είναι ένας απεριόριστος και δωρεάν παρεχόμενος πόρος.

2. Η ισότητα μεταξύ αναπτυσσόμενων και αναπτυγμένων χωρών είναι βασική. Ο αναπτυσσόμενος κόσμος δίνει μεγαλύτερη σπουδαιότητα στο ρυθμό ανάπτυξεως και θέλει να φθάσει κάποιο υψηλό πρότυπο διαβιώσεως όσο το δυνατόν γρηγορότερα. Το θέμα της φτώχειας πρέπει να αντιμετωπισθεί, ώστε να υπάρξει κάποια ισότητα μεταξύ αυτών των δύο κόσμων.

3. Κάθε οντότητα (από χώρες μέχρι πρόσωπα) θα πρέπει να έχει μακροπρόθεσμους στόχους και δεν θα πρέπει να λειτουργεί με βάση τα βραχυπρόθεσμα οφέλη. Χρειάζεται προγραμματισμός μακροπρόθεσμος, και χρειάζονται πολιτικές που να προλαμβάνουν μάλλον παρά να θεραπεύουν.

Ο ορισμός της Επιτροπής Brundtland για τη βιώσιμη ανάπτυξη θέλει η ανάπτυξη να καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύπτουν τις δικές τους ανάγκες. Ο ορισμός αυτός περιέχει δυο βασικές έννοιες:

Την έννοια των αναγκών, ιδιαίτερα των βασικών αναγκών των φτωχών του

¹³ Viederman, 1994

¹⁴ Dali and Bartholomew, 1992

¹⁵ Καρβούνης-Γεωργακέλος, 2003

κόσμου, στις οποίες πρέπει να δοθεί πρώτη προτεραιότητα και την έννοια των **περιορισμών**, που επιβάλλονται από την υπάρχουσα τεχνολογία και την κοινωνική οργάνωση στην ικανότητα του περιβάλλοντος να καλύψει τις παρούσες και τις μελλοντικές ανάγκες.

Για καλύτερη κατανόηση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης, ο όρος μπορεί να χωρισθεί στα δύο στοιχεία του:

Καθιστώ βιώσιμο (sustain): Συντηρώ, διατηρώ, τροφοδοτώ με τα αναγκαία ή διατρέφω, υποστηρίζω.

Αναπτύσσω (develop): Επεκτείνω ή εφαρμόζω τις δυνατότητες αυξήσεως· φέρνω βαθμιαία σε μια πληρέστερη, μεγαλύτερη κατάσταση.

Έτσι, οι στόχοι της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης πρέπει, να ορίζονται με βάση τη βιωσιμότητα σε όλες τις χώρες - αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες, ελεύθερης αγοράς ή κεντρικά σχεδιαζόμενες. Οι ερμηνείες θα ποικίλουν. Όμως, πρέπει να μοιράζονται ορισμένα γενικά χαρακτηριστικά και να απορρέουν από μια κοινή αποδοχή της βασικής έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης και, τέλος να στηρίζονται σε ευρύ στρατηγικό πλαίσιο για την επίτευξη τους.

Για τις επιχειρήσεις, βιώσιμη ανάπτυξη σημαίνει υιοθέτηση επιχειρησιακών στρατηγικών και δραστηριοτήτων που να καλύπτουν τις ανάγκες της επιχειρήσεως και των άλλων εμπλεκόμενων φορέων του παρόντος ενώ προστατεύουν, διατηρούν και υποστηρίζουν τους ανθρώπινους και φυσικούς πόρους που θα χρειασθούν στο μέλλον. Η επιχείρηση, που φροντίζει για τη βιώσιμη ανάπτυξη, έχει αλληλεξαρτώμενους οικονομικούς, περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς αντικειμενικούς σκοπούς· η διαχείριση της κατανοεί ότι η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα εξαρτάται από την εμπλοκή και των τριών αντικειμενικών σκοπών στη λήψη αποφάσεων. Δεν πρέπει να θεωρεί τους κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς σκοπούς ως κόστος η επιχείρηση που φροντίζει για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Αντίθετα, πρέπει να αναζητεί ευκαιρίες για κέρδος στην επιδίωξη αυτών των στόχων.

2.10.3 Τρόποι Επιτεύξεως της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της βιωσιμότητας είναι τα εξής:

- Βιωσιμότητα είναι μια κανονιστική (δεοντολογική) ή αλλιώς ηθική

αρχή. Έχει αναγκαία και επιθυμητά χαρακτηριστικά. Επειδή οι γνώμες μπορεί να διαφέρουν για το τι είναι επιθυμητό, δεν υπάρχει απλός ορισμός για τη βιώσιμη κοινωνία.

- Απαιτείται και περιβαλλοντική-οικολογική και κοινωνική-πολιτική βιωσιμότητα για βιώσιμη κοινωνία.
- Κανείς δεν μπορεί ή θέλει να εγγυηθεί τη διατήρηση κάποιου συγκεκριμένου συστήματος. Θέλουμε να συντηρούμε τη δυνατότητα του συστήματος να αλλάζει. Έτσι, η βιωσιμότητα ποτέ δεν επιτυγχάνεται άπαξ και για όλους, αλλά απλώς προσεγγίζεται. Είναι, μια διαδικασία, όχι μια κατάσταση. Συχνά είναι ευκολότερο να προσδιορίζεται ως... μη βιωσιμότητα παρά ως βιωσιμότητα.

Όπως είναι γνωστό για κατασκευαστικά έργα ή και για άλλες αναπτυξιακές προσπάθειες απαιτούνται καλά τεκμηριωμένες μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων, που να αξιολογούν δηλαδή τις επιδράσεις αυτών των έργων στο περιβάλλον, πριν δοθεί η άδεια για την εκτέλεση τους. Το έργο μπορεί να απορρίπτεται αν προβλέπονται στη μελέτη σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις. Έτσι, μια μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΜΠΕ) μπορεί να θεωρηθεί ως μέσον που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την εξασφάλιση ότι το έργο καλύπτει τους αντικειμενικούς σκοπούς της βιώσιμης ανάπτυξης. Όμως, μια ΜΠΕ συνήθως αφορά ένα συγκεκριμένο τόπο, λαμβάνει υπόψη μόνο τις αρνητικές επιπτώσεις των συγκεκριμένων έργων κατά περίπτωση, και δεν εξετάζει εναλλακτικές λύσεις. Η ΜΠΕ δεν μπορεί να παράσχει σαφή εικόνα των μακροπρόθεσμων επιπτώσεων στο περιβάλλον ή στους φυσικούς πόρους. Η βιωσιμότητα, όμως, πρέπει επίσης να σχετίζεται με την ισότητα μεταξύ και εντός των γενεών, τη βιοποικιλότητα και με θέματα πληθυσμού. Προσπαθώντας να βελτιώσουμε τη βασική αποτελεσματικότητα της διαδικασίας μιας μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν θα πρέπει να συγχέουμε αυτό με τον ευρύτερο αντικειμενικό σκοπό της ολοκλήρωσης των θεωρήσεων των περιβαλλοντικών επιπτώσεων με τις βασικές αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Η μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν μπορεί να εκτιμήσει σωστά τις συσσωρευμένες επιπτώσεις στις διάφορες γενεές, των συγκεκριμένων έργων. Χρειάζονται πιο λεπτομερείς και πιο πολύπλοκες διαδικασίες αξιολογήσεως.

2.10.4 Επίτευξη Βιώσιμης Ανάπτυξης

Μερικοί από τους κρίσιμους αντικειμενικούς στόχους για βελτίωση του περιβάλλοντος και για θεμελίωση καλύτερων αναπτυξιακών πολιτικών προέρχονται από την έννοια της βιώσιμης αναπτύξεως. Αυτοί οι στόχοι περιλαμβάνουν την αποκατάσταση της αναπτύξεως, την αλλαγή της ποιότητας της αναπτύξεως, την κάλυψη των βασικών αναγκών για εργασία, τροφή, ενεργεία, νερό και υγεία, τη διατήρηση και αύξηση των βασικών πόρων, τον αναπροσανατολισμό της τεχνολογίας και της διαχείρισεως του κίνδυνου και τη συγχώνευση περιβαλλοντικών και οικονομικών θεμάτων στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων.

Για την επίτευξη βιώσιμης αναπτύξεως, πρέπει να εξετάζεται η βιώσιμη ανάπτυξη σε όλες τις διαστάσεις - οικολογική, κοινωνική, οικονομική και πολιτική. Πολιτικές για τη διατήρηση της άγριας ζωής ή η πρόληψη που εφαρμόζονται ξεχωριστά δεν είναι αρκετές να επιτύχουν βιώσιμη ανάπτυξη. Χρειάζεται να εξετασθούν θέματα φτώχειας, θέματα φύλου, θεσμικά θέματα και θέματα λήψεως αποφάσεων κάτω από μία ομπρέλα, και να αντιμετωπίζονται αυτά με ομοφωνία και με ολοκληρωμένο τρόπο. Απαιτείται στρατηγική ή πλαίσιο καθοδήγσεως στο δρόμο προς τη βιώσιμη ανάπτυξη.

2.10.5 Πολιτικές για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη

Θα μπορούσε να γίνει εμφανές ακόμα και στον πιο απρόσεκτο παρατηρητή ότι το παρόν σύστημα βιομηχανοποιήσεως πρέπει να αλλάξει ριζικά και να αρχίσει να καλύπτει τις απαιτήσεις των ανθρώπων για ανώτερα πρότυπα διαβιώσεως και συγχρόνως να μειώνει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Ως γνωστόν, το παραδοσιακό μοντέλο βιομηχανικής δραστηριότητας είναι εκείνο το οποίο οι πρώτες ύλες χρησιμοποιούνται από τις παραγωγικές διαδικασίες για να παράγουν προϊόντα που να πωλούνται για να αυξάνουν τα πρότυπα διαβιώσεως των ανθρώπων ενώ παράγονται, απόβλητα, υλικά που τελικά απορρίπτονται κατά κάποιο τρόπο. Το είδος αυτό της βιομηχανικής διαδικασίας υπάρχει τόσο στις οικονομίες της αγοράς όσο και στις κεντρικά σχεδιαζόμενες οικονομίες. Η κυριότερη διαφορά είναι ότι κεντρικά σχεδιαζόμενες οικονομίες δεν είναι τόσο αποτελεσματικές παραγωγικές όσο οι οικονομίες της αγοράς και έτσι δεν προσφέρονται τόσο υψηλά επίπεδα διαβιώσεως.

Αλλά έστω κι αν οι οικονομίες της αγοράς μπορεί να είναι ικανές να δημιουργήσουν ανώτερα επίπεδα διαβιώσεως για εκείνους τους ανθρώπους που εξυπηρετούνται απ' αυτές τις οικονομίες, το βιομηχανικό σύστημα, που αποτελεί την

καρδιά αυτών των οικονομιών, πρέπει να αλλάξει. Εκείνο που μερικοί ειδικοί υποστηρίζουν είναι ένα βιομηχανικό σύστημα πιο ολοκληρωμένο, ας πούμε ένα βιομηχανικό οικοσύστημα, όπου η κατανάλωση ενέργειας και πρώτων υλών αριστοποιείται, η παραγωγή αποβλήτων ελαχιστοποιείται και τα απόβλητα μιας διεργασίας αποτελούν την πρώτη ύλη μιας άλλης διεργασίας. Πρέπει να υπάρξει περισσότερη διέγερση για ανακύκλωση, εξοικονόμηση, και στροφή σε εναλλακτικά υλικά απ' ό,τι το σημερινό σύστημα περιλαμβάνει και αυτή η διέγερση πρέπει να οδηγεί σε ένα διαφορετικό είδους απ' αυτό που ξέρουμε παραγωγικό σύστημα.

Προτείνεται ένα βιομηχανικό σύστημα ανάλογο των βιολογικών οικοσυστημάτων, όπου η εξοικονόμηση (συντήρηση) και ανακύκλωση γίνονται γρήγορα εμφανείς. Υπάρχουν πολλά που μπορεί ο άνθρωπος να μάθει, για παράδειγμα, από τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν τα δάση και τον αποτελεσματικό τρόπο με τον οποίο ανακυκλώνονται οι θρεπτικές ουσίες και τροφοδοτείται μια πλούσια ανάπτυξη ακόμα και αν το έδαφος των δασών αυτών είναι φτωχό σε θρεπτικές ουσίες. Ενώ ένα τέτοιο ιδανικό βιομηχανικά οικοσύστημα ίσως δεν μπορεί να παρατηρηθεί στην πράξη, μπορεί πάντως να εξυπηρετήσει ως μοντέλο πάνω στο οποίο θα μπορούσαν να βασισθούν οι στρατηγικές μας για το μέλλον. Οι παραγωγοί και οι καταναλωτές πρέπει να αλλάξουν τις συνήθειες τους προκειμένου να πλησιάσουν πιο κοντά όπως το, ας το πούμε έτσι, ιδανικό. Και τούτο, αν πρόκειται ο βιομηχανικός κόσμος να διατηρήσει τα σημερινά πρότυπα διαβίωσης και αν τα αναπτυσσόμενα έθνη πρόκειται να αυξήσουν τα δικά τους έτσι, ώστε να προσεγγίσουν ένα παρόμοιο επίπεδο χωρίς σοβαρή υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Ωστε να μη φθάσουμε σε σημείο που τα πρότυπα διαβίωσης του είδους που απολαμβάνουμε σήμερα να μην είναι πλέον διατηρήσιμα.

Αν υιοθετηθούν αλλαγές τέτοιου είδους από τα βιομηχανικά και τα αναπτυσσόμενα έθνη, μπορεί να καταστεί δυνατόν να αναπτυχθεί ένα πιο κλειστό οικοσύστημα που να είναι βιώσιμο με μειωμένα εφόδια πρώτων υλών και μειωμένα προβλήματα με τη ρύπανση και τη διάθεση των αποβλήτων. Και ενώ τα βιομηχανικά κράτη θα πρέπει να κάνουν πολλές αλλαγές στις τρέχουσες βιομηχανικές πρακτικές τους, κάποιες από τις οποίες θα είναι σπουδαίες, τα αναπτυσσόμενα κράτη θα πρέπει να υπερπηδήσουν τις παλαιότερες τεχνολογίες που είναι λιγότερο οικολογικά φιλικές και να υιοθετήσουν νέες βιομηχανικές μεθόδους που είναι πιο προσαρμόσιμες με την προσέγγιση του οικοσυστήματος και περιβαλλοντικά πιο βιώσιμες.

Οι παραγωγικές διεργασίες μετατρέπουν απλώς αποθέματα υλικών από μια μορφή σε μια άλλη. Το απόθεμα που κυκλοφορεί μειώνεται όταν κάποιο υλικό χάνεται αναπόφευκτα ως απόβλητο, ενώ τα αποθέματα των πρώτων υλών πρέπει να αυξάνονται προκειμένου να καλύπτουν τις ανάγκες του αναπτυσσόμενου επίσης πολιτισμοί. Ένα βιομηχανικό οικοσύστημα βασιζόμενο στην ανακύκλωση και την ελαχιστοποίηση των αποβλήτων ακόμη χρειάζεται τη χρήση ενέργειας και ακόμη θα δημιουργεί κάποια απόβλητα υλικά και βλαβερά υποπροϊόντα αλλά σε κάποια πολύ χαμηλότερα και βιώσιμα επίπεδα. Οι βιομηχανικές διεργασίες πρέπει να μειώνουν τη δημιουργία μη ανακυκλώσιμων αποβλήτων και συγχρόνως να ελαχιστοποιούν την κατανάλωση σπάνιων υλικών και ενεργειακών πόρων. Όμως, οι βιομηχανικές διεργασίες δεν μπορούν να θεωρούνται απομονωμένες. Πρέπει να συνδέονται και να αντιμετωπίζονται ως μέρος του συνολικού συστήματος.

Τα κίνητρα για τέτοιες αλλαγές άρχισαν ήδη να εμφανίζονται.

Δραστηριότητες ελαχιστοποίησης των αποβλήτων βοηθούμενες και από νόμους και κανονισμούς ελέγχουν την απόρριψη των στερεών και βλαβερών καταλοίπων. Οι κανονισμοί και οι νόμοι αυτοί συνεπάγονται μακροπρόθεσμο περιβαλλοντικό κόστος καθώς το κόστος διαθέσεως των αποβλήτων γίνεται μεγαλύτερο σε σημείο που οι εναλλακτικοί τρόποι διαθέσεως να είναι πιο εφικτοί. Πολλές επιχειρήσεις διαπιστώνουν ότι είναι επικερδές να πωλούν τα απόβλητα τους ως πρώτες ύλες για άλλους. Άλλες εταιρείες βρίσκουν επικερδή την επαναχρησιμοποίηση των αποβλήτων τους σχεδιάζοντας πορείες ανακυκλώσεως στις παραγωγικές τους διεργασίες και εξασφαλίζοντας μεγάλα ποσά ελαχιστοποιώντας τις ποσότητες των τελικών αποβλήτων προϊόντων που δημιουργούν. Υπάρχει κάτι περισσότερο από έμφαση στην πρόληψη της ρυπάνσεως τόσο στις επιχειρήσεις όσο και στις κυβερνήσεις και έννοιες, όπως «απο-υλικοποίηση», που σημαίνει να κάνουμε περισσότερα με λιγότερα, τώρα συζητούνται και εφαρμόζονται.

Η διαδικασία της βιομηχανικής παραγωγής αντιπροσωπεύει μόνο ην πλευρά της προσφοράς του βιομηχανικού οικοσυστήματος όπου δημιουργούνται βλαβερά υποπροϊόντα και απόβλητα που πρέπει να διατεθούν κατά κάποιο τρόπο. Ο πελάτης, που αγοράζει προϊόντα και απορρίπτει διάφορα αντικείμενα, είναι η πλευρά της ζήτησεως. Τα υλικά που απορρίπτονται από τους καταναλωτές είναι πρώτες ύλες για τον επόμενο κύκλο της παραγωγής. Οι αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία πρέπει να συνοδεύονται από αλλαγές στα πρότυπα της ζήτησεως, αν η προσέγγιση του βιομηχανικού οικοσυστήματος πρέπει να εφαρμοσθεί πλήρως και από αλλαγές: στην

κατεργασία των υλικών, αφού αυτά φθάσουν στο τέλος της χρήσιμης ζωής τους. Μια αποτελεσματική υποδομή για τη συλλογή και το διαχωρισμό διαφόρων τύπων αποβλήτων μπορεί να βελτιώσει θεαματικά την αποτελεσματικότητα του βιομηχανικού οικοσυστήματος. Εφόσον δε γίνεται ολοένα και πιο δύσκολη η εξεύρεση χώρου για ταφή των δημοτικών στερεών αποβλήτων, οι καταναλωτές έχουν επίσης κίνητρα για τη μείωση των αποβλήτων.

Η δημιουργία βιώσιμου βιομηχανικού οικοσυστήματος είναι πολύ επιθυμητή από περιβαλλοντικής απόψεως και μπορεί να είναι και κερδοφόρα για τις επιχειρήσεις και τους καταναλωτές. Όμως, πρέπει να αλλάξει η συμπεριφορά των επιχειρήσεων και του κοινού για χάρη αυτής της προσεγγίσεως και οι κυβερνητικοί κανονισμοί και διατάξεις πρέπει να γίνουν πιο εύκαμπτοι έτσι, που να ενθαρρύνουν την ανακύκλωση και τις στρατηγικές για ελαχιστοποίηση των αποβλήτων.

Οι κανονισμοί, σύμφωνα με κάποιους ειδικούς, μερικές φορές, κάνουν την ελαχιστοποίηση των αποβλήτων πιο δύσκολη από την απόρριψη των αποβλήτων. Η αγορά βλαβερών αποβλήτων, για παράδειγμα, όπου αυτά θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως πρώτη ύλη, είναι δύσκολη λόγω των αυστηρών απαιτήσεων για το χειρισμό και την τεκμηρίωση αυτών των αποβλήτων, για να μην αναφερθούμε στην πιθανή ευθύνη που η εταιρεία θα αντιμετωπίσει αν συμβεί κάποιο ατύχημα.

Οι κανονισμοί αυτοί αποθαρρύνουν την καινοτομική επεξεργασία των αποβλήτων και πολλές επιχειρήσεις επιλέγουν να αποφεύγουν αυτούς τους κινδύνους και αγοράζουν τις πρώτες τους ύλες μέσω των συμβατικών διαύλων.

Παραδοσιακά, οι κανονισμοί εστιάζουν στις πρακτικές διαθέσεως των αποβλήτων και δεν παρέχουν πλεονεκτήματα στους παραγωγούς που κατακρατούν και κατεργάζονται τα απόβλητα ή που στρέφονται προς παραγωγικές διαδικασίες με πιο ήπια υποπροϊόντα. Έτσι, οι επιχειρήσεις, ενώ πρέπει να καλύψουν κανονιστικές απαιτήσεις δεν απολαμβάνουν κάποιο κίνητρο για να αναπτύξουν πιο καινοτομικές πρακτικές που θα μειώσουν τα απόβλητα υλικά τους. Αυτή τη πρακτική άρχισε την τελευταία δεκαετία να αλλάζει σιγά-σιγά με την ενθάρρυνση των επιχειρήσεων να λαμβάνουν μέτρα μείωσεως της παραγωγής ρυπαντών με νόμους που επιβραβεύουν τώρα τέτοιες προσπάθειες.

Αντί των κανόνων που σχετίζονται με τη διάθεση των αποβλήτων, μερικοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν τα χρηματοοικονομικά κίνητρα για τη μείωση της ρυπάνσεως με τη μορφή εισφορών ή φόρων που επιβάλλονται στους παραγωγούς ανάλογα με την ποσότητα και τη φύση των βλαβερών υλικών που παράγουν. Οι

εισφορές αυτές ή οι φόροι θα μπορούσαν να δίνουν στους παραγωγούς ένα κίνητρο για να αλλάζουν τις παραγωγικές τους διεργασίες και να μειώνουν την παραγωγή βλαβερών αποβλήτου και θα μπορούσαν να καταστήσουν το περιβαλλοντικό κόστος εσωτερικό έτσι που να μπορούν να το λάβουν υπόψη όταν παίρνουν τις αποφάσεις για παραγωγή κάποιου προϊόντος.

Τέτοιες τεχνικές θα μπορούσαν να κάνουν πιο εφικτή τη λύση των περιβαλλοντικών προβλημάτων στην πηγή όπου δημιουργούνται μάλλον, παρά να καταστρέφονται ή να απορρίπτονται τα απόβλητα όταν έχουν ήδη δημιουργηθεί. Οι παραγωγοί θα ήταν ικανοί να μοιράζονται το συνολικό οικονομικό όφελος, που προέρχεται από τα μειωμένα επίπεδα βλαβερών αποβλήτων, και θα μπορούσαν να εκμεταλλεύονται τα ισχυρά οικονομικά κίνητρα για να μειώνουν το κόστος και να αποκτούν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στην αγορά. Οι παραγωγοί, που θα αγνοούσαν αυτά τα κίνητρα, δεν θα μπορούσαν, εκ των πραγμάτων, να παραμένουν στην αγορά και η κατανομή του κοινωνικού κόστους της ρυπάνσεως θα μπορούσε να εξασφαλίζει ότι μόνο οι περιβαλλοντικά ευαίσθητοι παραγωγοί θα παραμένουν στην αγορά, λόγω ακριβούς αυτών των κινήτρων.

Όμως, τέτοια οικονομικά κίνητρα ίσως να μην είναι αρκετά. Απαιτείται κάποιου είδους ολιστική προσέγγιση αν πρόκειται να συντηρηθεί κάποια σωστή ισορροπία μεταξύ στενά οριζόμενων οικονομικών ωφελειών και περιβαλλοντικών αναγκών σύμφωνων με την βιώσιμη κοινωνία. Η ιδέα της βιομηχανικής οικολογίας και της αριστοποίησης των συστημάτων πρέπει να διδάσκονται ευρύτερα στις σχολές διοικήσεως επιχειρήσεων και μηχανικών και πρέπει επίσης να αναγνωρίζονται και να αξιολογούνται από τις δημόσιες υπηρεσίες και από τις βιομηχανικές επιχειρήσεις. Τέτοιες αξιολογήσεις και προσεγγίσεις πρέπει να μεταβιβάζονται στην κοινωνία και να συμπεριλαμβάνονται στις πολιτικές και τις διαδικασίες που υιοθετούνται από τις κυβερνήσεις και από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Ένα κανονιστικό πλαίσιο που να είναι λογικό και αποτελεσματικό θα είναι αδύνατο να δομηθεί χωρίς η κυβέρνηση, η βιομηχανία και οι περιβαλλοντικές ομάδες να μάθουν να υπερβαίνουν τις τρέχουσες αντιθετικές σχέσεις τους και να εργάζονται μαζί για τη λύση των κοινών προβλημάτων. Αυτό θα συμβεί μόνο αν υπάρχουν κοινές αξίες σχετικές με το περιβάλλον και κοινή συμφωνία για τις στρατηγικές τις σχετικές με τις ανάγκες εκείνες που πρέπει να καλυφθούν προκειμένου να επιτευχθεί μια βιώσιμη κοινωνία. Η εκπαίδευση στην οικολογία και τα περιβαλλοντικά θέματα μπορεί να βοηθήσει στη δημιουργία αυτών των κοινών

αξιών και στις κοινά συμφωνημένες στρατηγικές που θα λειτουργήσουν υπέρ ολόκληρης της κοινωνίας.

Ένα κανονιστικό πλαίσιο βασιζόμενο σε τέτοιες κοινές αξίες οδήγησε στην καθιέρωση προτύπων όπως τα ISO-14000 από το Διεθνή Οργανισμό Προτυποποιήσεως (International Organization for Standardization - ISO) που εδρεύει στη Γενεύη, και του οποίου τα μέλη περιλαμβάνουν κυβερνήσεις και επιχειρήσεις που ασχολούνται με τα πρότυπα. Τα πρότυπα αυτά είναι εντελώς εθελοντικά μάλλον, παρά αντικαταστάτες εθνικών και τοπικών περιβαλλοντικών νόμων, σκοπεύουν δε να καταστήσουν την περιβαλλοντική διαχείριση πρώτης προτεραιότητας στις επιχειρήσεις και γενικά τους οργανισμούς. Τα ISO-14000 κατευθύνουν τους οργανισμούς να διαχειρίζονται, να μετρούν, να βελτιώνουν, και να δημοσιοποιούν τα περιβαλλοντικά θέματα που αφορούν τις λειτουργίες τους, με συστηματικό τρόπο. Τα πρότυπα αυτά καλύπτουν τη σχεδίαση, την παραγωγή και το μάρκετινγκ των προϊόντων, την επιλογή των πρώτων υλών και τον τύπο των περιβαλλοντικών πληροφοριών που συλλέγονται και τον τρόπο που αυτές οι πληροφορίες διανέμονται εσωτερικά στις κρατικές υπηρεσίες και το κοινό. Πιο ειδικά, τα πρότυπα καλύπτουν συστήματα διαχείρισεως του περιβάλλοντος (Environmental Management Systems - EMS), αξιολόγηση περιβαλλοντικής αποδόσεως, περιβαλλοντική σήμανση και εκτίμηση του κύκλου ζωής (Life-Cycle Assessment - LCA).

Οι επιχειρήσεις και οι οργανισμοί, που πιστοποιούνται με αυτά τα πρότυπα, μπορεί να κερδίζουν κάποια ευνοϊκή μεταχείριση από την κρατική πολιτική απέναντι στις λειτουργίες τους και συγχρόνως ασκούν καλύτερη προστασία στο περιβάλλον ενώ εξοικονομούν και χρήματα ίσως μέσω της μείωσης των αποβλήτων και της υιοθέτησεως πιο αποτελεσματικών πρακτικών. Για να παραμείνουν πιστοποιημένες οι επιχειρήσεις στα πρότυπα ISO-14000 θα πρέπει να επιθεωρούνται κανονικά από εξωτερικούς ελεγκτές. Η πρακτική αυτή δεν έχει να κάνει με τις αντίστοιχες κρατικές υπηρεσίες για το περιβάλλον, παρά το γεγονός ότι θα μπορούσε να τις απαλλάξει από την υποχρέωση ασκήσεως παρόμοιων ελέγχων με αυτούς που πραγματοποιούν οι εξωτερικοί ελεγκτές. Τα πρότυπα αυτά αντιπροσωπεύουν την απομάκρυνση από τους κανονισμούς «διατάγης και ελέγχου» και οδηγούν σε εθελοντική συμμόρφωση, με το κράτος να παρεμβαίνει μόνο όταν κάτι δεν πάει καλά. Μένει να φανεί πώς τα ISO-14000 θα ταιριάξουν σε ολόκληρο το σχήμα της κανονιστικής συμμορφώσεως, αλλά

μέχρι τώρα φαίνεται να είναι ενθαρρυντικά τα στοιχεία για την αποτελεσματικότητά τους.

Η δημιουργία ενός ιδανικού βιομηχανικού οικοσυστήματος, όπου η χρήση ενέργειας και υλικών αριστοποιείτε, τα απόβλητα και η ρύπανση ελαχιστοποιούνται και όπου υπάρχει ένας οικονομικά βιώσιμος ρόλος για κάθε προϊόν της παραγωγικής διαδικασίας, δεν θα είναι εύκολο να επιτευχθεί. Αλλά τα κίνητρα θα μπορούσαν να αρχίσουν να αλλάζουν αυτό που υπάρχει σήμερα και να οδηγούν προς τη σωστή κατεύθυνση. Οι επιχειρήσεις θα καθίστανται ικανές να μειώνουν το κόστος και να παραμένουν ανταγωνιστικές με την προσκόλλησή τους στην οικολογική προσέγγιση σε μια παραγωγή όπου το οικονομικό κόστος και όφελος λαμβάνονται υπόψη. Γίνεται επίσης σαφές ότι οι κοινωνίες θα έχουν τη δυνατότητα να αυξήσουν τα πρότυπα διαβίωσης τους μόνο όταν λαμβάνουν υπόψη την περιβαλλοντική βιωσιμότητα στις πολιτικές και τα καταναλωτικά πρότυπα που υιοθετούν. Πρέπει να αναγνωρισθεί από όλους ότι οι άνθρωποι και οι τεχνολογίες τους είναι μέρος τον φυσικού κόσμου και ότι είναι δυνατόν να μιμηθούν τις καλύτερες λειτουργίες των **βιολογικών συστημάτων** και να κατασκευάσουν τεχνητά τέτοια οικοσυστήματα που να είναι βιώσιμα.

Όπως φαίνεται, κεντρικό θέμα στη διαχείριση του περιβάλλοντος θα πρέπει να είναι η βιώσιμη (sustainable) κοινωνία.

Το περιβάλλον σήμερα είναι ανταγωνιστικό θέμα για πολλές επιχειρήσεις και, μακροπρόθεσμα, θα καταστεί θέμα επιβίωσης για όλες τις βιομηχανικές κοινωνίες. Όπως ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) επισήμανε το 1991 στην έκθεσή του «State of the Environment», τα κράτη του βιομηχανικού κόσμου θα πρέπει να μετατρέψουν ριζικά τις οικονομίες τους αν θέλουν να έχουν κάποια πιθανότητα για περιβαλλοντικά βιώσιμο μέλλον. (Είναι ο ίδιος οργανισμός που έγινε ο παγκόσμιος πρωταθλητής της οικονομικής ανάπτυξης στις μεταπολεμικές δεκαετίες!).

Οι άνθρωποι των επιχειρήσεων δέχονται πλέον ότι το περιβάλλον, θα είναι «η μεγαλύτερη πρόκληση για τις δεκαετίες που έρχονται», όπως υποστήριξε και ο πρόεδρος της Shell σε ομιλία του. «Για να χρησιμοποιήσω ένα ανάλογο από τη βιομηχανία πετρελαίου», είπε ο πρόεδρος της Shell, «η παγκόσμια οικονομία δεν είναι διαφορετική από ένα υπερδεξαμενόπλοιο σταθερά κινούμενο σε μια πορεία, που, όπως τώρα βλέπουμε, είναι επικίνδυνη. Το έργο μας είναι να χαράξουμε νέα πορεία. Η τεράστια ορμή που υπάρχει ήδη σημαίνει ότι δεν μπορούμε να γυρίσουμε

στην παλαιά κατάσταση. Μακριά από αυτό. Πρέπει να σκεφθούμε στρατηγικά και να σχεδιάσουμε με βάση τις ερχόμενες δεκαετίες».

Το περιβάλλον άρχισε να απασχολεί σοβαρά τις επιχειρήσεις τη δεκαετία του 1980. Η βιωσιμότητα αποτέλεσε το σχετικό θέμα της δεκαετία του 1990. Η βιώσιμη ανάπτυξη, όπως έχει λεχθεί, είναι για ίσες ευκαιρίες και των μελλοντικών γενεών. Εκπρόσωποι των γενεών αυτών είναι ήδη εδώ. Είναι οι νέοι άνθρωποι στους οποίους δεν αρέσουν αυτά που βλέπουν να συμβαίνουν. Και θα επηρεάσουν την εκπαίδευση, την πολιτική και τις αγορές.

Νέες διαδικασίες δημιουργίας πλούτου αναδύονται σε ολόκληρο τον κόσμο. Όχι αρκετά γρήγορα, ίσως για τους περιβαλλοντολόγους. Αλλά και οι χιονοστιβάδες αρχίζουν σαν μικρές μπάλες. Υπάρχουν λόγοι να πιστεύουμε ότι βρισκόμαστε στην αρχή μιας νέας αναγέννησης, που κινείται από την διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Στο μεταξύ, οι ιθύνοντες των επιχειρήσεων αναγνωρίζουν ότι η βιωσιμότητα γίνεται σοβαρός επιχειρηματικός στόχος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΔΕΙΦΟΡΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η έννοια της ανάπτυξης είναι ακόμα πιο ασαφής από ό,τι η έννοια του τουρισμού. Μπορούμε να την εξετάσουμε είτε ως μία διαδικασία είτε ως μία κατάσταση.¹⁶ Η ανάπτυξη ως κατάσταση αναφέρεται στις σχετικές συνθήκες που διέπουν το αντικείμενο του ενδιαφέροντος. Για παράδειγμα, ο «τρίτος κόσμος» ή ο «υπανάπτυκτος κόσμος» αναφέρεται στην οικονομική κατάσταση μίας ομάδας κρατών. Ο ορισμός της ανάπτυξης ως μία διαδικασία ή ως μία κατάσταση, προαπαιτεί την αποδοχή μίας μονάδας μέτρησης. Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, το κατά κεφαλήν εισόδημα, ή κάποιες άλλες μονάδες μέτρησης μπορούν να εξυπηρετήσουν τον υπολογισμό της σχετικής οικονομικής κατάστασης των εθνών. Κατά τον ίδιο τρόπο, ο βαθμοί αξιολόγησης της κατανόησης ενός κειμένου, χρησιμοποιούνται για τον υπολογισμό της ανάπτυξης της ικανότητας ενός ανθρώπου να κατανοεί ένα κείμενο. Οι μέθοδοι υπολογισμού της αναπτυξιακής κατάστασης είναι πάντα σχετικές και ανάλογες με ένα συγκεκριμένο σημείο του χρόνου.

Η ανάπτυξη μπορεί επίσης να γίνει αντιληπτή ως μία διαδικασία. Συνήθως, η τουριστική ανάπτυξη εξετάζεται ως μία διαδικασία φυσικής αλλαγής. Ο Noronha (1976) προσδιόρισε τρία στάδια τουριστικής ανάπτυξης. Το πρώτο αρχίζει με την ανακάλυψη μιας περιοχής από τουρίστες. Καθώς διαδίδεται η φήμη αυτής της περιοχής, η τουριστική κίνηση προς αυτή την περιοχή αυξάνεται και οι κοινότητες ανταποκρίνονται στην οικονομική αυτή δραστηριοποίηση με την ανέγερση εγκαταστάσεων και την προσφορά των υπηρεσιών που ζητούν οι τουρίστες. Αν ο τουρισμός συνεχίσει να επεκτείνεται, μπαίνει στο τελευταίο στάδιο της ανάπτυξης, κατά το οποίο επισημοποιείται πλήρως. Γίνεται μία τυπική επαγγελματική δραστηριότητα με ατραξιόν, εγκαταστάσεις παροχής υπηρεσιών και οργανισμούς που εξυπηρετούν την υποστήριξη και την προώθηση του τουρισμού στην περιοχή. Καθώς η ανάπτυξη εξελίσσεται σε μία επίσημη κατάσταση, ο κίνδυνος για σοβαρές κοινωνικοπολιτικές και περιβαλλοντικές αλλαγές, αυξάνεται.

¹⁶ (Goulet, 1968, από τον Pearce, 1989).

Ο Butler (1980) περιγράφει **έξι στάδια** στην εξέλιξη της τουριστικής ανάπτυξης. Το πρώτο στάδιο, η εξερεύνηση, είναι παρόμοιο με την ανακάλυψη, από την άποψη ότι αρχικά, μικροί αριθμοί τουριστών αποφασίζουν να επισκεφτούν ένα συγκεκριμένο μέρος. Από την στιγμή που θα φθάσουν στην περιοχή μεγάλοι αριθμοί τουριστών, μπαίνουμε στο στάδιο της ενασχόλησης. Η εμφάνιση μικρών εγκαταστάσεων ή επιχειρήσεων που εξυπηρετούν τους επισκέπτες είναι τα πρώτα σημάδια ότι ο προορισμός αρχίζει να εισέρχεται στο στάδιο της ενασχόλησης. Το τρίτο στάδιο είναι η ανάπτυξη, που αναφέρεται σε μία κατάσταση εκτεταμένης ανοικοδόμησης εγκαταστάσεων, είτε για την προσφορά διαφόρων δραστηριοτήτων στους τουρίστες, είτε για την εξυπηρέτηση των αναγκών τους. Το στάδιο της ανάπτυξης είναι εξαιρετικά σημαντικό για την διερεύνηση των επιδράσεων που υπάρχουν από την τουριστική ανάπτυξη. Και αυτό, επειδή οι επιδράσεις είναι πιθανότερο να συμβούν κατά την διάρκεια αυτού του σταδίου, όταν ο προορισμός εξελίσσεται από έναν μικρό προμηθευτή τουριστικών υπηρεσιών σε μία περιοχή που κυριαρχείται από την τουριστική βιομηχανία. Στο σημείο αυτό, η διαφήμιση και η προώθηση κρίνονται απαραίτητα στοιχεία για την διατήρηση του μεγέθους της βιομηχανίας που έχει δημιουργηθεί.

Τελικά, η αρχική μαζική εισροή των τουριστών αρχίζει να ισορροπείται και ο προορισμός μπαίνει στο στάδιο της σταθεροποίησης. Αν κατά την διάρκεια του σταδίου ανάπτυξης, υπήρξαν αρνητικές κοινωνικοπολιτικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις, τότε στο στάδιο της σταθεροποίησης οι επιδράσεις αυτές γίνονται αντιληπτές από τους μεγαλύτερους τομείς της κοινότητας. Καθώς η εισροή των τουριστών μειώνεται μέχρι το σημείο όπου δεν σημειώνεται αύξηση στις νέες αφίξεις, ο προορισμός εισέρχεται στο στάδιο της στασιμότητας. Στην περίπτωση αυτή, θα έχει συμβεί ένα από τα εξής δύο πράγματα: Η δυναμικότητα έχει φθάσει στα ανώτερα όρια της, ή έχει μειωθεί το ενδιαφέρον των τουριστών. Τώρα, ο προορισμός έχει δύο επιλογές. Μπορεί να εισέλθει στο στάδιο της παρακμής, όπου οι τουρίστες θα κινηθούν προς νεότερους και πιο ελκυστικούς προορισμούς, ή να αρχίσει μία περίοδο ανανέωσης. Η ανανέωση μπορεί να γίνει με δύο ανόμοιους τρόπους. Αν οι εγκαταστάσεις που είχαν ανεγερθεί για την εξυπηρέτηση των τουριστών, έφτασαν στο ανώτατο όριο χωρητικότητας τους, τότε μπορεί να αρχίσει ένας νέος αναπτυξιακός κύκλος. Αν οι τουρίστες δεν ενδιαφέρονται πλέον για τον προορισμό, μπορεί να χρειαστούν αλλαγές στο προϊόν.

Ο Miossec (1976) εξετάζει την τουριστική ανάπτυξη σε σχέση με τις υλικές αλλαγές. Η αρχική αιτία για αλλαγές, αρχίζει με την ανάπτυξη εγκαταστάσεων (όπως τα παραθεριστικά κέντρα) για την εξυπηρέτηση των αναγκών των τουριστών. Οι αρχικοί επενδυτές ενημερώνουν τους τουρίστες σχετικά με τον προορισμό. Οι προσπάθειες αυτές συνθέτουν μία σκόπιμη μορφή δημιουργίας εικόνας και εξαρτώνται από τις διαφημιστικές ικανότητες των επενδυτών για την παρακίνηση των τουριστών να γνωρίσουν την περιοχή. Αν η προώθηση είναι επιτυχημένη και οι τουρίστες μάθουν για τον προορισμό, η διαδικασία της αλλαγής επιταχύνεται. Προς απάντηση στην επιτυχία ορισμένων αρχικών επενδυτών, ανεγείρονται νέες εγκαταστάσεις. Αυτομάτως ολοκληρώνονται έργα υποδομής, συμπεριλαμβανομένων των δικτύων μεταφοράς. Το πρότυπα χρήσης της γης αλλάζουν, καθώς οι νέες τουριστικές εγκαταστάσεις οδηγούν σε κορεσμό την περιοχή. Τελικά, οι έγκυρες πηγές πληροφόρησης αντικαθιστούν την σκόπιμη προσπάθεια διαμόρφωσης εικόνας. Με άλλα λόγια, οι ίδιοι οι τουρίστες αρχίζουν να προωθούν την περιοχή. Ο προορισμός, αν τελικά του επιτραπεί η ανάπτυξη, καθιερώνει μία ιεραρχία εγκαταστάσεων που εξυπηρετούν διαφορετικούς εισοδηματικούς και ψυχογραφικούς τομείς της αγοράς. Όταν η περιοχή φθάσει σε αυτό το σημείο, η έλλειψη ελέγχου θα οδηγήσει σε έντονες περιβαλλοντικές και κοινωνικοπολιτικές επιπτώσεις.

Τα υποδείγματα των Miossec και Butler, λαμβάνουν ως δεδομένο ότι η ανάπτυξη είναι μία υλική διαδικασία. Καθώς οι περιοχές μεταμορφώνονται, οι αρχικές οικονομικές αξίες αλλάζουν δραστικά. Αν και το γεγονός αυτό, αποδείχθηκε αληθές για το μεγαλύτερο ποσοστό τουριστικής ανάπτυξης κατά το παρελθόν, δεν είναι απαραίτητο ότι θα αποτελέσει το ίδιο υπόδειγμα και στο μέλλον. Η ανάπτυξη δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται μόνο ως ένα απλό και μεμονωμένο φαινόμενο. Πρόκειται απλά για μια εξελικτική διαδικασία που περιλαμβάνει αισθητή οικονομική, υλική ή κοινωνική ανάπτυξη. Από την άποψη αυτή, η σωστή τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να ορίζεται ως μία διαδικασία αύξησης της ποιότητας ζωής των τουριστών και των κοινοτήτων φιλοξενίας. Το στοιχείο - κλειδί είναι ο καθορισμός μίας μετρήσιμης μονάδας για την ποιότητα της ζωής. Το τι είναι, πώς την υπολογίζουμε και το πότε έχει επιτευχθεί, είναι θέματα εντελώς υποκειμενικά. Για την εξυπηρέτηση των σκοπών του βιβλίου, η τουριστική ανάπτυξη ορίζεται απλά ως μία εξελικτική διαδικασία που σχετίζεται με την τουριστική δραστηριότητα. Το αν η διαδικασία

αυτή αλλαγής είναι καλή ή κακή, θα προσδιοριστεί από τους ανθρώπους που εμπλέκονται άμεσα στην τουριστική βιομηχανία. Σημαντικοί παράγοντες για τον καθορισμό του αποδεκτού τύπου και επίπεδου της αλλαγής, είναι οι κυβερνήσεις φιλοξενίας, οι κοινότητες υποδοχής, οι τουρίστες και οι προμηθευτές των τουριστικών υπηρεσιών. Επειδή, συνήθως, οι στόχοι της κάθε ομάδας είναι διαφορετικοί και αλληλοσυγκρουόμενοι, ο κάθε παράγοντας θα πρέπει να προσπαθήσει να κατανοήσει τι σημαίνει ανάπτυξη για τον κάθε έναν. Κανείς δεν είναι σε θέση να προδιαγράψει το μέλλον της τουριστικής ανάπτυξης μίας περιοχής. Οι αλλαγές, όμως, που μπορεί να επιφέρει η τουριστική ανάπτυξη, μπορούν να είναι κατευθυνόμενες.

3.2 ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε αναλυτικά: α) τα βασικά στοιχεία που συγκροτούν τις διαδικασίες σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης, β) τις διαδοχικές φάσεις του σχεδιασμού της ανάπτυξης του τουρισμού και γ) τα διαφορετικά πεδία του σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης.

3.2.1 Βασικά στοιχεία στο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης

Τα βασικά στοιχεία στα οποία θα αναφερθούμε αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία θα πρέπει να στηριχτούν οι δυναμικές διαδικασίες σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης.¹⁷ Σε αρκετές περιοχές υπάρχει το σύνολο αυτών των στοιχείων, αλλά υπάρχουν και άλλα όπου βρίσκουμε ένα μέρος από αυτά, γεγονός που δυσκολεύει τις διαδικασίες του σχεδιασμού.

I. Τουριστικοί πόροι της περιοχής

Η ύπαρξη κάποιων τουριστικών πόρων και η συστηματική καταγραφή, ταξινόμηση και αξιολόγηση τους αποτελεί το πρώτο βασικό σχεδιασμού. Σημαντικό είναι επίσης να υπάρχουν εκτιμήσεις για τις δυνατότητες τουριστικής εκμετάλλευσης αυτών των πόρων.

¹⁷ (Baud-Bovy M. Lawson F., 1977, WTO, 1993, Inskip E., 1991).

II. Τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες της περιοχής

Πρόκειται για τις επιχειρήσεις, τους φορείς και τους οργανισμούς που συγκροτούν τον ευρύτερο τουριστικό τομέα (ξενοδοχεία, πρακτορεία, εταιρίες μεταφορών, γραφεία πληροφόρησης κ.λπ.). Αναφερόμαστε σε υπηρεσίες και υποδομές τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα του τουρισμού σε τοπικό επίπεδο.

III. Ευρύτερες υποδομές και υπηρεσίες της περιοχής

Καταγραφή του μεταφορικού και τηλεπικοινωνιακού δικτύου της περιοχής και των υποδομών και υπηρεσιών σε θέματα υγείας, πρόνοιας, αθλητισμού, εμπορίου, ψυχαγωγίας κ.λπ. Πρόκειται για υποδομές με ιδιαίτερη σημασία για τη συγκρότηση ενός πετυχημένου προγράμματος μάρκετινγκ της περιοχής.

IV. Υποδομές και υπηρεσίες σε εθνικό επίπεδο (ευρύτερες και τουριστικές)

Στοιχεία για τις ευρύτερες υποδομές και υπηρεσίες σε εθνικό επίπεδο καθώς και για τις αντίστοιχες υποδομές που συγκροτούν τον τουριστικό τομέα της χώρας. Στόχος είναι να αναδειχθεί το εύρος της «παράλληλης» αλλά αναγκαίας υποδομής ανάπτυξης του τουρισμού σε εθνικό επίπεδο.

V. Σχέδιο μάρκετινγκ

Καταγράφεται το εξειδικευμένο σχέδιο μάρκετινγκ της περιοχής ή, αν δεν υπάρχει, η θέση της περιοχής στο ευρύτερο σχέδιο μάρκετινγκ, π.χ., της χώρας. Επιπλέον καταγράφονται όλα τα προγράμματα ή σχέδια προβολής που έχουν εκπονηθεί κατά διαφορετικά χρονικά διαστήματα και αφορούν στην περιοχή.

VI. Γενικό θεσμικό πλαίσιο τουριστικής ανάπτυξης.

Επισημαίνεται το ισχύον θεσμικό πλαίσιο (π.χ. σε επίπεδο χώρας) σε θέματα σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη, π.χ. επενδύσεις, χωροταξική και περιβαλλοντική πολιτική, εκπαίδευση, πολιτική, φορείς και οργανισμοί που εμπλέκονται στις διαδικασίες σχεδίασης της τουριστικής ανάπτυξης.

VII. Έρευνες αγοράς και μελέτες σχετικές με τη ζήτηση για την περιοχή

Αναφορά σε έρευνες και μελέτες (εξειδικευμένες για την περιοχή ή ευρύτερες

που καταγράφουν τη σύνθεση της ζήτησης ή τα προβλήματα της προσφοράς που αφορούν στην περιοχή καθώς και τις τάσεις που υπάρχουν για το μέλλον.

VIII. Ανθρώπινοι πόροι

Καταγραφή της σύνθεσης των ανθρώπινων πόρων και των ειδικότερων χαρακτηριστικών τους που συνδέονται με την τουριστική ανάπτυξη, π.χ. εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση στον τουρισμό.

3.2.2 Διαδικασίες σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης

Οι επί μέρους διαφορές (χαρακτηριστικά, βλ. τις προσεγγίσεις στο ζήτημα των Doswell R., 1997, Pearce D., 1992, Baud-Bovy M. - Lawson F., 1977, WTO, 1993, Inskoop E., 1991) που υπάρχουν στις αναλύσεις αυτού του ζητήματος στη διεθνή βιβλιογραφία δεν αναιρούν την ύπαρξη ορισμένων κοινά αποδεκτών φάσεων σε αυτές τις διαδικασίες.

Στην **πρώτη φάση** του σχεδιασμού γίνεται λεπτομερής έρευνα και καταγραφή όλων των παραμέτρων που συνθέτουν το επίπεδο της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής, με στόχο τον προσδιορισμό των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της κάθε περιοχής, αλλά και την εκτίμηση των βασικών αναγκών σε έργα και παρεμβάσεις. Αναγκαία προϋπόθεση σε αυτήν τη φάση είναι η διαδικασία συλλογής των βασικών στοιχείων, που αναφέρθηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο.

Στη **δεύτερη φάση** του σχεδιασμού προσδιορίζονται αρχικά οι κύριοι σκοποί του σχεδίου που σχετίζονται με διαφορετικά πεδία της κοινωνίας και της οικονομίας. Ενδεικτικά, τέτοιοι σκοποί είναι: η ανάπτυξη του οικονομικού οφέλους από τον τουρισμό, η βελτίωση της ποιότητας ζωής, η ένταξη της τουριστικής ανάπτυξης στη γενικότερη ανάπτυξη της περιοχής, η προστασία του περιβάλλοντος, η ανάπτυξη ειδικών τουριστικών υποδομών κ.ά. Αυτοί οι αρχικοί σκοποί συχνά αναθεωρούνται μερικώς ή πλήρως στα πλαίσια του σχεδιασμού, είτε γιατί αλληλοσυγκρούονται, είτε γιατί αποδεικνύονται πολύ φιλόδοξοι.

Στην **τρίτη φάση** επιλέγεται το βασικό πλαίσιο του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης, με βάση εναλλακτικά σενάρια σχεδίων ανάπτυξης που στηρίζονται στα διαφορετικά πρότυπα ανάπτυξης του τουρισμού. Η επιλογή γίνεται με βάση: τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης περιοχής, τη δυνατότητα του σχεδίου να συμβάλει

στη γενικότερη ανάπτυξη, το σεβασμό των τοπικών ιδιαιτεροτήτων, τη δυνατότητα του επιλεγέντος σχεδίου να συμβάλει στους σκοπούς που έχουν τεθεί.

Στην **τέταρτη φάση** διαμορφώνονται οι συνισταμένες της πολιτικής του τουρισμού στο σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης. Οι συνισταμένες αυτές είναι: α) Οι στρατηγικές που περιγράφουν τους τρόπους επίτευξης των βασικών σκοπών και στόχων του σχεδίου, π.χ. η στρατηγική προσέλκυσης επενδύσεων, η χρηματοδότηση από το κράτος ώστε να κατασκευαστούν οι υποδομές και υπηρεσίες, η στρατηγική εφαρμογής του προγράμματος. β) Τα προγράμματα που αφορούν διαφορετικές παραμέτρους της τουριστικής ανάπτυξης, π.χ. πρόγραμμα εκπαίδευσης στον τουρισμό, πρόγραμμα μάρκετινγκ, πρόγραμμα προστασίας του περιβάλλοντος. γ) Οι ειδικές μελέτες που σχετίζονται με ζητήματα τα οποία συμβάλλουν στη μακροπρόθεσμη σταθερότητα της ανάπτυξης, π.χ. μελέτη για την ανάπτυξη βιώσιμου τουρισμού, μελέτη για τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, μελέτη για την ανάπτυξη κάποιων ειδικών ή εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Στην **πέμπτη φάση** καταγράφονται οι μέθοδοι και οι πολιτικές της ανάπτυξης. Ενδεικτικά παραδείγματα τέτοιων μεθόδων και πολιτικών είναι: α) Η δημιουργία ενός ειδικού φορέα που θα παρακολουθεί τη σωστή εφαρμογή και θα μεριμνά για τη χρηματοδότηση του σχεδίου. β) Η ποσοτική και ποιοτική εκτίμηση των στόχων που υλοποιήθηκαν από τους αρμόδιους για τον έλεγχο τοπικούς φορείς. Η εκτίμηση αυτή γίνεται συστηματικά σε όλη την περίοδο εφαρμογής του σχεδίου ανάπτυξης. γ) Η συγκρότηση ενός προγράμματος που θα έχει ως στόχο την εφαρμογή και τη διαχείριση του σχεδίου ανάπτυξης. Η προώθηση ενός παρόμοιου προγράμματος αποτελεί την κοινή βάση του σχεδιασμού και της διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης. Η επιτυχία σε μια τέτοια περίπτωση εξαρτάται από το βαθμό αποδοχής από τους συμμετέχοντες σε αυτή την ανάπτυξη: κράτος, κάτοικους, επιχειρηματίες, αλλά και από τη θεσμική κατοχύρωση αυτού του προγράμματος ως κύριου άξονα της εφαρμοζόμενης τουριστικής πολιτικής. δ) Η προώθηση θεσμικών ρυθμίσεων σε ζητήματα που σχετίζονται με την εφαρμογή του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης όπως: ζώνες τουριστικής ανάπτυξης, ειδικές χωροταξικές και πολεοδομικές ρυθμίσεις στις τουριστικές περιοχές, νομοθεσία επενδυτικών κινήτρων, θέσπιση προτύπων μέτρησης και ελέγχου της τουριστικής ανάπτυξης, π.χ. αριθμός και όγκος κτιρίων με τουριστική χρήση, σχέση του αριθμού των τουριστών με τον αριθμό των κατοίκων, μέτρηση της έντασης χρήσης των υποδομών κ.λπ. ε) Ειδικά

προγράμματα προβολής και προώθησης της τουριστικής περιοχής που επίσης συνδέονται με τις διαδικασίες διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.

3.2.3 Επίπεδα σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης

Ένα από τα δύσκολα προβλήματα που πρέπει να επιλύσει ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης είναι τα διαφορετικά επίπεδα στα οποία υλοποιείται. Τα επίπεδα του σχεδιασμού καθορίζονται από παράγοντες όπως: η διοικητική διαίρεση των κρατών, η γεωγραφική διαίρεση, τα ειδικότερα χαρακτηριστικά της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής και το φυσικό περιβάλλον. (Pearce D., WTO, 1994, WTO, 1993, Baud-Bovy M. σ. 202, Inskip E.)

I. Διαπεριφερειακό — Διεθνές επίπεδο εφαρμογής του σχεδίου

Αφορά στον από κοινού σχεδιασμό από δύο ή περισσότερες χώρες της ανάπτυξης τουριστικών περιοχών που έχουν συνήθως ίδιους τουριστικούς πόρους. Ο τύπος αυτός του σχεδιασμού ενισχύεται ιδιαίτερα από τη διεθνοποιημένη διάσταση των ταξιδιών και από την ανάγκη να υπάρξουν κοινά αποδεκτές λύσεις σε τουριστικές περιοχές που περικλείουν γεωγραφικές ζώνες διαφορετικών κρατών. Ενδιαφέροντα παραδείγματα διαπεριφερειακού σχεδιασμού αποτελούν: ο «δρόμος των Μάγια», όπου συνεργάζονται η Ονδούρα, η Γουατεμάλα και το Μεξικό, το «Μπλε Πλάνο», που αφορά στην πολυεπίπεδη ανάπτυξη και προστασία του περιβάλλοντος του συνόλου των χωρών της Μεσογείου.

II. Εθνικό επίπεδο

Ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο στοχεύει κατά κύριο λόγο στην προβολή των βασικών προτεραιοτήτων της τουριστικής πολιτικής. Συχνά σε αυτό το επίπεδο σχεδιασμού καθορίζονται οι κυριότερες τουριστικές περιοχές που πρέπει να αναπτυχθούν, οι τύποι του τουρισμού που ενισχύονται, το είδος των επενδυτικών κινήτρων που δίνονται και οι κυριότερες διεθνείς αγορές στις οποίες απευθύνεται το μάρκετινγκ. Ο σχεδιασμός αυτός επίσης αναδεικνύει τη σημασία της τουριστικής ανάπτυξης για τους υπόλοιπους τομείς της εθνικής οικονομίας

III. Περιφερειακό επίπεδο (περιφέρεια, νομός, επαρχία)

Σε αυτό το επίπεδο, ο σχεδιασμός αφορά συγκεκριμένες διοικητικές περι-

φέρειες ενός κράτους (περιφέρεια, νομός, επαρχία). Είναι πολύ συνηθισμένος τύπος σχεδιασμού και έχει διάφορους στόχους: ανάδειξη και προβολή των τουριστικών πόρων της περιοχής, επισήμανση των περιοχών που παρουσιάζουν συγκριτικά πλεονεκτήματα, προώθηση παρεμβάσεων με στόχο την περιβαλλοντική προστασία, προβολή της διάστασης της τουριστικής ανάπτυξης ως «μοχλού» ικανού να συμβάλει στην περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας.

IV. Τοπικό επίπεδο (τουριστική περιοχή)

Αυτό το επίπεδο περιλαμβάνει μια ομάδα τουριστικών περιοχών που χαρακτηρίζονται από σημαντικές διαφορές σχετικά με την έκτασή τους αλλά και την ένταξή τους στην ίδια διοικητική περιφέρεια (περιφέρεια, νομός, επαρχία). Το βασικό κοινό χαρακτηριστικό τους είναι ότι η διαχείριση των πόρων τους θεωρείται ότι απαιτεί ειδικό σχεδιασμό. Παραδείγματα αυτού του επιπέδου σχεδιασμού είναι: οι παραθαλάσσιες τουριστικές περιοχές, οι ορεινές περιοχές, οι περιοχές με πόρους εναλλακτικού τουρισμού (αγροτουρισμού, οικοτουρισμού, πολιτιστικού τουρισμού κ.ά.), τα περιβαλλοντικά πάρκα με τουριστικές δραστηριότητες, η ανάπτυξη δραστηριοτήτων αστικού τουρισμού σε πόλεις, ο τουρισμός σε κοινότητες της υπαίθρου, οι παραδοσιακοί οικισμοί, οι ιστορικές πόλεις κ.ά. Καθοριστικές παράμετροι του σχεδιασμού σε αυτό το επίπεδο είναι η ανάδειξη των ιδιαιτεροτήτων των πόρων των περιοχών αυτών και η ανάγκη ύπαρξης ενός ειδικού θεσμικού πλαισίου για τη διαχείριση και την προστασία τους.

Στην περίπτωση της τουριστικής περιοχής της Νούσα Ντούα στο Μπαλί της Ινδονησίας (βλ. Inskoop E., 1991) ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει αρχικά η παράλληλη χρήση περιβαλλοντικών και οικονομικών κριτηρίων στη χωρική επιλογή της περιοχής. Η κατά στάδια ανάπτυξη της περιοχής ώστε να αποτελέσει τελικά ένα τουριστικό θέρετρο διεθνών προδιαγραφών προώθησε ένα σύνθετο πρότυπο στο οποίο περιλαμβάνεται μεγάλη ποικιλία υποδομών και υπηρεσιών για τουρίστες υψηλού επιπέδου. Βασικό χαρακτηριστικό αυτού του προγράμματος ανάπτυξης ήταν η προσπάθεια να λειτουργήσει η περιοχή αυτοδύναμα διαθέτοντας τις δικές της υποδομές και υπηρεσίες (μια μορφή ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης σε θύλακες).

3.2.4 Διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης

Στην υποενότητα αυτή θα εξεταστούν αναλυτικότερα: α) οι παράγοντες που συμβάλλουν στη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης, β) οι τρόποι διαχείρισης του «προϊόντος» τουριστική περιοχή.

1. Παράγοντες που συμβάλλουν στη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης¹⁸

I. Η σταθερή συσχέτιση της διαχείρισης με το σχεδιασμό.

Σύμφωνα με τον Doswell R. (1997) συχνά ο σχεδιασμός και η διαχείριση θεωρούνται δύο διαφορετικές διαδικασίες στην προσπάθεια προγραμματισμού και οργάνωσης της τουριστικής ανάπτυξης. Σε πολλές επίσης περιπτώσεις, ο σχεδιασμός καταγράφεται ως τμήμα της διαχείρισης, ενώ σε άλλες αποτελεί απλώς τη φάση που προηγείται της διαχείρισης. Οι διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις συνδέονται και με την ύπαρξη ενός ειδικού θεσμικού πλαισίου για την τουριστική ανάπτυξη. Όπου υπάρχει ένα τέτοιο πλαίσιο, έχει αναδειχτεί η ανάγκη να συσχετίζονται ο σχεδιασμός και η διαχείριση. Μια τέτοια συσχέτιση αφορά πολλά ζητήματα, όπως: τη συγκρότηση ενός κατάλληλου μηχανισμού- στα πλαίσια των διαδικασιών διαχείρισης- που μπορεί να σχεδιάζει και προγραμματίζει σε ειδικά θέματα, τη δυνατότητα αναθεώρησης σκοπών και στόχων που έχουν τεθεί στον αρχικό σχεδιασμό και δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν και την αναθεώρηση προτεραιοτήτων του σχεδιασμού ιδιαίτερα στη φάση εφαρμογής του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης λόγω δυσκολιών που προκύπτουν στις διαδικασίες διαχείρισης.

II. Ειδικό θεσμικό πλαίσιο για τη διαχείριση

Η επιτυχής διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης απαιτεί ένα συγκροτημένο θεσμικό πλαίσιο το οποίο, αφενός θα παρέχει το απαραίτητο οργανωτικό σχήμα για την παρακολούθηση και τον έλεγχο της διαχείρισης, και αφετέρου θα επιτρέπει τη θέσπιση των απαραίτητων νομικών ρυθμίσεων που θα συμβάλουν στην προώθηση του έργου της διαχείρισης. Όσον αφορά στο πρώτο ζήτημα, συχνά η λύση είναι η δημιουργία ενός φορέα ή οργανισμού που λειτουργεί είτε ανεξάρτητα είτε στα πλαίσια του μηχανισμού διοίκησης της περιοχής που αναπτύσσεται, π.χ. Νομαρχία ή

¹⁸ (Inskeep E., 1991, WTO, 1994).

Υπουργείο Τουρισμού στην περίπτωση της Ελλάδας. Όσον αφορά στο δεύτερο, καταγράφεται —ιδιαίτερα στις αναπτυγμένες χώρες— μια τάση ενίσχυσης του θεσμικού πλαισίου (γενικού ή ειδικού) που σχετίζεται με τα ζητήματα διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.

III. Προγραμματισμός

Η συγκρότηση ενός βραχυπρόθεσμου και μεσοπρόθεσμου προγράμματος που θα αποτελεί το σταθερό πλαίσιο αναφοράς της πολιτικής τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή. Το πρόγραμμα θα πρέπει, αφενός να διασφαλίζει τις βασικές αρχές και τους στόχους του σχεδιασμού, και αφετέρου να είναι ευέλικτο στις ανάγκες που προκύπτουν από τις διαδικασίες διαχείρισης. Η ευελιξία αυτή συνίσταται στη δυνατότητα να δίνονται λύσεις σε σημαντικά προβλήματα με συγκεκριμένες ενέργειες, π.χ. ανάθεση μελέτης, διενέργεια έρευνας, θέσπιση κάποιων νέων κανόνων ή οδηγιών. Τέτοια προβλήματα μπορεί να παρουσιαστούν, π.χ., στη διαχείριση των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης, στο μάρκετινγκ της τουριστικής περιοχής, στις επιλογές που αφορούν στη διαχείριση των ανθρώπινων πόρων.

2. Διαχείριση τον «προϊόντος» τουριστική περιοχή

Η τουριστική περιοχή αποτελεί το κύριο «προϊόν» της τουριστικής ανάπτυξης και στη σωστή διαχείριση της στηρίζεται όλο το οικοδόμημα της ανάπτυξης αυτής με βάση τους Inskeep E. (1991), Bosselman F. P., Peterson C. A., Mc Carthy (1999). Τα κυριότερα πεδία διαχείρισης της τουριστικής περιοχής είναι:

I. Διαχείριση των κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης.¹⁹

Στόχος είναι η μείωση των προβλημάτων που δημιουργεί η παρουσία των τουριστών στην περιοχή. Μέτρα που μπορούν να συμβάλουν σε αυτή την κατεύθυνση είναι: Η συστηματική έρευνα στους ντόπιους και τους τουρίστες για τα προβλήματα που δημιουργούνται στις τουριστικές περιοχές. Η διασπορά της τουριστικής ανάπτυξης στο χώρο και το χρόνο, ώστε να μειωθούν οι εντάσεις και οι

¹⁹ (WTO, 1994, WTO, 1993, Bois-sevain J., 1996)

πιέσεις από τη μαζικότητα του τουρισμού και η προώθηση δραστηριοτήτων (πολιτιστικές εκδηλώσεις, εκδηλώσεις γνωριμίας) και δημιουργία υποδομών (γραφεία πληροφόρησης των τουριστών) που συμβάλλουν στην καλύτερη επικοινωνία. Ακόμη, η οργάνωση και έλεγχος των τουριστικών δραστηριοτήτων στην τουριστική περίοδο και η προώθηση κώδικα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων για τους τουρίστες και τους ντόπιους.

II. Διαχείριση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων

Η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της διαχείρισης των τουριστικών περιοχών (WTO, 1993, Asworth G. J. και Dietvorst A. G. J., 1995, Briassoulis H. - Van der Straaten J., 2000, Baud-Bovy M. 1977). Μέτρα που μπορούν να συμβάλουν σε αυτή την κατεύθυνση είναι η θέσπιση προτύπων και κανόνων σχετικών με την τουριστική ανάπτυξη ώστε να μειωθούν οι δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον, η προώθηση προγράμματος προστασίας του τοπικού περιβάλλοντος όπου θα συμμετέχουν οι κάτοικοι, οι τουρίστες, το κράτος και οι επιχειρήσεις του τουρισμού, η κατασκευή έργων που θα βοηθήσουν στην περιβαλλοντική αναβάθμιση της περιοχής και ο χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός με βασικό άξονα την προστασία του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος.

III. Διαχείριση της υποβάθμισης της τουριστικής περιοχής

Είναι πολλές οι αναλύσεις, με γνωστότερη αυτή του Buttler (Butler R., 1980), που επισημαίνουν τα προβλήματα υποβάθμισης που αντιμετωπίζουν όσες τουριστικές περιοχές δεν παρεμβαίνουν στις διαδικασίες διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης. Η υποβάθμιση αυτή μπορεί τελικά να οδηγήσει και στην υπανάπτυξη, εφόσον η περιοχή δεν θα μπορεί πλέον να είναι ανταγωνιστική. Ορισμένα μέτρα που μπορούν να αποτρέψουν μια παρόμοια εξέλιξη είναι στηριζόμενοι στους WTO (1993), WTO (1994), Boniface P. (1995), Swarbroke J. (1997).

- Ανάπτυξη νέων υποδομών και υπηρεσιών (π.χ. ειδικές και εναλλακτικές μορφές) που θα διευρύνουν και θα αναβαθμίζουν ποιοτικά την προσφορά της περιοχής.
- Θέσπιση αυστηρών προτύπων για τα όρια της ανάπτυξης της περιοχής σε συνδυασμό με μέτρα που θα βοηθήσουν στον έλεγχο της ανάπτυξης.

- Πρόγραμμα ανάπτυξης βασισμένο στις αρχές και τα πρότυπα του βιώσιμου τουρισμού.
- Προώθηση προγράμματος βελτίωσης της «διαφημιστικής εικόνας» της περιοχής, στηριγμένο στην προσφορά ποιοτικών υπηρεσιών.

3.3 ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Οι πολλές και ενδιαφέρουσες μελέτες και, έρευνες για την κατά στάδια πορεία ανάπτυξης του τουρισμού αποτέλεσαν, μαζί με το ζήτημα των επιπτώσεων, μια δεύτερη σημαντική παράμετρο της διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας, η οποία αναφέρεται στα ζητήματα της τουριστικής ανάπτυξης. Παρά τις επί μέρους διαφωνίες, όπως θα δούμε στη συνέχεια, κοινή είναι η εκτίμηση ότι υπάρχει μια εξελικτική διάσταση στην πορεία ανάπτυξης των τουριστικών περιοχών. Η πορεία αυτή δεν είναι απαραίτητα παντού ίδια, καθώς εξαρτάται από συγκεκριμένους παράγοντες που επηρεάζουν άμεσα τις διαδικασίες οι οποίες ενεργοποιούνται στις τουριστικές περιοχές, και τις ωθούν σε πιο οργανωμένους και σύνθετους τύπους ανάπτυξης. Υπάρχουν όμως στη μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων ορισμένα ικανά χαρακτηριστικά σε αυτήν την πορεία, στα οποία θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

ΟΡΙΣΜΟΣ

Ο όρος «στάδια» χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις διαδοχικές φάσεις της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής, στην καθεμία από τις οποίες διαμορφώνονται συγκεκριμένα χαρακτηριστικά σε ό,τι αφορά στην κοινωνικο - οικονομική δομή και στον τύπο των τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών.

Χαρακτηριστικά των αναλύσεων για το ζήτημα των σταδίων θα καταγράψουμε στη συνέχεια ορισμένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αναλύσεων που αφορούν στο ζήτημα των σταδίων, όπως προκύπτουν από τη μελέτη της διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας όπως Τσάρτας Π. (1996), Pearce D. (1992), Gormsen E. (1981), Greenwood G. (1972), Machlis G. - Burch W. (1983):

Με το ζήτημα αυτό έχουν ασχοληθεί επιστήμονες από διαφορετικούς κλάδους: γεωγραφία, οικονομία, κοινωνιολογία κ.λπ., προτείνοντας αρκετά μοντέλα που περιγράφουν αυτά τα στάδια. Σε άλλες περιπτώσεις τα στάδια είναι τρία,

σε άλλες τέσσερα ή πέντε, χωρίς όμως να αλλάζουν ουσιαστικά τα εξελικτικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης τους. Σε ορισμένες από τις αναλύσεις δίνεται μεγαλύτερη σημασία στις κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή και τους παράγοντες που τις προκαλούν, ενώ σε άλλες στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ανάπτυξης του τουρισμού (τύποι, υποδομές, υπηρεσίες κ.λπ.). Το ζήτημα των σταδίων ανάπτυξης έχει συνδεθεί επίσης με την έννοια του «κύκλου ζωής του τουριστικού προϊόντος» (ως «προϊόν» θεωρείται η περιοχή), δηλαδή μιας διαχρονικής πορείας, η οποία, ξεκινώντας από τη δημιουργία αυτού του προϊόντος, καταλήγει είτε στην παρακμή είτε στην ανανέωση. Οι μελέτες περιπτώσεων που σχετίζονται με το ζήτημα των σταδίων έχουν γίνει σε περιοχές με πολύ διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά και «τουριστικά» χαρακτηριστικά. Πολλές φορές η ανάπτυξη μιας περιοχής δεν φτάνει ποτέ στο τρίτο στάδιο ή ξεκινάει από ένα ενδιάμεσο στάδιο (π.χ. το δεύτερο). Το γεγονός αυτό συνδέεται με τους παράγοντες που επηρεάζουν αυτές τις διαδικασίες.

Εξελικτικό μοντέλο των τριών σταδίων ανάπτυξης

Θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια το εξελικτικό μοντέλο των τριών σταδίων ανάπτυξης μιας περιοχής σύμφωνα με τους Noronha, Greenwood και Pearce, βλ. Greenwood D. J. (1972), Noronha R. και Pearce D. (1992), Τσάρτας Π. (1991), στο οποίο οι παράμετροι που λαμβάνονται υπόψη είναι οι ακόλουθες ανά στάδιο: α) Οι αλλαγές στην τοπική κοινωνικοοικονομική δομή, β) οι παράγοντες που κατά κύριο λόγο συμβάλλουν σε αυτές τις αλλαγές και γ) τα χαρακτηριστικά της τουριστικής ανάπτυξης. Το μοντέλο αυτό αφορά κυρίως αγροτικές κοινότητες ή μικρά αστικά κέντρα της υπαίθρου, γεωγραφικά απομονωμένες περιοχές και νησιά.

1^ο Στάδιο ανάπτυξης²⁰

Αλλαγές στην τοπική	Παράγοντες που σε αυτές τις αλλαγές	Χαρακτηριστικά τουριστικής
<ul style="list-style-type: none"> • Η περιοχή ανακαλύπτεται συνήθως από τουρίστες ή ντόπιους από άλλη περιοχή της χώρας • Σταδιακή και αργή αλλαγή των παραγωγικών δομών της περιοχής με στροφή προς τις υπηρεσίες • Πρώτες ενδείξεις αστικοποίησης σε σημαντική μερίδα του πληθυσμού τους νέους) • Οι τουρίστες αντιμετωπίζονται ως φιλοξενούμενοι από τους ντόπιους ή ως διαφορετικών αντιλήψεων 	<ul style="list-style-type: none"> • Ντόπιοι της περιοχής • Νέοι της περιοχής • Ντόπιοι από άλλη περιοχή της χώρας • Τουρίστες • Τουρίστες αλλοδαποί • Πρόγραμμα κής ανάπτυξης ή εθνικής • Η προβολή ειδικού τουριστικού πόρου (ποτάμι, λίμνη, παραδοσιακός οικισμός) 	<ul style="list-style-type: none"> • Πρώτη υποτυπώδης υποδομή πανδοχεία) σε ξενοδοχεία και εστίασης (εσπατόρια) • Μικρός αριθμός τουριστών που αυτόνομα και επιθυμούν τη διαμονή περιοχές ήσυχες, με καθαρό φυσικό • Ανύπαρκτη διαφημιστική τουριστικές αγορές του μαζικά τουρισμού • Πρώτες -μικρής εμβέλειας— επενδύσεις

²⁰ Κοκκώσης-Τσάρτας, 2001

2^ο Στάδιο ανάπτυξης²¹

Αλλαγές στην τοπική	Παράγοντες που σε αυτές τις	Χαρακτηριστικά τουριστικής
<ul style="list-style-type: none"> • Ταχύτερες αλλαγές στην κοινωνική παραγωγική δομή: εγκατάλειψη όλων των κλάδων και στροφή στην απασχόληση (άμεση ή έμμεση) στον τουρισμό • Επαγγελματική και κοινωνική τητα (ιδιαίτερα από νέους και γυναίκες) με στόχο τα τουριστικά επαγγέλματα • Υιοθέτηση των καταναλωτικών και κοινωνικών προτύπων των αστικών κέντρων από μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού • Οι σχέσεις των τουριστών με τους ντόπιους γίνονται σταδιακά σχέσεις «εμπορικής συναλλαγής» 	<ul style="list-style-type: none"> • Τουριστικές σεις εθνικής (πρακτορεία, χεία) • Ντόπιοι και πόι που επενδύουν περιοχή • Τουριστικές σεις διεθνούς λειας (τουρι- • Το κράτος, με γράμματα και προβολής ριοχής • Οι τουριστικές σεις • Μετανάστες που επιστρέφουν περιοχή 	<ul style="list-style-type: none"> • Δημιουργία μιας σύνθετης τουριστικής δομής (ταβέρνες, μεγάλα ξενοδοχεία, πρακτορεία κ.λπ.) • Μεγάλης εμβέλειας επενδύσεις από τοτος και πρώτες σημαντικές από ιδιώτες • Σημαντικές αλλαγές στη χωρική και γική οργάνωση της περιοχής, ώστε να ρετούνται οι τουρίστες • Πρώτες ομάδες οργανωμένου που ταξιδεύουν χρησιμοποιώντας • Η περιοχή αποκτάει «εικόνα»

²¹ Κοκκώσης-Τσάρτας, 2001

3^ο Στάδιο ανάπτυξης²²

Αλλαγές στην τοπική κοινωνικοοικονομική δομή	Παράγοντες που σε αυτές τις αλλαγές	Χαρακτηριστικά τουριστικής
<ul style="list-style-type: none"> • Αστικοποίηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών της περιοχής • Η παραγωγική δομή της περιοχής «τριτογενοποιείται» με κυριαρχία του τουρισμού • Αλλάζουν οι ρυθμοί της ζωής, τα καταναλωτικά πρότυπα και οι αξίες της πλειοψηφίας των κατοίκων • Οι σχέσεις των τουριστών με τους ντόπιους γίνονται απρόσωπες και περιορίζονται στις εμπορικές συναλλαγές 	<ul style="list-style-type: none"> • Τουριστικές εταιρείες διεθνούς κλίμακας (tour-operators) • Επενδυτές αλλοδαποί • Διεθνής, εθνική και ριφερειακή πολιτική • Ντόπιοι επενδυτές περιοχής • Τουριστικές επιχειρήσεις εθνικής εμβέλειας 	<ul style="list-style-type: none"> • Οργανωμένη μαζική τουρισμού του «πακέτου» • Υπηρεσίες και για εξυπηρέτηση τουριστών • Η περιοχή μετατρέπεται σε προορισμό με διεθνείς προ • Έρχονται κυρίως τουρίστες οργανωμένα πακέτα διακοπών μέσω των tour- • Η διαφημιστική «εικόνα» της περιοχής διεθνοποιείται (tours) και συμβάλλει στη προσέλκυση τουριστών

²² Κοκκώσης-Τσάρτας, 2001

3.4.ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ο τουρισμός στη μεταπολεμική περίοδο, ειδικά μετά το 1970, αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους και ταχύτερα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτού του τομέα είναι ότι η λειτουργία του συνδέεται με τη διεθνοποίηση μεγάλου αριθμού παραγωγικών κλάδων καθώς και κλάδων παροχής υπηρεσιών της οικονομίας. Έτσι μπορεί να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη σε τρία επίπεδα στις τουριστικές περιοχές: δημιουργία εισοδηματιών, θέσεων απασχόλησης, φορολογικών εσόδων. Επιπλέον διευρύνει την παραγωγική βάση αυτών των περιοχών και επιπλέον επηρεάζει και την ανάπτυξη και άλλων κλάδων της τοπικής οικονομίας (Γεωργία, Εμπόριο, Οικοδομή κ.λπ.).

Η δυναμική της πορείας ανάπτυξης του τουρισμού προκύπτει από τα ακόλουθα στοιχεία (WTO, 1992, 1993, World Travel and Tourism, 1992):

1. Τη σταθερή αύξηση των ρυθμών ανάπτυξης των κυριότερων δεικτών του (αφίξεις, εισπράξεις) στην περίοδο 1950-1995, παρά τις σημαντικές κοινωνικές ανακατατάξεις σε παγκόσμιο επίπεδο και την οικονομική κρίση.

2. Τις προβλέψεις του WTO ότι οι ίδιοι ρυθμοί (3% μέχρι 4,5% σε ετήσια βάση) θα συνεχιστούν έως το 2000 και το 2010, με αποτέλεσμα οι αφίξεις να φθάσουν τα 702 εκατομμύρια το 2000 και τα 1.018 εκατομμύρια το 2010, ενώ οι εισπράξεις τα 621 δισεκατομμύρια δολάρια το 2000 και τα 1.500 δισεκατομμύρια το 2010.

3. Την πρόσφατη εκτίμηση ότι ο τουρισμός είναι η μεγαλύτερη παγκόσμια «βιομηχανία», τόσο σε αριθμό απασχολούμενων όσο και σε δαπάνη, γεγονός που επισημαίνει τη σημασία του στην ανάπτυξη σε περιφερειακό, τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο (Gee Y. Makens C.J., Choy J.L.D., 1989, World Travel and Tourism, 1992).

4. Τη μετατροπή του τουριστικού ταξιδιού σε «κλασικό» κοινωνικό αγαθό για τις αναπτυγμένες χώρες, αλλά και σε μια μορφή δαπάνης με σταθερή παρουσία στον οικογενειακό προϋπολογισμό ευρύτατων κοινωνικών στρωμάτων.

5. Τον κυρίαρχο ρόλο που έχει ο τουρισμός στην οικονομία πολλών αναπτυσσόμενων αλλά και αναπτυγμένων κρατών, γεγονός που υπογραμμίζει την ανάγκη προγραμματισμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.

6. Το γεγονός ότι εκτός από την αλματώδη ανάπτυξη του διεθνούς τουρισμού και ο εγχώριος τουρισμός εμφανίζει εντυπωσιακούς ρυθμούς ανάπτυξης, συμβάλλοντας άμεσα στην περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη χωρών και περιοχών που διαθέτουν τουριστικούς πόρους.

7. Τις εξελίξεις στα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού των αναπτυγμένων χωρών, που αναμένεται να ενισχύσουν περισσότερο την κατανάλωση τουριστικών προϊόντων τα επόμενα χρόνια: αύξηση του μέσου όρου ζωής, δυναμικότερη παρουσία των ατόμων τρίτης ηλικίας στον τουρισμό, περισσότερες εργαζόμενες γυναίκες, καλύτερη πληροφόρηση και εκπαίδευση, μείωση των ωρών εργασίας, αύξηση του αριθμού των εβδομάδων αδειάς με αποδοχές.

8. Την ιδιαίτερη «ευρωπαϊκή διάσταση της τουριστικής ανάπτυξης, εφόσον υπολογίζεται ότι το 64% του παγκόσμιου τουρισμού και το 75% της παγκόσμιας τουριστικής δαπάνης ενεργοποιείται στην ΕΕ (Williams A., Shaw G., 1994).

9. Τη δυνατότητα που εμφανίζει ο τουριστικός τομέας να «παράγει» νέους προορισμούς, αλλά και να κατασκευάζει ειδικά «τουριστικά προϊόντα» (Eyssartel A. M. - Rochette B., 1992), με αποτέλεσμα, αφενός να προσελκύει όλο και περισσότερες ομάδες καταναλωτών τουριστών, και αφετέρου να επιτρέπει την εμπλοκή όλο και μεγαλύτερου αριθμού χωρών και περιφερειών του κόσμου στις διαδικασίες της τουριστικής ανάπτυξης.

Η δυναμική πορεία του τουρισμού οδήγησε στη διαμόρφωση πολλών και διαφορετικών προτύπων τουριστικής ανάπτυξης στον κόσμο ως αποτέλεσμα των παραμέτρων που διαμορφώνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.

3.5.ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΠΛΟΚΕΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΤΥΠΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

3.5.1 Εισαγωγή

Αρχικά θα εξετάσουμε τα χαρακτηριστικά και τις διαπλοκές των ομάδων παραγόντων οι οποίες διαμορφώνουν τα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης στο σύγχρονο κόσμο, με στόχο να επισημάνουμε τις αλληλοσυσχετίσεις των επιρροών και της δράσης τους. Πρόκειται για παράγοντες οι οποίοι άμεσα ή έμμεσα συνδέονται τόσο με την τουριστική ανάπτυξη όσο και με τη λειτουργία του τουριστικού τομέα.

Οι ομάδες παραγόντων στις οποίες θα αναφερθούμε είναι οι ακόλουθες: Διεθνείς ή υπερεθνικοί φορείς και οργανισμοί που σχετίζονται με την τουριστική ανάπτυξη (ΟΗΕ, ΟΟΣΑ, ΠΟΤ, Παγκόσμια Τράπεζα, Ε.Ε., επιστημονικοί σύλλογοι, εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα κ.ά.). Επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον ευρύτερο τουριστικό τομέα (tour-operators, ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, τουριστικά πρακτορεία, εταιρίες μεταφορικών μέσων, εταιρίες διαχείρισης θεματικών πάρκων, εταιρίες εστίασης και αναψυχής κ.ά.). Πολιτικές άμεσα ή έμμεσα συνδεδεμένες με την τουριστική ανάπτυξη σε επίπεδο υπερεθνικό, εθνικό ή τοπικό, όπως πολιτικές τουρισμού: πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης, πολιτικές προώθησης των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, πολιτικές απασχόλησης, πολιτικές για το περιβάλλον, πολιτικές για τον αγροτικό τομέα. Φορείς και ομάδες συμφερόντων σε εθνικό και τοπικό συνδέονται με τη σχεδίαση, την οργάνωση τη διαχείριση και την προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης (επιχειρήσεις τουρισμού σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο, άτομα ή εταιρίες που ασχολούνται με την τουριστική ανάπτυξη, φορείς εθνικής, περιφερειακής ή τοπικής πολιτικής εκπροσώπησης, οργανώσεις ασχολούμενες με την τοπική ανάπτυξη ή την προστασία του περιβάλλοντος, κοινωνικο-επαγγελματικές ομάδες του πληθυσμού τουριστικών περιοχών, εργαζόμενοι στον τουρισμό). Παράμετροι επιρροής της τουριστικής ζήτησης και προσφοράς σε διεθνές και εθνικό επίπεδο (στην τουριστική ζήτηση οι σταθερές αλλά και οι συγκυριακές τάσεις που αφορούν στις επιλογές προορισμών ή προϊόντων στην τουριστική προσφορά οι πόροι που διαθέτει η

κάθε τουριστική περιοχή ή χώρα).

3.5.2 Χαρακτηριστικά των παραγόντων διαμόρφωσης των προτύπων τουριστικής ανάπτυξης

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά των παραγόντων διαμόρφωσης των προτύπων τουριστικής ανάπτυξης είναι τα εξής:²³

Υπερεθνική διάσταση της λειτουργίας πολλών από αυτούς τους παράγοντες που οδηγεί στη διαμόρφωση συγκροτημένων τάσεων στη ζήτηση αλλά και πολιτικών που επηρεάζουν την ανάπτυξη του τουρισμού. Η γενικότερη τάση της παγκοσμιοποίησης ενισχύει αυτή τη διάσταση.

Θεσμική συγκρότηση και δυναμική ανάπτυξη αυτών των παραγόντων υπό τη μορφή οργανωμένων ομάδων συμφερόντων ή πολιτικών που προωθούνται σε διεθνές αλλά και εθνικό επίπεδο. Το χαρακτηριστικό αυτό συνδέεται με την ολοένα και μεγαλύτερη οικονομική σημασία του τουρισμού.

Τάση διεθνοποίησης της επενέργειας των παραγόντων αυτών λόγω της σημαντικής επιρροής που ασκείται σε αυτούς από οργανισμούς ή τουριστικές επιχειρήσεις που διαμορφώνουν, σε διεθνές επίπεδο, πολιτικές και προωθούν τουριστικά προϊόντα. Με αυτόν τον τρόπο, διαμορφώνονται ορισμένες κυρίαρχες κοινές τάσεις διεθνώς, τόσο στις πολιτικές όσο και στα προϊόντα του τουρισμού.

Δυναμική συμβολή των τουριστικών επιχειρήσεων στη σύνθετη λειτουργία αυτών των παραγόντων σε πολλά επίπεδα: στο διεθνές λόγω των διεθνοποιημένων χαρακτηριστικών κατασκευής και διάθεσης πολλών τύπων τουριστικών προϊόντων, στο εθνικό λόγω της επιρροής που ασκούν στη διαμόρφωση της ζήτησης, γεγονός που αντίστοιχα επηρεάζει και την προσφορά, στο τοπικό λόγω της «ολιστικής» διάστασης της παρουσίας στην παραγωγική δομή των τουριστικών περιοχών.

Διαρκώς και σημαντικότερος είναι ο ρόλος που διαδραματίζουν επαγγελματικοί ή επιστημονικοί φορείς, οργανώσεις και ομάδες συμφερόντων που συνδέονται με την οργάνωση και τη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο.

Αμφίδρομη σχέση ανάμεσα στην τοπική και τη διεθνή διάσταση της συγκρότησης και λειτουργίας αυτών των παραγόντων. Διαπιστώνονται, αφενός,

²³ Τσάρτας Π., 1996, Bosselman F. P., Peterson C. A., Mc Carthy C., 2000, Inskeep, 1991, Pearce D., 1992

αλληλεπιδράσεις μεταξύ των επιπέδων, ιδιαίτερα στις τουριστικά αναπτυγμένες χώρες και, αφετέρου, μια σταδιακά ενισχυμένη τάση μονοσήμαντης επιρροής του διεθνούς στο τοπικό.

Συμβολή πολλών διεθνών και εθνικών οργανισμών, που άμεσα ή έμμεσα συνδέονται με τον τουρισμό, στη σχεδίαση και την προώθηση πολιτικών οι οποίες επηρεάζουν την τουριστική ανάπτυξη. Παράδειγμα τέτοιας συμβολής είναι η πολιτική για την αειφορική τουριστική ανάπτυξη.

Σημαντική έμμεση επιρροή της ανάπτυξης του τουρισμού σε άλλες παραγωγικές δραστηριότητες ή τομείς ανάπτυξης, που είχε ως αποτέλεσμα ο τουρισμός να συγκαταλέγεται ως δυναμική παράμετρος σε πολλές πολιτικές ή προγράμματα τα οποία αφορούν στην περιφερειακή ανάπτυξη, στο περιβάλλον, στον αγροτικό τομέα, στον αστικό χώρο, στον πολιτισμό κ.ά.

Καθοριστική σημασία παραμέτρων της τουριστικής ζήτησης (τάσεις που αφορούν συγκεκριμένους προορισμούς ή τύπους τουριστικών ταξιδιών ή προϊόντων), αλλά και της τουριστικής προσφοράς (πόροι, υποδομές και υπηρεσίες που διαθέτουν τουριστικές περιοχές ή χώρες) ως παράγοντες επιρροής της τουριστικής ανάπτυξης.

3.5.3 Διαπλοκές των παραγόντων διαμόρφωσης των προτύπων τουριστικής ανάπτυξης.

Οι παράγοντες που καταγράψαμε επενεργούν συχνά συνθετικά και συνδυασμένα σε διαφορετικές φάσεις της τουριστικής ανάπτυξης σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο.

Από τη μελέτη προκύπτουν οι εξής επισημάνσεις σχετικά με την ένταση και έκταση των επιρροών που ασκούν συγκεκριμένες ομάδες παραγόντων σε διαφορετικές φάσεις της τουριστικής ανάπτυξης:

Τη δυναμικότερη επιρροή ασκούν οι επιχειρήσεις του ευρύτερου τουριστικού τομέα και κατόπιν οι πολιτικές που συνδέονται με την τουριστική ανάπτυξη καθώς και οι φορείς και ομάδες συμφερόντων σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο.

Οι φάσεις της τουριστικής ανάπτυξης που επηρεάζονται περισσότερο από τη δράση αυτών των παραγόντων είναι ο σχεδιασμός και η πολιτική, ο έλεγχος, η διαχείριση και η ανάπτυξη παραγωγικής δομής (προϊόντα και υπηρεσίες).

Η συνθετική προσέγγιση των διαπλοκών επισημαίνει τις κεντρικές τάσεις που καταγράφονται διεθνώς. Σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο υπάρχουν, λοιπόν, διαφορές σε ό,τι αφορά στην ένταση και στην έκταση της επενέργειας αυτών των παραγόντων στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που έχει η τουριστική ανάπτυξη.

3.5.4 Ομάδες παραγόντων που διαμορφώνουν τα πρότυπα της τουριστικής ανάπτυξης, ανάλυση χαρακτηριστικών

Διεθνείς ή υπερεθνικοί φορείς και οργανισμοί που σχετίζονται με την τουριστική ανάπτυξη.²⁴

Α. Διεθνείς ή υπερεθνικοί φορείς σχετικοί με την παγκόσμια ανάπτυξη

Πρόκειται για φορείς και οργανισμούς που ασχολούνται με ένα μεγάλο αριθμό θεμάτων που σχετίζονται με την παγκόσμια ανάπτυξη ή την ανάπτυξη σε περιφερειακό-υπερεθνικό επίπεδο, π.χ. Ευρώπη, Ασία, Αμερική κ.λπ. Το ενδιαφέρον τους για τον τουρισμό σχετίζεται αναμφίβολα με τον ιδιαίτερα δυναμικό ρόλο που διαδραματίζει αυτός —μετά το 1970 ιδιαίτερα— στην παγκόσμια οικονομία. Οι τρόποι με τους οποίους εμπλέκονται οι φορείς στις διαδικασίες της τουριστικής ανάπτυξης ποικίλλουν σημαντικά και είναι συνήθως οι ακόλουθοι: Α) Συστηματική συλλογή στατιστικών στοιχείων σχετικών με την τουριστική ανάπτυξη σε διεθνές και εθνικό επίπεδο. Συνήθως σ' αυτές τις περιπτώσεις (ΟΟΣΑ, ΕΕ μέσω της EUROSTAT κ.ά.) οι φορείς εμπλέκονται και στις διαδικασίες επιλογής και εννοιολογικής οριοθέτησης των στοιχείων που θεωρούνται σημαντικά για την τουριστική ανάπτυξη. Β) Συγκρότηση ομάδων εργασίας (ΟΗΕ, ΟΟΣΑ) από ειδικούς επιστήμονες με στόχο τη μελέτη ενός ζητήματος σημαντικού για την τουριστική ανάπτυξη, π.χ. η σχέση τουρισμού και περιβάλλοντος, ο ρόλος του τουρισμού στην ανάπτυξη συγκεκριμένου τύπου χωρών ή περιοχών, η μελέτη των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης. Γ) Προώθηση οργανωμένων σχεδίων ανάπτυξης ή προγραμμάτων χρηματοδότησης σε αναπτυσσόμενες κυρίως χώρες με επίκεντρο τον τουρισμό. Δ) Συμμετοχή στη σχεδίαση και τον προγραμματισμό της τουριστικής ανάπτυξης μέσα από την έκδοση κυρίως ειδικών δημοσιευμάτων (έρευνες, μελέτες, εγχειρίδια κ.λπ.).

²⁴ WTO, 1983, OECD, 1994, Pearce D., 1992, Pearce D. 1989.

1. Διεθνείς οργανισμοί και φορείς σχετικοί με τον τουρισμό

Σε αυτή την ομάδα περιλαμβάνεται ο WTO (Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού) καθώς και φορείς που εκπροσωπούν κλαδικά συμφέροντα στον τουριστικό τομέα (πράκτορες, ξενοδόχοι, εργαζόμενοι κ.λπ.) (WATA, IHA). Επιπλέον περιλαμβάνονται οι επιστημονικοί σύλλογοι και τα σωματεία που έχουν διεθνή εμβέλεια και εκπροσωπούν διαφορετικούς κλάδους ή ομάδες επιστημόνων που μελετούν την ανάπτυξη του τουρισμού (π.χ. TTRA, AIAEST, International Academy for the Study of Tourism).

Ο ρόλος του WTO είναι εξαιρετικά σημαντικός σε ζητήματα όπως: καταγραφή και στατιστική ανάλυση δεικτών τουριστικής ανάπτυξης, έκδοση ειδικών δημοσιευμάτων που καταγράφουν τις τάσεις της τουριστικής ζήτησης διεθνώς και σε συγκεκριμένες γεωγραφικές ζώνες, συμμετοχή στη σχεδίαση και τον προγραμματισμό της πολιτικής και της ανάπτυξης του τουρισμού στον παγκόσμιο χώρο.

Οι εκπρόσωποι κλαδικών συμφερόντων σε διεθνές επίπεδο συμβάλλουν όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια στη σχεδίαση και τον προγραμματισμό της τουριστικής ανάπτυξης, λειτουργώντας ως ομάδες πίεσης στο διεθνή χώρο σε ό,τι αφορά στην ενίσχυση και διεύρυνση της τουριστικής οικονομίας.

Οι διεθνείς επιστημονικοί σύλλογοι και σωματεία, που τα τελευταία χρόνια έχουν πληθύνει, συνέβαλαν ιδιαίτερα με τη συστηματική διεπιστημονική μελέτη του τουριστικού φαινομένου στην προώθηση προγραμμάτων και πολιτικών που αποσκοπούν στη διαχείριση και στον έλεγχο της ανάπτυξης του τουρισμού.

Παράλληλα υπήρξαν ένας από τους παράγοντες που προώθησαν την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών (ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, προγράμματα αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο) που συνέβαλαν στην ανάπτυξη προτύπων «ισόρροπης» και «ήπιας» τουριστικής ανάπτυξης.

2. Επιχειρήσεις του ευρύτερου τουριστικού τομέα (tour-operators, ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, αεροπορικές εταιρίες, πρακτορεία κλπ.).²⁵

Αυτή η ομάδα ισχυροποιεί το ρόλο της στις διαδικασίες οργάνωσης και ανάπτυξης του τουρισμού. Στην κατεύθυνση αυτή συνέβαλε και η τάση για οριζόντια και κάθετη (συνένωση ή συνεργασία εταιριών που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικούς κλάδους, π.χ. πρακτορεία, ξενοδοχεία, αεροπορικές εταιρίες) οργάνωση του τουριστικού τομέα τις τελευταίες δεκαετίες, που είχε ως στόχο την εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που προσέφερε η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η διεθνοποίηση του τουρισμού. Η ανάπτυξη πολλών «αλυσίδων» ξενοδοχείων και πρακτορείων έχει επιτρέψει σε πολλές επιχειρήσεις αυτών των κλάδων να λειτουργούν ως δυναμικοί πόλοι ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Η επέκταση των πτήσεων των αεροπορικών εταιριών σε πολλές περιοχές του κόσμου και η ανάπτυξη των πτήσεων charter συνέβαλε άμεσα στην προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης σε πολλές - γεωγραφικά απομακρυσμένες από τις χώρες αποστολής τουριστών- περιοχές του κόσμου. Καθοριστικός είναι σε αυτή τη διαδικασία και ο ρόλος των tour-operators που λειτουργούν ως διεθνοποιημένοι παραγωγοί και πωλητές πολλών τύπων τουριστικών ταξιδιών, και ιδιαίτερα των οργανωμένων, που αποτελούν και το πλέον διαδεδομένο τουριστικό προϊόν. Σε αυτά τα πλαίσια οι τουριστικές επιχειρήσεις (ιδιαίτερα όσες έχουν διεθνοποιημένο χαρακτήρα) επηρεάζουν άμεσα τη ζήτηση και την προσφορά, αποτελώντας τον καθοριστικότερο παράγοντα της γεωγραφικής επέκτασης της τουριστικής ανάπτυξης στο σύγχρονο κόσμο. Οι κυριότεροι τύποι επιχειρήσεων σε αυτή την ομάδα είναι οι ακόλουθοι:

A. Tour-operators

Οι tour-operators αποτελούν το δυναμικότερο κλάδο επιχειρηματικής δραστηριότητας στον τουρισμό, που προέκυψε αρχικά από τη σταδιακή συγχώνευση πολλών -ευρωπαϊκής κυρίως ιδιοκτησίας -τουριστικών πρακτορείων. Η οριζόντια αυτή σύνδεση είχε ως στόχους την ευκολότερη πρόσβαση στις χώρες-υποδοχής τουριστών και την παροχή μεγαλύτερης ποικιλίας τουριστικών προϊόντων

²⁵ Mc Nulty R., Water P., 1990, Bywater M., 1992, Medlik S., 1997, Gee Y., Makeens C. J. και Choy D. J. L., 1989, Sinchair M. T. και M. Strabler, 1991, Eyssarel A. M., Rochette B., 1992).

(ταξιδιών, υπηρεσιών και υποδομών) σε ανταγωνιστικές τιμές. Οι στόχοι αυτοί επιτεύχθηκαν μέσα από τη συνεχή μαζικοποίηση των τουριστικών ταξιδιών, τα οποία έγιναν πλέον, μετά τη δεκαετία του '70, ένα προϊόν ευρείας κατανάλωσης για τις περισσότερες αναπτυγμένες χώρες. Αυτή η μαζικοποίηση έγινε δυνατή λόγω της παραγωγής από τους tour-operators των διαφορετικών τύπων οργανωμένων ταξιδιών σε διαφορετικές τιμές. Τα ταξίδια αυτά, εκτός από την ασφάλεια και τη χαμηλή τιμή που προσέφεραν στους πελάτες, χαρακτηρίζονται από τυποποίηση των υπηρεσιών και δραστηριοτήτων τους, άσχετα με τη χώρα ή την εποχή που πραγματοποιείται το ταξίδι. Το μεγαλύτερο ποσοστό των tour-operators συγκεντρώνεται στην Ευρώπη και ειδικότερα στη Γερμανία, στη Μ. Βρετανία, στη Γαλλία και στις σκανδιναβικές χώρες, όπου και ο οργανωμένος τουρισμός έχει μεγάλη παράδοση. Το γεγονός που επέτρεψε στους tour-operators να αποτελούν έναν παράγοντα-κλειδί στην ανάπτυξη του σύγχρονου τουρισμού είναι η στροφή τους — μέσα από επενδύσεις, συγχωνεύσεις, εξαγορές, δημιουργία θυγατρικών κ.λπ. — σε όλους τους κλάδους του τουρισμού. Είναι χαρακτηριστικά τα στοιχεία του Πίνακα 2 (Bywater M., 1992) που ακολουθεί και αφορά στους Ευρωπαίους tour-operators.

Από αυτή τη στρατηγική προκύπτει, η τάση επέκτασης των tour-operators σε ένα ολοένα και μεγαλύτερο αριθμό κλάδων ή δραστηριοτήτων σχετιζόμενων με τον τουρισμό. Ιδιαίτερης σημασίας αναδεικνύεται το γεγονός αυτό για την τουριστική ανάπτυξη περιοχών ή χωρών που αποτελούν «νέους» τουριστικούς προορισμούς και τείνουν να εξαρτηθούν από τους tour-operators επειδή αυτοί μπορούν να προβάλλουν και να προωθήσουν τη ζήτηση στο συγκεκριμένο προορισμό. Τα τελευταία χρόνια, η συχνά μονοπωλιακή θέση των tour-operators σε πολλές τουριστικές αγορές, οδήγησε στη θέσπιση μέτρων και όρων λειτουργίας των εταιριών αυτών. Αυτό όμως δεν εμπόδισε την επέκταση του κύκλου εργασιών αυτών των εταιριών σε άλλους κλάδους του τουρισμού, ενώ παράλληλα καταγράφεται και τάση ίδρυσης εταιριών tour-operators από εταιρίες που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικούς κλάδους του τουρισμού (κυρίως διεθνείς «αλυσίδες» ξενοδοχείων και αεροπορικές εταιρίες). Σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώνεται μια αμφίδρομη δυναμική σχέση στη διαδικασία ανάπτυξης και επέκτασης των σύγχρονων tour-operators. Ξενοδοχειακές επιχειρήσεις

Η συστηματική οριζόντια διασύνδεση των ξενοδοχειακών εταιριών αλλά και

η εντυπωσιακή γεωγραφική επέκταση τους στο διεθνή χώρο αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό τους μετά το 1970. Οι περισσότερες από αυτές τις αλυσίδες ανήκουν σε εταιρίες αναπτυγμένων χωρών, ενώ είναι συχνό το φαινόμενο να διαθέτουν θυγατρικές με άλλη ονομασία ή να ανήκουν σε εταιρίες που δεν δραστηριοποιούνται στον τουρισμό (βιομηχανικές, υπηρεσιών κ.λπ.)- Η σημασία των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων στην πορεία ανάπτυξης του τουρισμού καθορίζεται από τα εξής δεδομένα: α) Ορισμένες από τις μεγάλες αλυσίδες συνδέονται άμεσα ή έμμεσα ως ιδιοκτήτες ή με συμφωνίες συνεργασίας με εταιρίες tour-operators, με αεροπορικές εταιρίες ή και με αλυσίδες εστιατορίων. Το αποτέλεσμα είναι να έχουν προνομιακή θέση στις διαδικασίες ανάπτυξης χωρών ή περιοχών (κυρίως των αναπτυσσόμενων ή όσων είναι «νέου» προορισμοί), β) Τα μεσαίου ή μικρού μεγέθους ξενοδοχεία καθώς και όσα δεν ανήκουν σε αλυσίδες επηρεάζουν επίσης με πολλούς τρόπους την τουριστική ανάπτυξη. Αποτελούν αρχικά απαραίτητο στοιχείο της προσφερόμενης υποδομής, ενώ η σταδιακή εξειδίκευση των υπηρεσιών τους επιτρέπει στην τοπική αγορά να προσφέρει ένα «τουριστικό προϊόν» περισσότερο ελκυστικό. Ιδιαίτερα δυναμικός είναι ο ρόλος τους στις περιοχές όπου αναπτύσσεται ο τουρισμός διακοπών, γ) Η σχέση μεγέθους ξενοδοχειακής μονάδας και αντίστοιχου μεγέθους περιοχής ή επιπέδου ανάπτυξης είναι σημαντικό ζήτημα. Η εγκατάσταση μιας μεγάλης και οργανωμένης ξενοδοχειακής μονάδας σε μια περιοχή γεωγραφικά περιορισμένη με ελάχιστη ανάπτυξη της παραγωγικής δομής της μπορεί να λειτουργήσει καταλυτικά για τη συνολική τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Η επιρροή αυτή είναι πολύ δυναμικότερη όταν πρόκειται για μια μικρή ομάδα τέτοιων μονάδων που εγκαθίστανται σε μια περιοχή με τα χαρακτηριστικά που περιγράψαμε, οπότε και λειτουργούν ως ο κύριος παράγοντας έλξης αλλά και παροχής υπηρεσιών προς τους τουρίστες, δ) Καθοριστικής σημασίας παράμετρος για την επιρροή που ασκούν οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις στην τουριστική ανάπτυξη είναι ότι η πολιτική των ξενοδοχειακών μονάδων επηρεάζεται άμεσα από την αντίστοιχη πολιτική των tour-operators στη χώρα ή την περιοχή όπου είναι εγκατεστημένες αυτές οι ξενοδοχειακές μονάδες. Αυτή η τάση καταγράφεται άσχετα με την ιδιοκτησιακή ή μη σχέση των ξενοδοχείων με τους tour-operators και εξηγείται από τον κυρίαρχο ρόλο που διαδραματίζουν οι τελευταίοι στην παραγωγή και προώθηση του τουριστικού προϊόντος.

Β. Αεροπορικές εταιρίες

Οι αεροπορικές εταιρίες αποτελούν καθοριστικό παράγοντα της διεθνοποίησης και κυρίως της επέκτασης της τουριστικής ανάπτυξης σε περιοχές γεωγραφικά απομονωμένες ή απομακρυσμένες από τις χώρες αποστολής τουριστών. Σημαντική ήταν η συμβολή προς αυτή την κατεύθυνση της ανάπτυξης των πτήσεων charter που, ξεπερνώντας τα προβλήματα των προγραμματισμένων πτήσεων, έδωσαν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν οι εξειδικευμένες τουριστικές πτήσεις αυτού του τύπου, που εξυπηρετούν τον οργανωμένο τουρισμό διακοπών. Στην εξέλιξη αυτή συνέβαλαν άμεσα και οι tour-operators, πολλοί από τους οποίους ίδρυσαν θυγατρικές εταιρίες οι οποίες ασχολούνται αποκλειστικά με τη μεταφορά των πελατών τους. Πολλές όμως είναι και οι αεροπορικές εταιρίες που με τη σειρά τους επέκτειναν τον κύκλο εργασιών τους εκτός από τις πτήσεις charter σε εταιρίες tour-operators και σε ξενοδοχειακές αλυσίδες. Με αυτόν τον τρόπο πραγματοποιήθηκε συστηματική διασύνδεση της πολιτικής των tour-operators με αυτή των αεροπορικών εταιριών και των εταιριών που διαθέτουν αλυσίδες ξενοδοχείων. Εξίσου σημαντική με τις πτήσεις charter αποδείχτηκε τις τελευταίες δεκαετίες η συμβολή των αεροπορικών εταιριών στην ανάπτυξη των ηλεκτρονικών συστημάτων κράτησης θέσεων (CRS, Computer Reservation Systems). Τα συστήματα αυτά (GDS, Global ή General Distribution Systems) (SABRE, WORLD SPAN, GALILEO κ.ά.) έδωσαν τη δυνατότητα άμεσης σύνδεσης tour-operators, αεροπορικών εταιριών, εταιριών μεταφορών και ξενοδοχείων, γεγονός που διευκόλυνε τη διεξαγωγή των ταξιδιών. Η συμβολή των αεροπορικών εταιριών είναι ουσιαστική και ιδιαίτερα στην ανάπτυξη του τουρισμού σε περιοχές με τα εξής χαρακτηριστικά: Περιοχές που ανήκουν σε αναπτυσσόμενες χώρες του κόσμου ή είναι γεωγραφικά απομακρυσμένες από τις χώρες αποστολής τουριστών. Στις περιπτώσεις αυτές, η κατασκευή ενός αεροδρομίου καθώς και ορισμένων ξενοδοχειακών μονάδων αποτελούν τη βάση όπου στηρίζεται η τουριστική ανάπτυξη των περιοχών αυτών. Περιοχές που ανήκουν σε χώρες ή περιοχές που έχουν αναπτύξει, ή σκοπεύουν να αναπτύξουν υποδομές για την υποδοχή της ανάπτυξης απαιτεί οργάνωση, μαζικότητα και ταχύτητα στη μεταφορά των τουριστών.

Γ. Άλλες τουριστικές επιχειρήσεις

Σε αυτήν την ομάδα εντάσσονται επιχειρήσεις που άμεσα ή έμμεσα σχετίζονται με την ανάπτυξη του τουρισμού ή με υποδομές και υπηρεσίες σχετικές με τον

τουρισμό και τον ελεύθερο χρόνο. Οι κυριότερες ομάδες τέτοιων επιχειρήσεων είναι:

I. Επιχειρήσεις γερσαίων μεταφορικών μέσων (λεωφορεία, ενοικιαζόμενα αυτοκίνητα)

Πρόκειται για επιχειρήσεις που άμεσα και έμμεσα συνδέονται με την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής, αποτελούν δε απαραίτητο τμήμα της προσφερόμενης υποδομής της. Ιδιαίτερα ο κλάδος των ενοικιαζόμενων αυτοκινήτων συνδέθηκε άμεσα τα τελευταία χρόνια, αφενός με τις προσφερόμενες υπηρεσίες των tour-operators, αεροπορικών εταιριών και ξενοδοχειακών επιχειρήσεων, και αφετέρου με οργανωμένα ταξίδια τουρισμού διακοπών καθώς και με τα επαγγελματικά ταξίδια. Οι επιχειρήσεις τουριστικών λεωφορείων, αντίθετα, έχουν μια σημαντική παράδοση και συμβολή στην τουριστική ανάπτυξη είτε ως αυτόνομες επιχειρήσεις είτε ως τμήμα τουριστικών πρακτορείων.

II. Επιχειρήσεις θαλάσσιων μεταφορικών μέσων (εταιρίες ακτοπλοϊκών σκαφών, επιχειρήσεις κρουαζιερόπλοιων, εταιρίες μηχανοκίνητων και ιστιοπλοϊκών σκαφών)

Αποτελούν καίριο παράγοντα της ανάπτυξης χωρών ή περιοχών που διαθέτουν νησιά, μεγάλο μήκος ακτών και πλούσιο φυσικό ή πολιτιστικό περιβάλλον. Πρόκειται για παραμέτρους ιδιαίτερα κρίσιμες για ορισμένες από τις μεγαλύτερες τουριστικές αγορές του κόσμου: Μεσόγειος, Καραϊβική, Νησιά Ειρηνικού κ.ά. Επιπλέον, πολλές από αυτές τις επιχειρήσεις αποτελούν πλέον αυτόνομα τουριστικά προϊόντα (κρουαζιερόπλοια, ιστιοπλοϊκά), και προσφέρουν υποδομές και υπηρεσίες ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού).

III. Επιχειρήσεις που κατασκευάζουν και διαχειρίζονται θεματικά πάρκα

Τα θεματικά πάρκα μετατρέπονται σταδιακά από ένα τουριστικό προϊόν αποκλειστικά για τα παιδιά (πάρκα Ντίσνεϋλαντ, Στρουμφ, Αστερίξ, LEGO κ.λπ) σε προϊόν που απευθύνεται σε πολλές ομάδες πληθυσμού και σχετίζονται με την τεχνολογία (πάρκα ή μουσεία τεχνολογίας), τον πολιτισμό (χώροι ή μουσεία που συνδέονται με κάποια ιστορική περίοδο ή ιστορική προσωπικότητα), τον ελεύθερο

χρόνο (ψυχαγωγικές ή αθλητικές δραστηριότητες σε πάρκα που διαθέτουν π.χ. πισίνες, νεροτσουλήθρες, water parks ή water lands κ.λπ.). Η συνεχής χωρική επέκταση αυτών των επιχειρήσεων έχει αναδείξει τον πολύ σημαντικό ρόλο που παίζουν στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής όπου εγκαθίστανται συνδυάζοντας συχνά χρήσεις ελεύθερου χρόνου και τουρισμού.

IV. Επιχειρήσεις που στηρίζουν χρηματοοικονομικά την τουριστική ανάπτυξη.

Σε αυτή την ομάδα περιλαμβάνονται εταιρίες μελετών και συμβούλων, τράπεζες και κατασκευαστικές εταιρίες που ασχολούνται με διαφορετικές φάσεις της οργάνωσης και ανάπτυξης τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών ή και με προγράμματα ολοκληρωμένης ανάπτυξης περιοχών. Η συμβολή τους γίνεται διαρκώς και σημαντικότερη τα τελευταία χρόνια τόσο λόγω του εντεινόμενου ανταγωνισμού που απαιτεί ποιοτικά αλλά και ανταγωνιστικά, στις τιμές, τουριστικά προϊόντα, όσο και εξαιτίας της προσπάθειας να παραχθούν νέα καινοτομικά και τεχνολογικά προηγμένα προϊόντα στον τουρισμό, τα οποία να σέβονται το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Ο ρόλος αυτών των επιχειρήσεων συνδέεται άμεσα τόσο με την πολιτική των tour-operators και των μεγάλων αλυσίδων ξενοδοχείων όσο και με την πολιτική που ασκείται σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο στις τουριστικές χώρες από φορείς επιχειρήσεις ή ομάδες συμφερόντων σχετικών με τον τουρισμό.

V. Επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής (εστιατόρια, μπαρ, αθλητικά κέντρα κ.ά.).

Ο κλάδος αυτός αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους της παγκόσμιας οικονομίας και συνδέεται άμεσα με τις δραστηριότητες του τουρισμού και του ελεύθερου χρόνου. Η συμβολή του στην τουριστική ανάπτυξη είναι σημαντική εφόσον λειτουργεί ως η απαραίτητη «παράλληλη υποδομή» που είναι αναγκαία για τη λειτουργία και ανάπτυξη κάθε τουριστικής περιοχής. Ο ρόλος τους στις διαδικασίες τουριστικής ανάπτυξης διαρκώς ισχυροποιείται τα τελευταία χρόνια στα πλαίσια της γενικότερης διεθνοποίησης αλλά και εξειδίκευσης των εργασιών του κλάδου.

3.5.5. Πολιτικές συνδεδεμένες άμεσα ή έμμεσα με την τουριστική ανάπτυξη σε επίπεδο υπερεθνικό, εθνικό ή τοπικό όπως υποστηρίζουν οι Σπλάνης (1985), Βαρβαρέσσος (1999) και Pearce (1992).

Πρόκειται, για πολιτικές που έχουν πολύ συχνά διαφορετική αφετηρία, π.χ. προτάσεις πολιτικής στα πλαίσια μιας υπερεθνικής ένωσης (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση) ή πολιτική που υιοθετείται σε εθνικό ή υπερεθνικό επίπεδο μετά από τη μελέτη και αξιολόγηση μελετών-περίπτωσης σε τοπικό επίπεδο. Πολλές από αυτές τις πολιτικές άμεσα ή έμμεσα συνδέθηκαν με τον τουρισμό μετά το 1970, αναζητώντας σε αυτόν τη δυνατότητα αύξησης της απασχόλησης σε περιοχές όπου ο αγροτικός τομέας και η βιομηχανία φθίνουν καθώς και σε περιοχές όπου απαιτείται εκσυγχρονισμός και αναδιάρθρωση της παραγωγικής δομής, με στόχο τη μεσοπρόθεσμη σταθερότητα στην απασχόληση. Οι κυριότερες από αυτές τις πολιτικές αφορούν, στις αναπτυγμένες χώρες, στην Ευρωπαϊκή Ένωση όπως αναφέρουν οι Hagan (1985), Hollier R., Subremon A. (1990), Dixon M. - Fountain K. (1989) αλλά και πολλές αναπτυσσόμενες χώρες που συνδέονται με αυτές (μέσω προγραμμάτων ανάπτυξης, χρηματοδότησης ή κατάρτισης) και επωφελούνται από αυτές τις πολιτικές. Οι κυριότερες πολιτικές αφορούν στα εξής ζητήματα:

I. Πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης

Σύμφωνα με τους Inskoop E. (1991), Asworth G. J. και Dietvost A. G. J. (1995) η πολιτική αυτή εφαρμόζεται συστηματικά μετά το 1960, με στόχο την ενίσχυση της παραγωγικής δομής της υπαίθρου και τη μείωση της μετανάστευσης στα αστικά κέντρα. Ειδικότερα, σε περιοχές ορεινές ή μειονεκτικές (από πλευράς διάρθρωσης της απασχόλησης, γεωγραφικής θέσης, παραγωγικής δομής κ.λπ.), ο τουρισμός θεωρήθηκε δραστηριότητα ικανή να βελτιώσει τους όρους απασχόλησης και να εκσυγχρονίσει την παραγωγική δομή. Πολλές από τις πολιτικές και τα προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης που προωθήθηκαν στην Ευρώπη, τις ΗΠΑ αλλά και σε αναπτυσσόμενες χώρες είχαν ως βασική παράμετρο τον τουρισμό. Τα αποτελέσματα σε πολλές περιπτώσεις δεν ήταν πετυχημένα λόγω έλλειψης σωστού σχεδιασμού, οργάνωσης και τεχνογνωσίας, αλλά το σημαντικό ήταν ότι ενισχύθηκε η άποψη ότι στα θέματα που σχετίζονται με την τουριστική ανάπτυξη απαιτείται η

συμμετοχή των φορέων και των ατόμων που ζουν και δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια (μετά το 1990) παρατηρείται μια τάση αποκέντρωσης στις διαδικασίες σχεδιασμού του τουρισμού, η οποία ενισχύει την περιφερειακή και τοπική διάσταση της ανάπτυξης του.

II. Πολιτική ενίσχυσης του αγροτικού τομέα

Υπήρξε μία από τις σημαντικές πολιτικές των αναπτυσσόμενων χωρών, με βάση τους Cemagref (1986), Lane B. (1993) και Grolleau H. (1988), ιδιαίτερα της Ευρώπης, με στόχο την ενίσχυση του εισοδήματος των αγροτών μέσω της προώθησης νέων και δυναμικών παραγωγικών δραστηριοτήτων. Μεγάλη έμφαση δόθηκε στα πλαίσια αυτής της πολιτικής στην κατάρτιση νέων αγροτών σε σύγχρονες επαγγελματικές δραστηριότητες, ώστε να παραμένουν στις περιοχές όπου κατοικούν ή έχουν την αγροτική τους εκμετάλλευση. Ο τουρισμός και εδώ προωθήθηκε ως επιχειρηματική δραστηριότητα η οποία μπορούσε να ενισχύσει το εισόδημα της αγροτικής οικογένειας: αγροτουρισμός, ο τουρισμός στο ύπαιθρο, τα καταλύματα σε παραδοσιακούς οικισμούς και άλλες μορφές επιχειρηματικής δραστηριότητας στον αγροτικό χώρο ενισχύθηκαν άμεσα από αυτή την πολιτική και συνέβαλαν στη διαμόρφωση των προτύπων ήπιας τουριστικής ανάπτυξης στην ύπαιθρο. Η σημαντική ιστορικά παράδοση αυτής της ανάπτυξης, ιδιαίτερα στην Ευρώπη, έχει οδηγήσει στη διαμόρφωση περιοχών με σύνθετα χαρακτηριστικά στην ανάπτυξη τους (αγροτικά και τουριστικά).

III. Πολιτική προστασίας και διαχείρισης του περιβάλλοντος (φυσικού και δομημένου)

(OECD, 1989, Ministere de L' Environnement, 1992, WTO, 1993).

Η πολιτική αυτή έχει ως στόχο την προστασία του περιβάλλοντος σε περιοχές με πλούσιο οικοσύστημα ή παραδοσιακά δομημένο περιβάλλον (συνήθως παραδοσιακοί οικισμοί στην ύπαιθρο ή ιστορικά κέντρα πόλεων). Η προώθηση της είχε αποτελέσματα για την τουριστική ανάπτυξη διότι πρόβαλε το πρότυπο μιας τουριστικής ανάπτυξης ήπιας και ενταγμένης στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον της περιοχής και επισήμανε την ανάγκη ελέγχου και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα σε περιοχές με πλούσιους περιβαλλοντικούς ή πολιτιστικούς πόρους. Ακόμη, συνέβαλε στην προώθηση του προτύπου ορισμένων εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως: οικότουρισμός, πολιτιστικός, αστικός τουρισμός,

τουρισμός στο ύπαιθρο αλλά και οδήγησε στη διαμόρφωση ειδικών πολιτικών για τη διαχείριση και τον έλεγχο της τουριστικής ανάπτυξης.

IV. Πολιτικές τουρισμού

Αρκετές είναι και οι περιπτώσεις όπου υπήρξαν συγκροτημένες πολιτικές σχετικές με την ανάπτυξη γενικά του τουρισμού ή τμημάτων του όπως αναφέρουν οι Inseep E. (1991), Bosselman F.- Peterson C. A.- Mc Carthy C (1999), Swar-Brooke J. (1997), WTO (1993). Ορισμένα από τα ζητήματα που απασχόλησαν αυτές τις πολιτικές είναι η προώθηση των ειδικών και εναλλακτικών μορφών ως προτύπων τουρισμού που ενισχύουν μια τουριστική ανάπτυξη ήπια, ισόρροπη και αειφορική σε τοπικό επίπεδο και ο σχεδιασμός και προγραμματισμός στην τουριστική ανάπτυξη, ώστε να αποφεύγονται οι δυσμενείς επιπτώσεις στην οικονομία, την κοινωνία, το περιβάλλον και τον πολιτισμό, ειδικά στις αναπτυσσόμενες χώρες ή περιοχές. Ακόμη, η σύνδεση του τουρισμού με τον πολιτισμό ως τομέων άμεσα συνδεδεμένων στα πλαίσια μιας σύγχρονης αντίληψης για την τουριστική ανάπτυξη που στέκεται κριτικά απέναντι στο κυρίαρχο πρότυπο του οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών. Τέλος, η προώθηση μιας πολιτικής που θα προστατεύει τα δικαιώματα των τουριστών-καταναλωτών και η βελτίωση των δομών εκπαίδευσης και κατάρτισης στον τουρισμό, με στόχο την καλύτερη ποιότητα υπηρεσιών και την αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος.

Φορείς ή ομάδες συμφερόντων σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο

Με βάση το συγγραφικό έργο των Pearce D. (1992), Τσάρτας Π. (1996), Murphy P. E. (1985), Hall C. M. (1994), πρόκειται για μια ιδιαίτερα σημαντική ομάδα παραγόντων που συμβάλλει άμεσα στις διαδικασίες της τουριστικής ανάπτυξης τόσο σε τοπικό, όσο και σε εθνικό επίπεδο. Η αποκέντρωση θεσμών και αρμοδιοτήτων τα τελευταία χρόνια έχει ενισχύσει περισσότερο το ρόλο της στις αναπτυσσόμενες ιδιαίτερα χώρες. Οι κυριότεροι φορείς ή ομάδες που περιλαμβάνονται σε αυτήν την ομάδα είναι:

I. Επιχειρήσεις τουρισμού σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο

Στην περίπτωση των τουριστικών χωρών, ο μεγάλος αριθμός των κάθε είδους τουριστικών επιχειρήσεων (ξενοδοχεία, πρακτορεία, επιχειρήσεις

μεταφορικών μέσων κ.λπ.) αποτελούν μια ισχυρή ομάδα πίεσης στις διαδικασίες της τουριστικής ανάπτυξης. Επιπλέον συχνά —μέσω των επαγγελματικών φορέων που τις εκπροσωπούν— συμμετέχουν στη διαμόρφωση της τουριστικής πολιτικής σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο. Σε τουριστικές χώρες με διεθνοποιημένη ζήτηση, οι επιχειρήσεις αυτές αποτελούν τους κύριους «δέκτες» των μηνυμάτων της διεθνούς αγοράς, κυρίως λόγω άμεσης ή έμμεσης σύνδεσης τους με τις τουριστικές επιχειρήσεις (tour-operators κ.λπ.) που έχουν συμφέροντα στη χώρα. Σε τοπικό επίπεδο αποτελούν συνήθως μία από τις δυναμικότερες ομάδες σε ό,τι αφορά στις προτεραιότητες της υιοθετούμενης τουριστικής ανάπτυξης. Επιπλέον συμβάλλουν στην προώθηση των πανομοιότυπων παραγωγικών προτύπων τα οποία υπάρχουν στις διαφορετικές τουριστικές περιοχές του κόσμου.

II. Άτομα ή εταιρίες που ασχολούνται με την προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης

Πρόκειται για μια ενδιαφέρουσα ομάδα, ο ρόλος της οποίας διαφέρει από χώρα σε χώρα. Στόχος της είναι, μέσα από αγοραπωλησίες γης, επενδύσεις σε τουριστικές επιχειρήσεις και παροχή χρηματο-οικονομικών συμβουλών σε αλλοδαπούς ή ημεδαπούς επιχειρηματίες, η προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο και η διαμόρφωση των αναγκαίων συνθηκών, ώστε να μετατραπεί η συγκεκριμένη περιοχή σε τουριστικό προορισμό. Συχνά αυτά τα άτομα ή οι εταιρίες λειτουργούν για λογαριασμό αλλοδαπών εταιριών που αναζητούν νέες τουριστικές περιοχές για επενδύσεις.

III. Φορείς εθνικής, περιφερειακής ή τοπικής πολιτικής εκπροσώπησης

Η ιδιαίτερη σημασία που έχει αποκτήσει ο τουρισμός για την οικονομική ανάπτυξη πολλών χωρών ή περιοχών του κόσμου, έχει ενισχύσει και το ρόλο όσων θεσμικά συμβάλλουν στη διαμόρφωση της τουριστικής πολιτικής. Τα συχνά αντιτιθέμενα συμφέροντα που υπάρχουν σε όλα τα επίπεδα(εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό) αναδεικνύουν τον καίριο ρόλο αυτών των φορέων. Σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο ειδικότερα (ΟΤΑ διαφόρων βαθμών και επιπέδων), είναι συχνό το φαινόμενο οι φορείς αυτοί να λειτουργούν ως καθοριστικοί παράγοντες στις επιλογές του ενός ή του άλλου τύπου ανάπτυξης του τουρισμού. Το γεγονός ότι ο τουρισμός αυξάνει τα εισοδήματα και τις θέσεις απασχόλησης, εξηγεί και το ενδιαφέρον των φορέων πολιτικής εκπροσώπησης για την ανάπτυξη του.

IV. Οργανώσεις ασχολούμενες με την τοπική ανάπτυξη ή την προστασία του περιβάλλοντος

Τις τελευταίες δεκαετίες υπάρχει μια συστηματική προσπάθεια για αποκέντρωση των διαδικασιών της ανάπτυξης και μια παράλληλη πίεση από τους φορείς των περιφερειών για ενίσχυση της «τοπικότητας» στη λήψη αποφάσεων. Σε αυτά τα πλαίσια, μεγάλος αριθμός οργανώσεων και φορέων που ασχολούνται με την τοπική ανάπτυξη ως εκπρόσωποι ποικίλων ομάδων συμφερόντων (επιστημονικοί σύλλογοι, οργανώσεις αγροτών, οργανώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος, σωματεία προστασίας και προβολής του τοπικού πολιτισμού και της παράδοσης κ.ά.) εμπλέκονται στις διαδικασίες της τουριστικής ανάπτυξης. Ανάμεσα τους οι οργανώσεις που έχουν ιδιαίτερη σημασία είναι συνήθως αυτές οι οποίες ασχολούνται με την προστασία του περιβάλλοντος, γεγονός σημαντικό αν ληφθούν υπόψη οι συχνά προβληματικές επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον. Κυρίαρχη τάση στην πολιτική που προωθούν αυτές οι οργανώσεις είναι η προγραμματισμένη και ελεγχόμενη τουριστική ανάπτυξη με έμφαση στο σεβασμό των τοπικών ιδιαιτεροτήτων.

V. Κοινωνικο-επαγγελματικές ομάδες του πληθυσμού τουριστικών περιοχών

Πρόκειται για ομάδες πληθυσμού των οποίων συχνά τα συμφέροντα και οι απόψεις για την πορεία της τουριστικής ανάπτυξης διαφέρουν σημαντικά, με αποτέλεσμα να αποτελούν συχνά πόλους συγκρούσεων στις τουριστικές περιοχές, κυρίως σε ζητήματα που αφορούν στη διαδικασία της τουριστικής ανάπτυξης. Οι κυριότερες από αυτές τις ομάδες είναι: 1) Όσοι ασχολούνται επαγγελματικά (επιχειρηματίες ή εργαζόμενοι) με τον τουρισμό. Πρόκειται για ομάδα που επιδιώκει συνήθως την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, ενώ παράλληλα διατηρεί τις περισσότερες επαφές με τους φορείς του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα που σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο συμβάλλουν προς αυτήν την κατεύθυνση. 2) Οι νεότεροι σε ηλικία κάτοικοι. Αποτελούν επίσης μια ομάδα που συνήθως τάσσεται υπέρ μιας δυναμικής τουριστικής ανάπτυξης, προσδοκώντας μεσοπρόθεσμα οφέλη για τους ίδιους και την περιοχή. Οι νέοι όμως είναι αυτοί που πρωτοστατούν και στις οργανώσεις που προαναφέρθηκαν και συνδέονται με την τοπική ανάπτυξη. Πρόκειται για μια ομάδα εξαιρετικά σημαντική, τόσο για τις διαδικασίες ανάπτυξης

του τουρισμού όσο, και ιδιαίτερα, για τα ζητήματα διαχείρισης και ελέγχου του προτύπου το οποίο έχει επιλεγεί. 3) Οι ντόπιοι κεφαλαιούχοι. Αυτοί που κατέχουν γη και χρήμα σε τοπικό επίπεδο αποτελούν επίσης μια καθοριστική ομάδα για την πορεία της τουριστικής ανάπτυξης. Επιδιώκουν συνήθως τη συνεχή επιτάχυνση των διαδικασιών ανάπτυξης, προσδοκώντας αύξηση του κύρους και της οικονομικής δύναμης που διαθέτουν στην τοπική κοινωνία. Συνεργάζονται συχνά με επενδυτές σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο που προωθούν ιδιωτικά επιχειρηματικά συμφέροντα ή προγράμματα ανάπτυξης στην περιοχή.

Παράμετροι της τουριστικής ζήτησης και προσφοράς σε διεθνές και εθνικό επίπεδο.

1. Παράμετροι της τουριστικής ζήτησης

Οι παράμετροι της τουριστικής ζήτησης ενεργοποιούνται κυρίως σε διεθνές αλλά και σε εθνικό επίπεδο όπως αναφέρουν οι WTO (1994), Pearce D. (1991), Boniface B. C. και Cooper C. (1994) και Cazes G. (1989). Ορισμένες από αυτές χαρακτηρίζονται από μεσοπρόθεσμη σταθερότητα, ενώ άλλες συνδέονται με τη χρονική συγκυρία, π.χ. η «μόδα» για κάποια συγκεκριμένη περιοχή. Οι κυριότερες από αυτές τις παραμέτρους είναι οι ακόλουθες:

Οι παγιωμένες τάσεις της ζήτησης διεθνώς. Η ζήτηση για οργανωμένο μαζικό τουρισμό διακοπών αποτελεί παράδειγμα τέτοιας τάσης, η οποία επηρεάζει την τουριστική ανάπτυξη πολλών περιοχών του κόσμου.

Τα ειδικά κίνητρα των τουριστών. Υπάρχει σημαντικός αριθμός ειδικών κινήτρων που ενεργοποιούν ταξίδια. Τα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης επηρεάζονται ανάλογα, διαμορφώνοντας τις κατάλληλες υποδομές και υπηρεσίες για να ανταποκριθούν σε αυτά. Η διαφήμιση. Αποτελεί έναν καθοριστικό παράγοντα, ιδιαίτερα στα πλαίσια ενός εντεινόμενου ανταγωνισμού. Η ύπαρξη μιας διαφημιστικής «εικόνας» από τις τουριστικές περιοχές θεωρείται απαραίτητη.

Η πολιτική των tour-operators για τη συγκεκριμένη περιοχή. Εφόσον πρόκειται για περιοχή με διεθνή πελατεία, ο ρόλος των tour-operators είναι σημαντικός στη διαμόρφωση των κεντρικών τάσεων της ζήτησης.

Η γεωγραφική θέση της περιοχής. Αν, για παράδειγμα, η περιοχή βρίσκεται γεωγραφικά σε μία από τις παραδοσιακά αναπτυγμένες ζώνες τουρισμού, αυτό

επηρεάζει τη ζήτηση της συνήθως θετικά.

Το μάρκετινγκ. Η ύπαρξη ενός δυναμικού προγράμματος μάρκετινγκ για την περιοχή επηρεάζει τη σύνθεση της ζήτησης και την πορεία ανάπτυξης της περιοχής.

Η συγκυρία στις χώρες αποστολής ή υποδοχής τουριστών. Παραδείγματα σε αυτήν την περίπτωση είναι: οικονομική ή πολιτική κρίση, στροφή σε άλλες αγορές λόγω πτώσης τιμών ή μόδας κ.ά.

2. Παράμετροι της τουριστικής προσφοράς

Σε αυτήν την περίπτωση σημασία έχουν οι πόροι που διαθέτει η περιοχή ή έχουν κατασκευαστεί από επιχειρήσεις ή φορείς που βρίσκονται σ' αυτήν. Η έλλειψη ενός ικανού αριθμού τέτοιων πόρων μπορεί να αποτελέσει αρνητικό παράγοντα στις προσπάθειες τουριστικής ανάπτυξης. Οι κυριότερες από αυτές τις παραμέτρους είναι: 1. Οι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι της περιοχής. Αναφερόμαστε σε πόρους που έχουν ιδιαίτερη σημασία για διαφορετικούς τύπους τουριστικής ζήτησης, όπως: περιβάλλον, κλίμα, πολιτιστικές εκδηλώσεις, πολιτιστική παράδοση κ.ά.

2. Ανθρωπογενείς πόροι. Πρόκειται κυρίως για πόρους που σχετίζονται με το δομημένο περιβάλλον, όπως π.χ. παραδοσιακοί οικισμοί, ιστορικά κέντρα πόλεων, μνημεία, μουσεία κ.λπ. 3. Υποδομές και υπηρεσίες. Σε αυτήν την περίπτωση περιλαμβάνονται όλες οι υποδομές και υπηρεσίες που άμεσα ή έμμεσα σχετίζονται με τη διαμονή των τουριστών στην περιοχή: ξενοδοχεία, πρακτορεία, μεταφορικά μέσα, επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής κ.λπ.

3.6 ΔΥΣΜΕΝΕΙΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΕ ΕΝΑΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ.

Η κύρια αιτία δημιουργίας των δυσμενών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης σε ένα μέρος είναι η απρογραμμάτιστη, μη ελεγχόμενη και βεβιασμένη τουριστική ανάπτυξη, για να ικανοποιηθεί η απότομη αύξηση της τουριστικής ζήτησης και για να εξασφαλίσουν, το μέρος αυτό ή οι επιχειρηματίες, το μέγιστο δυνατό κέρδος από τον τουρισμό σε μικρό χρονικό διάστημα.

Οι κυριότερες από τις δυσμενείς επιδράσεις του τουρισμού στο περιβάλλον είναι:²⁶

1. Επιδράσεις στο φυσικό περιβάλλον

(1) Επίδραση στην ατμόσφαιρα

- Μόλυνση από καυσαέρια των μέσων συγκοινωνιών στα τέρματα συγκοινωνιών (Αεροδρόμια - Λιμάνια - Σταθμοί Χερσαίων μέσων) λόγω της αυξημένης κίνησης που παρατηρείται κατά την τουριστική περίοδο.
- Αυξημένη μόλυνση από τα καυσαέρια των χερσαίων Δημόσιων και Ιδιωτικών μέσων συγκοινωνιών λόγω της αυξημένης κίνησης τους για τη μετακίνηση χιλιάδων τουριστών.
- Μόλυνση από πολλαπλάσιες των κανονικών ποσότητες καυσαερίων, λόγω της κυκλοφοριακής συμφόρησης, της βραδείας κίνησης, των καθυστερήσεων και των ουρών.

(2) Επίδραση στο έδαφος

- Αύξηση των πυρκαγιών κατά την τουριστική περίοδο από αμέλεια ή από εμπρησμούς για εξασφάλιση χώρων προς τουριστική εκμετάλλευση.
- Διάβρωση και απόπλυση εδαφών και αύξηση της ξηρασίας και του κινδύνου των πλημμύρων.
- Μόλυνση από απόρριψη απορριμμάτων από Ξενοδοχεία, Camping και μεμονωμένους τουρίστες (Στην Κρήτη π.χ. κατά την τουριστική περίοδο αιχμής υπάρχει παραγωγή 7,5 - 10 εκατομμυρίων τόνων στερεών αποβλήτων την ημέρα μόνο από τους τουρίστες!).

- Μόλυνση από απόρριψη υγρών αποβλήτων των Ξενοδοχείων στο έδαφος όταν δεν διαθέτουν βιολογικό καθαρισμό.

(3) Επίδραση στη γλωρίδα και πανίδα

- Μείωση ή καταστροφή της βλάστησης από αποδασώσεις, εκχερσώσεις, καταπατήσεις γης και εμπρησμούς για εξασφάλιση χώρου ανέγερσης τουριστικών εγκαταστάσεων.

- Μείωση ή καταστροφή της βλάστησης από πυρκαγιές που προκαλούνται από τουρίστες από αμέλεια.

- Μείωση ή καταστροφή της βλάστησης από το μεγάλο αριθμό των τουριστών εκδρομέων που κινούνται μέσα σε περιοχές βλάστησης.

- Καταστροφή βιοτόπων. Από τους 430 ελληνικούς βιότοπους που περιλαμβάνονται στο ευρωπαϊκό δίκτυο βιοτόπων, 70 έχουν επείγουσα ανάγκη προστασίας και οι 86 έχουν ανάγκη προστασίας πρώτης προτεραιότητας, από τις ανθρώπινες δραστηριότητες που αλλοιώνουν ή καταστρέφουν το περιβάλλον μεταξύ των οποίων είναι και η δόμηση τουριστικών εγκαταστάσεων.

- Βλάβες στο φυτοζωϊκό περιβάλλον και ανατροπή της οικολογικής ισορροπίας από την απρογραμματίστη και άναρχη εισβολή της τουριστικής δραστηριότητας στο φυσικό περιβάλλον.

- Περιορισμός του ζωτικού χώρου της πανίδας και απειλή για εξαφάνιση διαφόρων ειδών και μείωση της βιοποικιλότητας.

- Υποβάθμιση ή εξαφάνιση καλλιεργειών (π.χ. στην τοποθεσία Μαστιχάρι της Κω υπήρχαν 3 εργοστάσια επεξεργασίας και συσκευασίας ντομάτας και ανάλογες εκτάσεις καλλιεργήσιμης γης. (Σήμερα ύστερα από την εγκατάσταση μεγάλων Ξενοδοχειακών Μονάδων δεν υπάρχει ούτε ένα εργοστάσιο, ούτε οι εκτάσεις καλλιεργούνται).

(4) Επίδραση στο τοπίο

- Αυθαίρετη και χωρίς σχεδιασμό ανέγερση ακαλαίσθητων κτισμάτων και τουριστικών θέρετρων σε ακτές, δάση, τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, αρχαιολογικούς χώρους και αιγιαλούς.

²⁶ FENNELL, 1999, ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ-ΓΕΩΡΓΑΚΕΛΟΣ, 2003, ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ, 2000

- Αρπαγή γης και ιδιωτικοποιήσεις δημοσίων χώρων, ακόμη και προστατευμένων περιοχών, καταπατητικό δικαίω, για τουριστικές δραστηριότητες, όπως ακτών, αιγιαλών, δασών, όρμων, λιμενίσκων κ.λπ.
- Παράνομη ανέγερση δευτέρων κατοικιών εκτός πολεοδομικών σχεδίων.
- Υποβάθμιση του τοπίου με μικροκατασκευές (αθέατες κατασκευές), όπως περίπτερα φαγητού και περίπτερα αναμνηστικών και άλλων τουριστικών ειδών.
- Πιέσεις επί προστατευόμενων περιοχών και πάρκων αναψυχής και παραποιήσεις γης ή και εξαφανίσεις οικοσυστημάτων (εξαφάνιση υγρότοπων, αμμόλοφων στις ακτές, επιχωματώσεις υδρορευμάτων κ.λπ.).
- Αλλοίωση τοπίων από τους δρόμους προς και από τις τουριστικές εγκαταστάσεις που κατασκευάζονται ή κατασκευάστηκαν χωρίς μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων.
- Αλλοίωση τοπίων από άλλες τουριστικές εγκαταστάσεις (γήπεδα, μαρίνες, αεροδρόμια, ξενοδοχεία κ.λπ.) που έγιναν χωρίς μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

(5) Επίδραση στα υδάτινα οικοσυστήματα

- Υπερβολική κατανάλωση νερού από τους τουρίστες σε περιόδους υψηλών θερμοκρασιών και σε μέρη όπου το νερό είναι ανεπαρκές (ελληνικά νησιά), σε βάρος του ντόπιου πληθυσμού. Στο Ηράκλειο π.χ. η παροχή νερού γίνεται ορισμένες μόνο ώρες της ημέρας, όταν κάθε τουρίστας που μένει στα γειτονικά παράκτια Ξενοδοχεία μπορεί να κάνει ντους όσες φορές και όποια ώρα θέλει, από νερό του δικτύου ύδρευσης.
- Αλλοίωση ποιότητας νερού λόγω υπερβολικής άντλησης και αύξησης της πιθανότητας εναλάτωσης και υδροφόρου ορίζοντα (εναλάτωση που ήδη έχει γίνει στις πεδιάδες Καμpanιάς, Άργους, Ηλείας, Μεσσαράς κ.λπ. από την υπερβολική χρήση νερού για τις γεωργικές καλλιέργειες).
- Μόλυνση νερών λόγω της απόρριψης απορριμμάτων και αποβλήτων των Ξενοδοχείων που δεν έχουν σύστημα βιολογικού καθαρισμού και σύστημα περισυλλογής και διακομιδής απορριμμάτων.

- Υπερκατανάλωση νερού λόγω πλήρωσης πισινών με μη θαλασσινό νερό.
- Μόλυνση νεράν ποταμών και λιμνών από το πλήθος των τουριστών που κάνουν παραποτάμιο ή παραλίμνιο τουρισμό.

(6) Επίδραση στη θάλασσα

- Μόλυνση θαλασσών, λιμανιών, κόλπων από απορρίμματα κρουαζιερόπλοιων, Yachts, Ιστιοφόρων και άλλων πλεούμενων που ταξιδεύουν ή ελλιμενίζονται.
- Μόλυνση θαλασσών από διαρροές πετρελαίου και λουπιών καυσίμων.
- Μόλυνση θαλασσών από απόβλητα παράκτιων Ξενοδοχείων όταν αυτά δεν διαθέτουν βιολογικό καθαρισμό.
- Μόλυνση των παράκτιων θαλασσίων νεράν από τον υπερβολικό αριθμό τουριστών που τα χρησιμοποιεί.

(7) Επιδράσεις στο πολιτιστικό περιβάλλον

- Βλάβες ή καταστροφές αρχαιολογικών χώρων, Ναών, ιστορικών κτιρίων, και μνημείων, όταν αυτά μετατρέπονται σε τουριστικά αξιοθέατα, από τον υπερβολικό αριθμό τουριστών που τα επισκέπτεται και από τον αντικανονικό τρόπο χρήσης τους και ακόμη από βανδαλισμούς, κλοπές και απροσεξίες τουριστών,
- Εντατικοποίηση και αλλοίωση της δόμησης στους διατηρητέους παραδοσιακούς οικισμούς, όταν αυτοί βρίσκονται μέσα σε τουριστικές περιοχές, κυρίως με τη μετατροπή τους σε ψευδοπαραδοσιακούς οικισμούς.
- Υποβάθμιση της τοπικής αρχιτεκτονικής και εισαγωγή ξενόφερτων ρυθμών δόμησης που παραβιάζουν την αρμονία μεταξύ φυσικού και δομούμενου περιβάλλοντος.
- Καταστροφή του τοπικού χρώματος και της γραφικότητας με αυθαίρετες επεμβάσεις χάριν του τουριστικού συμφέροντος.

(8) Επίδραση στο Κοινωνικό Περιβάλλον

- Εισβολή νέων διαφορετικών ηθών, εθίμων, τρόπων ζωής, προτύπων και δυσμενείς επιδράσεις τους προς τα αντίστοιχα κρατούντα.

- Εισβολή των ξένων τουριστών που δεν είναι πάντα πολιτισμένοι και συχνά έχουν κακή συμπεριφορά.
- Σύγκρουση των "ξένων" πολιτισμών (των πολιτισμών των κάθε προέλευσης τουριστών) με τον ντόπιο πληθυσμό και από τη σύγκρουση αυτή συχνά πλήγώνεται ο παραδοσιακός ντόπιος πολιτισμός.
- Αύξηση της κατανάλωσης ναρκωτικών, του αλκοολισμού, των κρουσμάτων AIDS, των αφροδισίων νοσημάτων και της εγκληματικότητας από τους τουρίστες και από άτομα του ντόπιου πληθυσμού που τους μιμούνται.
- Σύγκρουση θρησκειών ή θρησκευτικών δογμάτων.
- Γάμοι τουριστών με ντόπιους.

Στην κακή επίδραση του τουρισμού στις τοπικές κοινωνίες συντελεί και ο μιμητισμός του ντόπιου πληθυσμού που παρασύρεται από τους ξένους τους οποίους θεωρεί "μοντέρνους", πιο πολιτισμένους και αξιοθαύμαστους.

(9) **Επιδράσεις στην Οικονομία**

- Αύξηση των τιμών αγαθών και υπηρεσιών στις τουριστικές περιοχές.
- Αύξηση των τιμών γης και στέγης.
- Άνιση κατανομή εισοδήματος μεταξύ κατοίκων τουριστικών και μη τουριστικών περιοχών.
- Εποχιακή απασχόληση, εποχιακή ανεργία.
- Εγκατάλειψη ή αποδυνάμωση άλλων παραγωγικών κλάδων.
- Παραοικονομία στον τουριστικό τομέα που μπορεί να φθάσει μέχρι και το 40% της επίσημης τουριστικής οικονομίας.

(10) **Η ηχορύπανση**

- Ηχορύπανση από τις κινήσεις των μέσων συγκοινωνιών που είναι πολλαπλάσιες των κανονικών κατά την τουριστική περίοδο.
- Ηχορύπανση από το τουριστικό μπουύγιο που εκδηλώνεται στις τουριστικές περιοχές.

- Ηχορύπανση από τα υπαίθρια κέντρα διασκέδασης τα περισσότερα των οποίων διανυκτερεύουν.

(11) Οι μη ομολογούμενες δυσμενείς επιδράσεις του τουρισμού στη χώρα μας

Εκτός από τις παραπάνω δυσμενείς επιδράσεις του τουρισμού, πρέπει να επισημανθούν και τα παρακάτω δυσμενή στοιχεία για τη χώρα μας, που δυστυχώς κανένας τουριστικός φορέας τα αντιμετωπίζει επίσημα.

1) Υπάρχει κίνδυνος να μετατραπούν ορισμένες περιοχές της χώρας μας σε "ξένες" περιοχές κατά το παράδειγμα της Χαβάης, των νησιών Μπαχάμες και της Μαγιόρκας, όπου θα κυριαρχούν οι ξένοι σαν τουρίστες ή σαν τουριστικοί επιχειρηματίες και ο ντόπιος πληθυσμός θα περιορίζεται στο ρόλο του τουριστικούπαλλήλου. Η άποψη αυτή ενισχύεται από τα παρακάτω γεγονότα: Η Ελλάδα σαν χώρα μέλος της ΕΕ αποτελεί, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, τουριστικό προορισμό για τους κατοίκους των υπολοίπων χωρών μελών της Ένωσης, οι οποίοι μπορούν ελεύθερα να μεταφέρουν κεφάλαια και να αγοράζουν όπου θέλουν και όσα θέλουν οικοπέδα, κτίρια, ξενοδοχεία και να τα χρησιμοποιούν όπως θέλουν. Ήδη υπάρχει ελεύθερη αγορά οικοπέδων, εκτάσεων και κτιρίων από Ευρωπαίους στις τουριστικές περιοχές όπως η Βόρεια Κρήτη, η Μάνη, τα Επτάνησα, τα νησιά του Αιγαίου και η Χαλκιδική (Αγορά Πύργων στη Μάνη, Μετοχιών στην Κρήτη, Παλαιά παραδοσιακά σπίτια στη Δυτική Πελοπόννησο, Βίλες στα Επτάνησα κ.λπ.). Λειτουργούν ήδη τουριστικά χωριά, ξενοδοχεία και διάφορα clubs για αποκλειστική χρήση από τους ξένους, όπου δεν γίνονται δεκτοί οι Έλληνες (επίσημα ή ανεπίσημα) τα οποία χρησιμοποιούν ξένα προϊόντα (κυρίως προϊόντα της χώρας, τους τουρίστες της οποίας εξυπηρετούν) και τα τελευταία χρόνια άρχισαν να χρησιμοποιούν και ξένο προσωπικό (κυρίως σε διευθυντικές θέσεις). Μεγάλοι ξένοι τουριστικοί επιχειρηματίες και κυρίως οι μεγάλοι tour operators της Γερμανίας, Αγγλίας και Γαλλίας αγοράζουν το Management Ελληνικών Ξενοδοχειακών αλυσίδων, έναντι μιας κάποιας πληρότητας, με αποτέλεσμα να ενεργούν προς όφελος των τουριστών των χωρών τους και πολλές φορές σε βάρος της ντόπιας οικονομίας (χρησιμοποιούμενα προϊόντα) και του ντόπιου πληθυσμού (χρησιμοποιούμενο προσωπικό)

2) Δυστυχώς έχει επικρατήσει στη χώρα μας μια αρνητική νοοτροπία ως προς την αντιμετώπιση των τουριστών. Κάτω και λόγω του χαρακτηρισμού

"είμαστε τουριστική χώρα", και της πολιτικής "όλα για τον τουρισμό", χρησιμοποιούνται πρακτικές και πραγματοποιούνται εκδηλώσεις απαράδεκτες για την αξιοπρέπεια και την υπερηφάνεια και της Ελλάδας και των Ελλήνων, όπως: (α) Γίνεται έντονη ή και αποκλειστική χρήση ξένων γλωσσών σε βάρος των Ελληνικών (ονομασίες οδών, κατάλογοι φαγητών, επιγραφές μνημείων, ενημερωτικά φυλλάδια, ξενόγλωσσοι υπάλληλοι κ.λπ.). Το φαινόμενο έχει πάρει τέτοιες διαστάσεις που σε ορισμένες περιοχές αν κάποιος μιλήσει Ελληνικά, οι τουριστικοϋπάλληλοι του γυρίζουν την πλάτη. (β) Για να αισθανθούν οι τουρίστες "σαν στο σπίτι τους" τους προσφέρουμε αυτά που είχαν στο σπίτι τους. Ξένα φαγητά, ξένα ποτά και με τον τρόπο που αυτοί θέλουν. (γ) Έχει παρεξηγηθεί ο ρόλος του Έλληνα που φιλοξενεί τουρίστες (Ξενοδόχοι ή άλλοι τουριστικοί επιχειρηματίες και τουριστικοϋπάλληλοι). Ο ρόλος αυτός είναι ο ρόλος του οικοδεσπότη που δέχεται κάποιον στο δικό του σπίτι (έστω και έναντι αμοιβής) και δεν είναι ο ρόλος του υπηρέτη ή του δούλου που θεωρεί τον τουρίστα σαν αφεντικό. (δ) Έχει παρεξηγηθεί επίσης η σημασία του τουριστικού σλόγκαν "ο πελάτης έχει πάντα δίκαιο". Γιατί ο πελάτης ελάχιστες φορές έχει δίκαιο. Και αν παραπονιέται του λέμε ότι έχει δίκαιο για να τον ικανοποιήσουμε, αλλά πρέπει να του λέμε μετά και το "Ναι μεν, αλλά" που πολλοί Έλληνες ξεχνάνε να το λένε.

3) Πρέπει να αναθεωρηθούν οι απόψεις για το τουριστικό συνάλλαγμα και τον πολυδιαφημισμένο ρόλο του στην Εθνική Οικονομία. Σήμερα στην ΕΕ δεν υπάρχουν σύνορα και τα χρήματα που παίρνει π.χ. ένας Ξενοδόχος από έναν Γερμανό Tour operator μπορεί να τα αφήσει στη Γερμανία ή να τα μεταφέρει όπου θέλει και να τα κάνει ότι θέλει. Είναι δηλαδή χρήματα που μπορεί να τα διατηρήσει (εκτός από τους φόρους τους) εκτός της Εθνικής Οικονομίας που αποτελεί πλέον μέρος της Ευρωπαϊκής Οικονομίας. Όσον αφορά τα χρήματα που ξοδεύει ένας τουρίστας στη χώρα μας, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι περισσότεροι τουρίστες που επισκέπτονται τη χώρα μας είναι τουρίστες που διακινούνται από τους tour operators με τουριστικά πακέτα (κονσερβοποιημένος τουρισμός) και πολλοί από αυτούς περιορίζονται και ξοδεύουν ότι θέλουν να ξοδέψουν, μέσα στα Ξενοδοχεία και όχι στις τοπικές αγορές. (Οι Ξενοδόχοι που μπορεί να είναι και ξένοι επιχειρηματίες έχουν φροντίσει για αυτό).

4) Αγνοείται δυστυχώς από τους εμπλεκόμενους στο τουριστικό κύκλωμα το βαθύτερο νόημα του τουρισμού, αλλά και η γοητεία του, σύμφωνα με τα οποία ο τουρίστας ταξιδεύει σε ένα ξένο τόπο, συναντά ξένους ανθρώπους, ακούει μια ξένη γλώσσα, τρώει ξένα φαγητά και παρακολουθεί ένα ξένο τρόπο ζωής. Αν από όλα αυτά εξαλειφθεί το στοιχείο του "ξένου" τότε δεν κάνει τουρισμό. Απλά μετακομίζει προσωρινά σε ένα άλλο σπίτι, παρόμοιο με το δικό του. Και αν θέλει π.χ. ένας Γερμανός να κάνει τουρισμό στην Ελλάδα, πρέπει να γνωρίσει τους Έλληνες, να αντιμετωπίσει τον τρόπο ζωής τους, να φάει ελληνικά φαγητά, να μάθει τις απαραίτητες Ελληνικές λέξεις. Πρέπει να γίνει λίγο Έλληνας. Δεν πρέπει οι Έλληνες να γίνουν Γερμανοί. Άραγε οι υπεύθυνοι που νομίζουν ότι πρέπει να γινόμαστε Γερμανοί, Γάλλοι, Άγγλοι, Αμερικάνοι κ.λπ., για να εξυπηρετήσουμε καλύτερα τους Γερμανούς, Γάλλους, Άγγλους, Αμερικάνους κ.λπ. τουρίστες, έχουν ταξιδέψει ποτέ στις χώρες τους;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΔΕΙΚΤΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

4.1 Εισαγωγή

Αφού αρχίσει κάποιος να επιδιώκει τη βιωσιμότητα, χρειάζεται μερικούς δείκτες που να δείχνουν αν βρίσκεται στο σωστό δρόμο. Οι δείκτες απαιτούνται, για να πραγματοποιούνται οι απαραίτητες διορθώσεις κατά τη διαδρομή. Έχει λεχθεί ότι «το να προσπαθεί κάποιος να λειτουργήσει μια πολύπλοκη κοινωνία με ένα απλό δείκτη όπως είναι π.χ. το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ) είναι περίπου το ίδιο όπως να προσπαθεί να οδηγήσει ένα αεροπλάνο Boeing 747 με ένα μόνο μετρητή στο πιλοτήριο», ή αλλιώς, φαντασθείτε ένα γιατρό όταν πηγαίνετε για γενικό check-up να μην κάνει τίποτε άλλο από μια ανάλυση χοληστερίνης για να σας απαντήσει υπεύθυνα για την υγεία σας.

Τι είναι όμως οι δείκτες με τους οποίους μπορεί να μετρηθεί η κατάσταση της υγείας, η ευημερία και η βελτίωση μιας κοινωνίας; Οι παραδοσιακές μετρήσεις συχνά αναλύουν ένα συγκεκριμένο θέμα, π.χ. τον αριθμό των νέων θέσεων εργασίας σε μια συγκεκριμένη κοινότητα. Αλλά μια τέτοια μονοδιάστατη προσέγγιση δεν αφήνει να φανεί η ποιότητα αυτών των θέσεων εργασίας ή η επίπτωση τους στην τοπική οικονομία. Άλλοι δείκτες μετρούν τον αριθμό των παιδιών που ζουν σε κατάσταση φτώχειας, δείχνοντας τη σχέση μεταξύ της κοινωνικής υγείας και της τοπικής οικονομικής αποδόσεως. Είναι φανερό ότι μπορούν να επιλέγονται πολλοί δείκτες, αλλά λίγοι απ' αυτούς θα παρέχουν μια συνολική εικόνα του πολυδιάστατου κόσμου μας.

Μη παραδοσιακές μέθοδοι, τέτοιες όπως οι «δείκτες βιωσιμότητας», σχεδιάστηκαν για να παρέχουν πληροφορίες για κατανόηση και ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ οικονομικών, ενεργειακών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών στοιχείων που συνδέονται μακροπρόθεσμα με τη βιωσιμότητα. Για παράδειγμα, οι δείκτες βιωσιμότητας μπορούν να λειτουργήσουν ως αξιόπιστα εργαλεία για τη διατύπωση προτύπων καταναλώσεως ενέργειας προκειμένου να γίνει μια σύγκριση βιώσιμης ανάπτυξης. Πόλεις, όπως η Πάτρα, η Θεσσαλονίκη, το Ηράκλειο, χρησιμοποιούνται οι δείκτες για να συγκεντρωθούν και να

αξιολογηθούν πληροφορίες τόσο για την τρέχουσα ενεργειακή χρήση όσο και για τη μελλοντική στον οικιακό, εμπορικό, βιομηχανικό και μεταφορικό τομέα.

Τα τελευταία δέκα χρόνια μετά από τη δημοσίευση της "κοινής μελλοντικής" (W.C.E.D., 1987) ικανότητας υποστήριξης μας έχει γίνει μια προεξέχουσα ανησυχία στη λογοτεχνία ανάπτυξης και έχει εφαρμοστεί σε όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας. Στον τουρισμό, η έννοια της ικανότητας υποστήριξης έχει καθοριστεί αρχικά ως έννοια ότι υπάρχει μια ανάγκη να αποτελέσει τις αλληλεξαρτήσεις μεταξύ του τουρισμού και του περιβάλλοντος, ότι πρέπει να υπάρξει ένας συμβιβασμός μεταξύ των διάφορων συγκρούσεων και ότι ο προγραμματισμός πρέπει να ασκηθεί με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της βιομηχανίας προστατεύεται. Από τότε, η ακαδημαϊκή συζήτηση έχει αυξηθεί και οι διαφορετικές εκτιμήσεις για αυτό που ο όρος υπονοεί τόσο καλά όσο τα μέσα της εφαρμογής έχουν αναπτυχθεί. Εντούτοις, η ερμηνεία του όρου παραμένει ασαφής για να μην αναφέρει τις μεθόδους εφαρμογής.

Ένα από τα προβλήματα που προκύπτουν κατά την εφαρμογή της έννοιας της ικανότητας υποστήριξης στον τουρισμό είναι ότι δεν υπάρχει οποιαδήποτε ακριβής και αποδεκτή μεθοδολογία για τη μέτρηση του. Ένας τρόπος αυτό είναι μέσω της χρήσης των δεικτών. Αν και διάφοροι δείκτες για το βιώσιμο τουρισμό έχουν προταθεί καμία προσπάθεια δεν έχει καταβληθεί να προτείνει ή να υπολογίσει τους δείκτες για τους υπάρχοντες προορισμούς. Η εστίαση μέχρι τώρα ήταν στην πρόταση και τον υπολογισμό των δεικτών για τους νέους προορισμούς, που είναι θέρετρα τουριστών στις πρόωρες φάσεις ανάπτυξής τους, παρά τους υπάρχοντες αυτούς.

Η απόκτηση αυτών των πληροφοριών είναι ζωτική για τον προγραμματισμό και τη διαχείριση των ενεργειακών πόρων που θα υποστηρίξουν τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Η έννοια των δεικτών βιωσιμότητας έχει προέλθει από την έννοια των δεικτών του φυσικού οικοσυστήματος. **Οι δείκτες βιωσιμότητας θα πρέπει:**

- Να αντιπροσωπεύουν με συνέπεια ένα κρίσιμο στοιχείο του οικοσυστήματος.
- Να υπόκεινται σε απομόνωση μέσα στο περιβάλλον.
- Να μετρώνται με ακρίβεια και επαναληπτικά.
- Να γίνονται αντιληπτοί σε σχέση με την υγεία του οικοσυστήματος.

- Να κατανοούνται καλά και να γίνονται αποδεκτοί από το κοινό.
- Να έχουν τη δυνατότητα να συνδέονται με άλλους δείκτες βιωσιμότητας.
- Να αντιπροσωπεύουν και να σχετίζονται με σπουδαίες κοινωνικές

αξίες

Οι δείκτες βιωσιμότητας ταυτίζουν τα βασικά χαρακτηριστικά των υπαρχόντων ανθρώπινων και φυσικών οικοσυστημάτων. Ο ρόλος ενός δείκτη είναι να καθιστά τα πολύπλοκα συστήματα κατανοητά ή αντιληπτά. Ένας αποτελεσματικός δείκτης ή σύνολο δεικτών βοηθά μια κοινότητα να καθορίζει το πού βρίσκεται, πού πρόκειται να πάει και πόσο μακριά είναι από τους επιλεγμένους στόχους της. Οι δείκτες παρέχουν την προοπτική της προόδου μιας κοινότητας και κατευθυντήριες γραμμές για αλλαγές στις δραστηριότητες της. Οι δείκτες βιωσιμότητας εξετάζουν την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα μιας κοινότητας βασισμένη στο βαθμό κατά τον οποίο τα οικονομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά συστήματα είναι αποτελεσματικά και ολοκληρωμένα.

Για τη μέτρηση του βαθμού της αποτελεσματικότητας και της ολοκλήρωσης, συχνά απαιτείται σύνολο δεικτών. Οι δείκτες αυτοί μπορεί να ενσωματώνουν μερικές ευρείες κατηγορίες τέτοιες όπως η οικονομία, το περιβάλλον, η κοινωνία, ο πολιτισμός, η διακυβέρνηση, οι πολιτικοί, η κατανάλωση των φυσικών πόρων, η εκπαίδευση, η υγεία, η χωροταξία, η ποιότητα ζωής, ο πληθυσμός, η δημόσια ασφάλεια, η αναψυχή και οι μεταφορές.

Η χρησιμότητα και η ακρίβεια των δεικτών βιωσιμότητας εξαρτώνται από την ικανότητα τους να δημιουργούν στιγμιότυπα οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών συστημάτων της κοινότητας. Η επιλογή των κατάλληλων δεικτών και η ανάπτυξη ενός προγράμματος απαιτεί μεγάλης κλίμακας διαδικασία συνεργασίας μεταξύ πολλών τομέων, περιλαμβανόμενων των κυβερνητικών υπηρεσιών, του κοινού, των ερευνητικών ιδρυμάτων, των πολιτικών και περιβαλλοντικών ομάδων, και των επιχειρήσεων.

Για να είναι επιτυχής η βιώσιμη ανάπτυξη, πρέπει να εξετάζονται μαζί οικονομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά θέματα, αφού αυτά είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους. Το κράτος πρέπει να υποστηρίζει άμεσα τη σοβαρή αλληλεπίδραση μεταξύ εκείνων που επηρεάζονται. Οι παρεχόμενες πληροφορίες πρέπει να περιλαμβάνουν τις σημαντικές τεχνολογικές αλλαγές, ώστε να καθιστούν ικανούς τους πολίτες και τα ιδρύματα να συμμετέχουν πληρέστερα. Με λίγα λόγια,

οι δείκτες βιωσιμότητας βοηθούν στη μέτρηση των επιπτώσεων που έχουν οι προσπάθειες για βιώσιμη ανάπτυξη.

Βασικοί δείκτες βιώσιμου τουρισμού.

(πηγή Consulting and Audit Canada)

Δείκτης	Μέτρα
Προστασία χώρου	Κατηγορία προστασίας χώρου σύμφωνα με τον δείκτη IUCN
Πίεση	Αριθμός τουριστών που επισκέπτονται τον χώρο(ανά έτος/εβδομάδα)
Ένταση χρήσης	Ένταση χώρου κατά τις υψηλές περιόδους(άτομα/ εκτάριο)
Κοινωνικές επιπτώσεις	Αναλογία τουριστών προς τους τοπικούς κατοίκους
Έλεγχος ανάπτυξης	Υπαρξη διαδικασίας περιβαλλοντικής έρευνας ή επίσημων ελέγχων για την ανάπτυξη του χώρου και την ένταση της χρήσης
Διαχείριση απορριμμάτων	Ποσοστό λυμάτων από την περιοχή που υπόκειται επεξεργασία, όρια των άλλων δικτύων της περιοχής καθώς και η παροχή νερού.
Διαδικασία προγραμματισμού	Υπαρξη ενός οργανωμένου περιφερειακού πλάνου για την περιοχή
Κρίσιμα οικοσυστήματα	Αριθμός σπάνιων ειδών ή ειδών υπό εξαφάνιση
Ικανοποίηση καταναλωτών	Επίπεδο ικανοποίησης των επισκεπτών βάσει έρευνας
Ικανοποίηση ντόπιων κατοίκων	Επίπεδο ικανοποίησης των ντόπιων βάσει έρευνας
Συμβολή του τουρισμού στην	Αναλογία της συνολικής

τοπική οικονομία	δραστηριότητας που προκύπτει από τον τουρισμό
Φέρουσα ικανότητα	Σύνθετο μέτρο υπολογισμού των βασικών συντελεστών που επηρεάζουν την ικανότητα της περιοχής να δέχεται διαφορετικά μεγέθη τουριστών
Πίεση χώρου	Σύνθετο μέτρο του επιπέδου των επιπτώσεων στην περιοχή (η συνολική πίεση που ασκείται στα φυσικά-πολιτιστικά στοιχεία της περιοχής εξαιτίας του τουρισμού και των άλλων οικονομικών κλάδων)
Ελκυστικότητα	Ποιοτικό μέτρο εκείνων των στοιχείων που καθιστούν την περιοχή ελκυστική στον τουρισμό και τα οποία μπορούν να αλλάξουν με το πέρασμα του χρόνου

Δείκτες οικοσυστήματος

(πηγή Manning 1996)

Οι δείκτες οικοσυστήματος αποτελούν προτάσεις και λειτουργούν συμπληρωματικά προς τους βασικούς δείκτες.

Οικοσύστημα	Προτεινόμενοι δείκτες
Παράκτιες ζώνες	Υποβάθμιση(ποσοστό διάβρωσης παραλίας) Ένταση χρήσης(άτομα ανά μέτρο ανοικτής παραλίας) Ποιότητα νερού
Ορεινές περιοχές	Διάβρωση(ποσοστό διαβρωμένης περιοχής)

	<p>Βιοποικιλότητα(αριθμός βασικών ζωικών και φυτικών ειδών)</p> <p>Πρόσβαση σε φυσικές περιοχές(ώρες διαμονής)</p>
<p>Οργανωμένα φυσικά πάρκα</p>	<p>Υγεία ειδών(επιτυχία αναπαραγωγής, ποικιλία ειδών)</p> <p>Ένταση χρήσης(αναλογία επισκεπτών προς τους ζωικούς οργανισμούς)</p> <p>Καταπάτηση(ποσοστό έκτασης που επηρεάζεται από μη εξουσιοδοτημένη χρήση)</p>
<p>Οικολογικές μοναδικές περιοχές</p>	<p>Υποβάθμιση οικοσυστήματος(αριθμός και μίγμα ειδών, ποσοστό έκτασης σε λανθάνουσα αλλαγή χρήσης)</p> <p>Πίεση επί της περιοχής(αριθμός επαγγελματιών που χρησιμοποιούν την περιοχή)</p> <p>Αριθμός επισκεπτών που συναντούν βασικά είδη(ποσοστιαία παρουσία)</p>
<p>Αστικά περιβάλλοντα</p>	<p>Ασφάλεια(μέτρηση εγκληματικότητας)</p> <p>Εκτίμηση λυμάτων(σκουπίδια, κόστος)</p> <p>Μόλυνση(μέτρησης της μόλυνσης του αέρα)</p>
<p>Πολιτιστικοί χώροι</p>	<p>Υποβάθμιση περιοχής</p> <p>Υποβάθμιση υποδομής</p> <p>Ασφάλεια</p>
<p>Πολιτιστικοί χώροι</p>	<p>Πιθανή κοινωνική πίεση</p> <p>Εποχικότητα περιοχής</p>

	Ανταγωνισμός(μεταξύ ντόπιων κατοίκων και επισκεπτών)
Μικρά νησιά	Διαρροή συναλλάγματος Ιδιοκτησία(ποσοστό ξένης ιδιοκτησίας των τουριστικών επιχειρήσεων) Διαθεσιμότητα νερού

Οι δείκτες χρησιμοποιούνται για πολλά έτη για να παρέχουν με συντομία και σαφήνεια τις παραμέτρους που ίσως να είναι ενδιαφέρουσες. Αν και έχουν χρησιμοποιηθεί για πολλά έτη, ιδιαίτερα στην περιγραφή της κατάστασης της οικονομίας, η χρήση τους έχει ξεφυτρώσει πρόσφατα λόγω της ανάγκης να συγκρίνουν και να ελέγχουν τις αλλαγές στο χρόνο.

Στα πλεονεκτήματά τους θα μπορούσε να περιληφθεί η αμεσότητα στην παρουσίαση και την αξιολόγηση των διαφορετικών παραμέτρων, η οδηγία σχετικά με τα θέματα που θεωρούνται σημαντικά και επομένως πρέπει να ληφθούν υπό εξέταση στον προγραμματισμό και την αναπτυξιακή διαδικασία και τη σύγκριση των αποτελεσμάτων. Οι λειτουργίες τους είναι αρκετές και περιλαμβάνουν την περιγραφή μιας κατάστασης, προσδιορισμός των πιθανών προβλημάτων, υποστήριξη στη λήψη απόφασης, τον έλεγχο και την αξιολόγηση των ενεργειών που λαμβάνονται.

Εντούτοις, η χρήση τους δεν είναι χωρίς προβλήματα, πάρα πολύ συχνά η έλλειψη στοιχείων έχει επιπτώσεις στην επιλογή τους και μπορεί να οδηγήσει στους δείκτες που δεν είναι γενικοί και όχι πολύ σημαντικοί για λόγους προγραμματισμού. Η χρήση τους μπορεί να θεωρηθεί επίσης υποκειμενική από την άποψη της επιλογής τους και της αξιολόγησής τους μόλις υπολογιστούν. Επισημαίνεται ότι αυτή η υποκειμενικότητα είναι ισχυρότερη με τους ποιοτικούς παρά τους ποσοτικούς.

Οι βιώσιμοι δείκτες τουρισμού είναι ένα εργαλείο που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τη βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού. Ως αποτέλεσμα της επέκτασης της έννοιας της ικανότητας υποστήριξης και της ανάγκης να εφαρμοστεί στην πράξη, οι δείκτες αναπτύσσονται για την αξιολόγηση των επιλογών που

γίνονται κατά τη διάρκεια της αναπτυξιακών διαδικασιών και των επιδράσεων που έχουν επάνω στο φυσικό και κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον. Παρέχουν ένα πλαίσιο για την υπάρχουσα κατάσταση, καθώς επίσης και, μελλοντικές αναπτυξιακές δραστηριότητες στον τομέα της παραγωγής τουριστικών υπηρεσιών.

4.2 Δείκτες για τους υπάρχοντες προορισμούς

Η ανάπτυξη των βιώσιμων δεικτών τουρισμού για τους υπάρχοντες προορισμούς απαιτεί ειδική προσέγγιση. Αυτό είναι επειδή πρόκειται να εφαρμοστούν στις περιοχές όπου η ανάπτυξη του τουρισμού είναι σε ένα προχωρημένο στάδιο, και συνήθως ο τουρισμός συνδέεται με το μαζικό τουρισμό.

Αυτές οι περιοχές έχουν αναπτύξει το μεγαλύτερο μέρος των απαραίτητων έργων υποδομής και των δικτύων και έχουν συγκεκριμένα προβλήματα, τα οποία είναι το αποτέλεσμα πολλών ετών ανάπτυξης του τουρισμού. Ο φτωχός προγραμματισμός και τα φαινόμενα κορεσμού είναι χαρακτηριστικά προβλήματα στα μεσογειακά θέρετρα που έχουν αναπτυχθεί αρκετά χρόνια πριν. Φυσικά οι ιδιαιτερότητες κάθε χώρας, περιοχής ή θέρετρου δεν πρέπει να υποτιμηθούν και πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά τον καθορισμό των κατάλληλων δεικτών. Ο βιώσιμος προγραμματισμός τουρισμού θεωρεί δεδομένο ότι τα πολύ αρχικά στάδια ανάπτυξης του και οι προτεινόμενοι δείκτες καθορίζονται και ελέγχονται συνεχώς. Ο πρόωρος καθορισμός και η συνεχής αξιολόγηση οδηγούν στα καλύτερα οργανωμένα διαθέσιμα στοιχεία που επιτρέπουν τον έλεγχο και τη σύγκριση των διάφορων παραμέτρων πριν από, μετά από και κατά τη διάρκεια των αναπτυξιακών ενεργειών, καθώς επίσης και σε μια διαφοροποίηση των παραμέτρων. Επιπλέον, αυτοί οι δείκτες εστιάζουν στους προορισμούς που βρίσκονται στις αναπτυσσόμενες χώρες όπου υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές στο φυσικό και κοινωνικο-πολιτιστικό περιβάλλον τους, στα οργανωτικά θέματα και θέματα υποδομής έναντι των αναπτυγμένων μεσογειακών προορισμών.

Ως εκ τούτου, αν και υπάρχει σίγουρα κοινό έδαφος μεταξύ των υπάρχοντων και νέων προορισμών κατά την εξέταση της ικανότητας υποστήριξης, υπάρχει μια ανάγκη για τις ερευνητικές προσπάθειες που εστιάζουν στον προσδιορισμό των δεικτών για τους υπάρχοντες προορισμούς. Σε αυτήν την έρευνα η προσπάθεια είναι να προσδιοριστούν τέτοιοι δείκτες για τους μεσογειακούς προορισμούς.

4.3 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΔΕΙΚΤΩΝ ΣΤΑ ΜΑΛΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

4.3.1 Σύντομη περιγραφή χερσονήσου

Ο δήμος Χερσονήσου βρίσκεται στη βόρεια ακτή της Κρήτης, περίπου 25 χμ από το Ηράκλειο, την κύρια και μεγαλύτερη πόλη της Κρήτης. Είναι ιδιαίτερα προσιτό μέρος μέσω των κύριων πυλών εισόδων του νησιού: το λιμένα και τον αερολιμένα Ηρακλείου. Είναι επίσης πολύ κοντά στην αρχαιολογική περιοχή της Κνωσού και σε άλλα σημεία ενδιαφέροντος. Ο δήμος αποτελείται από πέντε κοινότητες, δηλαδή Λιμένας Χερσονήσου, Χερσόνησος, Ποταμιές, Άβδου, Γονιές και Κέρας. Το Λιμένας είναι το παράκτιο μέρος του δήμου και είναι η περιοχή όπου ο τουρισμός συγκεντρώνεται. Μέρος Χερσονήσου είναι επίσης στην ακτή, ενώ οι άλλες τρεις περιοχές είναι τοποθετημένες εσωτερικά και έχουν ένα ισχυρό γεωργικό σχεδιάγραμμα.

Μέχρι τη μέση της δεκαετία του '60 η οικονομική δραστηριότητα ήταν σχεδόν εντελώς στη γεωργία. Εντούτοις, από τότε, η κατάσταση έχει αλλάξει εντυπωσιακά. Υπάρχει μια τεράστια μετατόπιση στον τομέα των υπηρεσιών και ο τουρισμός είναι σήμερα η κυρίαρχη δραστηριότητα (ΥΠΕΣΔΔΑ, 2000). Η Χερσόνησος είναι ένας από τους δημοφιλέστερους προορισμούς στην Κρήτη. Το 1999 υπήρξαν σχεδόν 20.000 κρεβάτια ξενοδοχείων, που αντιπροσωπεύουν περίπου 18% όλων των κρεβατιών ξενοδοχείων στην Κρήτη και 3% του συνόλου της Ελλάδας. Κατά συνέπεια, είναι αρκετά σαφές η σημασία του τουρισμού στην περιοχή και ως οικονομική δραστηριότητα και ως παράγοντα των περιβαλλοντικών και κοινωνικο-πολιτιστικών αλλαγών. Η Χερσόνησος επιλέχθηκε για την πειραματική εκτίμηση των βιώσιμων δεικτών τουρισμού επειδή είναι αντιπροσωπευτική των υπαρχόντων προορισμών στην Ελλάδα και στην περιοχή της Μεσογείου γενικά. Πρέπει να τονιστεί ότι κάθε χώρα - ή ακόμα και κάθε περιοχή - έχει τα δικά της χαρακτηριστικά γνωρίσματά και τα δικά της χαρακτηριστικά των τουριστικών προϊόντων, των περιβαλλοντικών και κοινωνικο-πολιτιστικών τοποθετήσεών της. Εντούτοις, θεωρείται ότι η περιπτώσιολογική μελέτη θα μπορούσε να συμβάλει σε μια ολοκληρωμένη προσέγγιση στη βιώσιμη ανάπτυξη τουρισμού γενικά και στις ανάγκες της ανάπτυξης και της εφαρμογής δεικτών.

4.3.2 Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στον καθορισμό των δεικτών.

Το σύστημα πίεση- κράτος-απάντησης (PSR) που προτείνεται από τον OECD (1994) είναι το καλύτερο γνωστό πλαίσιο για τον καθορισμό των δεικτών βιώσιμης ανάπτυξης και αυτός που υιοθετήθηκε αργότερα - ελαφρώς διαφοροποιημένος σε μερικές περιπτώσεις - από τους διάφορους διεθνείς οργανισμούς. Αυτό το σύστημα προτείνει το είδος των τριών δεικτών: α) δείκτες πίεσης που αναφέρονται στις δραστηριότητες που ασκούν επίδραση στο περιβάλλον (UN, 1998) β) δείκτες κατάστασης που περιγράφουν την τρέχουσα κατάσταση του ζητήματος (πίεση) που μετριέται (WTO, 1996) και γ) δείκτες απάντησης που τα μέτρα και οι πολιτικές λαμβάνονται στις αλλαγές στην κατάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης (UN, 1998). Η προσέγγιση που επιλέγεται στην παρούσα έρευνα για τον καθορισμό των δεικτών για το βιώσιμο τουρισμό αφορούν τις αρχές του βιώσιμου τουρισμού (Farsari και Prastacos, 1999). Σύμφωνα με αυτήν την μεθοδολογία οι δείκτες προτείνονται για κάθε αρχή. Το σύνολο αρχών που προτάθηκαν από το WWF και το Tourism Concern (1992) επιλέχτηκε στον καθορισμό των δεικτών. Το αποτέλεσμα ήταν ένα σύνολο δεικτών που καλύπτει τις διαφορετικές παραμέτρους που κάθε αρχή μπορεί να περιλάβει. Το σύνολο δεικτών που καθορίζονται βάσει αυτής της προσέγγισης στρέφεται στις ανάγκες των υπάρχοντων προορισμών στην περιοχή της Μεσογείου. Αν και, μερικοί από τους προτεινόμενους δείκτες είναι παρόμοιοι με εκείνους που προσδιορίζονται στις τρεις κατηγορίες που προαναφέραμε, θεωρείται ότι η μεθοδολογία βεβαιώνει ότι οι δείκτες είναι επίμονοι στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης ενώ υπάρχει μια έμφαση στις ενέργειες απάντησης για τη βιώσιμη διαχείριση τουρισμού.

Επομένως, για τους υπάρχοντες προορισμούς οι ενέργειες και οι πολιτικές που λαμβάνονται προς μια πιο βιώσιμη μορφή ανάπτυξης, είναι το κλειδί για να υπερνικήσουν τους συσσωρευμένους ανεπιθύμητους όρους του παρελθόντος. Τέλος, ο τουρισμός εξετάζεται ως αναπόσπαστο τμήμα των αμοιβαίων σχέσεων που πραγματοποιούνται μεταξύ των διαφορετικών τομέων.

Από τον κατάλογο προτεινόμενου συνόλου δεικτών μια επιλογή έγινε για αυτήν την πειραματική μελέτη βασισμένη στα τυπικά, αντιπροσωπευτικά στοιχεία και την καταλληλότητά τους για την εφαρμογή τους. Η πιθανή διαθεσιμότητα στοιχείων ήταν ένας άλλος παράγοντας που επηρέασε την επιλογή δεικτών. Διάφοροι δείκτες δεν θα μπορούσαν να υπολογιστούν δεδομένου ότι εκεί κανένα

στοιχείο δεν ήταν διαθέσιμο. Σε αυτές τις περιπτώσεις, καθώς επίσης και στις καταστάσεις όπου θεωρήθηκε ότι μερικές παράμετροι δεν ελήφθησαν πλήρως υπόψη, νέοι δείκτες προτείνονται προκειμένου να αντικατασταθούν ή να συμπληρωθούν αυτοί που προτάθηκαν στην αρχική μελέτη. Το χωρικό επίπεδο, τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό, ήταν ένας άλλος παράγοντας που εξετάστηκε κατά τη διάρκεια του καθορισμού και της επιλογής των δεικτών. Αυτό εξετάστηκε επειδή μερικές επιδράσεις του τουρισμού είναι εντοπισμένες, ενώ κάποιες άλλες έχουν επιπτώσεις σε ολόκληρη την περιοχή και όχι μόνο στο δήμο που εξετάζονται. Μερικοί από τους προτεινόμενους δείκτες μπορούν να εφαρμοστούν και στο τοπικό και στο περιφερειακό επίπεδο ενώ άλλοι εξετάζουν μόνο ένα από τα δύο. Όσον αφορά το δήμο Χερσονήσου, αν και θεωρείται ως τοπική εφαρμογή, η ευρεία περιοχή που καλύπτει - αυξανόμενη από την ενοποίηση των πρώην κοινοτήτων - προτείνει τη χρήση των κατάλληλων δεικτών για την ικανότητα υποστήριξης στο περιφερειακό επίπεδο.

4.3.3 Προτεινόμενοι δείκτες και η εκτίμησή τους

Ένα σημαντικό πρόβλημα που αντιμετωπίστηκε αφορούσε την έλλειψη χρονικής σειράς στα περισσότερα διαθέσιμα σύνολα δεδομένων. Θα ήταν επιθυμητό εάν όλοι οι δείκτες υπολογίζονταν για το ίδιο έτος και για αρκετά έτη προκειμένου να μετρηθούν οι αλλαγές μέσω του χρόνου. Τα αποτελέσματα της εκτίμησης δεικτών παρουσιάζονται στον πίνακα 1. Οι δείκτες ομαδοποιούνται σύμφωνα με την κατευθυντήρια αρχή προκειμένου να παρουσιαστεί σαφώς η μεθοδολογία καθορισμού, καθώς επίσης και ο θεματικός τομέας στον οποίο αναφέρεται ο καθένας. Αναμφισβήτητα, μερικοί από τους δείκτες αναφέρονται σε περισσότερους από έναν θεματικούς τομείς και επομένως μπορούν να βρεθούν σε περισσότερες από μια αρχές. Επιπλέον, υπάρχει μια εννοιολογική επικάλυψη σε μερικές από τις αρχές με συνέπεια μερικές περιπτώσεις σε μια κοινή εξέταση.

Ο πίνακας περιλαμβάνει τις πληροφορίες για τα αποτελέσματα της εκτίμησης, των στοιχείων διαθέσιμων και μερικών σχολίων στη λειτουργία και τα χαρακτηριστικά κάθε δείκτη. Αναμένεται ότι στο μέλλον τα στοιχεία θα διατεθούν έτσι ώστε να μπορούν να υπολογιστούν. Επομένως, παρά την πιθανή ανάγκη για τους "καλύτερους" δείκτες, θεωρείται ότι η παρούσα μεθοδολογία και η προσέγγιση

συμβάλλουν στην καθιέρωση ενός πλαισίου για τον καθορισμό των βιώσιμων δεικτών τουρισμού.

Ένα ζήτημα που πρέπει να τονιστεί είναι ότι η επιλογή και η αξιολόγηση των δεικτών είναι πολύ δεμένες στα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για τον καθορισμό της βιώσιμης ανάπτυξης. Αυτοί είναι δείκτες έχουν μια έννοια γιατί ο προγραμματισμός των σκοπών, μόνο από αυτό που αποτελεί τη βιώσιμη ανάπτυξη, έχει καθοριστεί.

Η επέκταση της εποχής τουριστών ήταν ένα από τα ζητήματα που μπήκαν στην ερώτηση κατά τη διάρκεια του καθορισμού και της εκτίμησης των δεικτών - ένα ζήτημα που συζητήθηκε συχνά σε κάθε τόπο προορισμού τουριστών στην Ελλάδα. Σύμφωνα με το δήμαρχο Χερσονήσου η προσπάθεια της παράτασης της εποχής κατά τη διάρκεια των χειμωνιάτικων μηνών δεν πέτυχε σε Χερσόνησο, κατά τη διάρκεια των δύο ετών που αυτή η πρωτοβουλία αναλήφθηκε από τους τοπικούς επιχειρηματίες, τους εμπόρους και τις τοπικές αρχές. Ο λόγος εμφανίζεται να είναι η ένταση της εργασίας κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής εποχής στην Κρήτη, ενώ οι περισσότερες από τις τουριστικές επιχειρήσεις είναι μικρομεσαίες-μεσαίες οικογενειακού χαρακτήρα που οδηγεί σε μια απροθυμία να εργαστεί με μικρό ποσοστό κερδών. Επιπλέον, θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι αυτοί οι 3-5 "χειμερινοί" μήνες προσφέρουν την πιθανότητα στους ντόπιους κατοίκους και στις οικογένειές τους να στηριχτούν και να ενισχύσουν το εισόδημά τους, που συμβάλλουν κατ' αυτό τον τρόπο στη συντήρηση των κοινωνικών και πολιτιστικών στοιχείων.

Ένα άλλο ζήτημα σχετικό με το μήκος της εποχής τουριστών είναι η εποχικότητα της απασχόλησης. Η εποχιακή απασχόληση με όλες τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις θεωρείται μια αρνητική πτυχή. Εντούτοις, πρέπει να εξεταστεί σε συνδυασμό με το συνολικό ετήσιο εισόδημα των κατοίκων και το πιθανό συμπληρωματικό επάγγελμα κατά τη διάρκεια των χειμωνιάτικων μηνών. Αν και κανένα εισοδηματικό στοιχείο δεν είναι διαθέσιμο υπάρχει μια αντίληψη ότι τα εισοδήματα στη Χερσόνησο υπερβαίνουν τον περιφερειακό μέσο όρο. Οι περισσότεροι κάτοικοι στην περιοχή κατά τη διάρκεια των "θερινών" μηνών απασχολούνται με τις τουριστικές επιχειρήσεις, ενώ στους χειμωνιάτικους μήνες ασχολούνται με τη γεωργία (ελιές κυρίως).

Κατά συνέπεια η ανάγκη για τον προσδιορισμό των παραμέτρων που θεωρούνται ουσιαστικοί για την εφαρμογή της βιώσιμης ανάπτυξης τουρισμού πρέπει

να διευκρινιστούν. Οι περιπτώσιολογικές μελέτες σε τοπική κλίμακα θα μπορούσαν να έχουν μια σημαντική συμβολή σε αυτήν την κατεύθυνση.

ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ

Αρχές	Δείκτης	Εκτίμηση	Σχόλια
<p>I. Χρησιμοποίηση των πόρων με βιώσιμο τρόπο.</p>	<p>Ο όρος "πόροι" περιλαμβάνει φυσικούς πόρους (ύδρευση, ενέργεια, τοπίο, βιοποικιλότητα κ.λπ...), καθώς επίσης και κοινωνικο-πολιτιστικούς πόρους. Για τους φυσικούς πόρους, η ύδρευση και η ενέργεια είναι οι βασικές ανησυχίες για την ικανότητα υποστήριξης δεδομένου ότι και οι δύο χρησιμοποιούνται εκτενώς από τη βιομηχανία τουρισμού στις περιοχές οικοδεσποτών. Επιπλέον, στη μεσογειακή περιοχή αυτοί οι δύο πόροι είναι στην έλλειψη. Η βιοποικιλότητα εξετάζεται στην τρίτη αρχή "διατηρώντας την ποικιλομορφία".</p>		
	<p>Ανανεώσιμοι πόροι όπως ηλιακή ενέργεια, αέρας κτλ χρησιμοποιούνται στα τουριστικά καταλύματα ως ποσοστό συνολικών καυσίμων</p>	<p>Κανένα διαθέσιμο στοιχείο Γενικά, 8-10% της ηλεκτρικής ενέργειας στην Κρήτη παράγεται από τα αιολικά πάρκα ενώ το 20% παράγεται από τη βιομάζα. Ο πρόεδρος της ένωσης ξενοδοχείων στη Κρήτη υπολογίζει ότι το 80% των τουριστικών καταλυμάτων έχουν εγκαταστήσει ηλιακούς συσσωρευτές για τη δημιουργία ζεστού νερού και φωτοβολταϊκές ενέργειες που καλύπτουν περίπου το 5% των αναγκών τους.</p>	<p>Είναι μια ένδειξη των μέτρων που λαμβάνονται για να προστατεύσουν τους φυσικούς πόρους και τις επιδράσεις από την κατανάλωση μη-ανανεώσιμων πόρων.</p>

	<p>Αριθμός τουριστικών επιχειρήσεων της περιοχής οι οποίες χρησιμοποιούν ανανεώσιμες πηγές σε σχέση με όλες τις τουριστικές επιχειρήσεις στην Κρήτη.</p>	<p>$9/30 = 0.3$ (1996-2000) Έναντι της αναλογίας των κρεβατιών σε Χερσόνησο/ των κρεβατιών στην Κρήτη που είναι 0.18 δείχνει μια καλή αναλογία για την Χερσόνησο.</p>	<p>Παρόμοιος με τον προηγούμενο. Επιπλέον, προσφέρει μια ένδειξη της αρμόδιας διαχείρισης των τουριστικών επιχειρήσεων έναντι άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων.</p>
	<p>Δείκτης</p>	<p>Εκτίμηση</p>	<p>Σχόλια</p>
	<p>Ποσό ύδατος που ανακυκλώνεται ως ποσοστό του συνολικού ύδατος που θα μπορούσε να ανακυκλωθεί.</p>	<p>Ένα σχέδιο επεξεργασίας αποβλήτων είναι κάτω από την κατασκευή. Μόλις ολοκληρωθεί το λειτουργικό το 100% των υγρών αποβλήτων θα χρησιμοποιηθεί για την άρδευση στη γεωργία. Πολλά από τα ξενοδοχεία που επεξεργάζονται τα υγρά απόβλητά τους το χρησιμοποιούν για το πότισμα των κήπων τους</p>	<p>Προσφέρει μια ένδειξη για τη βιώσιμη διαχείριση των πόρων</p>

	Κατανάλωση ύδατος ανά τον τουρίστα (ή το κρεβάτι ή νύχτα)	Ο πρόεδρος της ένωσης ξενοδοχείων της Κρήτης υπολογίζει ότι: Ξενοδοχεία 250 δωμάτια t/bed/day για το μίσθωμα 150 lt/bed/day	Σημαντικότερος όταν συγκρίνεται με: α) μερικούς τυποποιημένους κανόνες της κατανάλωσης β) το σχετικό πλεονασμό του πόρου στην περιοχή γ) η κατανάλωση πριν και μετά από την εφαρμογή των πολιτικών μείωσης δ) τον ακόλουθο δείκτη
	Κατανάλωση ενέργειας ανά τον τουρίστα (ή το κρεβάτι ή νύχτα)	Απροσδιόριστα στοιχεία	
	Αναλογία της κατανάλωσης ύδατος για τον τουρίστα, τη γεωργική και εσωτερική χρήση.	Τα διαθέσιμα στοιχεία δεν επιτρέπουν να διακρίνουν την κατανάλωση μεταξύ των διαφορετικών χρήσεων	Δείχνει την ανταγωνιστικότητα πέρα από τον πόρο από τις διαφορετικές δραστηριότητες
	Ύπαρξη των διαδικασιών για το συνεχή έλεγχο της ποιότητας της παροχής νερού	Ένα αυτοματοποιημένο σύστημα έχει εγκατασταθεί από το πανεπιστήμιο Πάτρας που ανιχνεύει τη συγκέντρωση των χλωριδίων στο ύδωρ και παρεμποδίζει συνεπώς την άντληση ύδατος από ορισμένο τρυπάνι όταν αυξάνεται. Αυτό είναι ο μόνος πραγματοποιήσιμος πόρος ενώ δεν συνδέεται με καμία παράμετρο.	Αυτό είναι ένας δείκτης της κυρίαρχης αντίληψης σχετικά με την αξία του πόρου καθώς επίσης και της ύπαρξης των διαδικασιών για το (μέτρα που λαμβάνονται)
	Ύπαρξη των διαδικασιών για το συνεχή έλεγχο και τη μέτρηση της ποιότητας του θαλάσσιου ύδατος	Η ποιότητα θαλάσσιου νερού επιλέγεται σε 10 των 55 παραλιών, η οποία είναι περίπου 1/5. Ο συντονισμός των δειγματοληψιών ακολουθεί τους κανονισμούς της ΕΕ (δύο δειγματοληψίες το μήνα κατά τη διάρκεια της περιόδου κολύμβησης και μια δειγματοληψία πριν από την έναρξη της εποχής κολύμβησης)	Παρόμοιος με τον προηγούμενο

	Αριθμός δειγματοληψιών των υδάτων που υπερβαίνουν τα ασφαλή όρια, όπως αυτοί καθορίζονται από την ΕΕ	καλά	Το 1999 τα αποτελέσματα ήταν	Είναι μια μέτρηση της ποιότητας του κολυμπώντας ύδατος σχετικού με τα πρότυπα και το χρόνο της ΕΕ
	Αναλογία των παραλιών με τα μπλε βραβεία σημαιών		5/55 - "1/10 (περίπου)	Είναι μια ένδειξη της ποιότητας του ύδατος (γενικότερου από το προηγούμενο) και της διαχείρισης παραλιών καθώς επίσης και της αυξανόμενης περιβαλλοντικής συνείδησης των επισκεπτών
	Τετραγωνικά μέτρα της παραλίας (πάρκο ή άλλη περιοχή) ανά τουρίστα (μέσος όρος και αιχμή)		Απροσδιόριστα στοιχεία	Δείχνει την κυρίαρχη αντίληψη στο τοπίο ως φυσικό πόρο καθώς επίσης και την ποιότητα της εμπειρίας των τουριστών
	Το 'ανοιχτό διάστημα' ως ποσοστό στο οποίο στηρίχτηκε η υποδομή του τουρισμού.		Απροσδιόριστα στοιχεία	
	Αναλογία "χειμώνας" στο "θερινό" πληθυσμό		$6620/49720 = 1/7.5$	Είναι ένας δείκτης της πίεσης στο περιβάλλον και την κοινωνία
	Αριθμός μπαρ/ ντισκοτέκ ανά πληθυσμό		1 προς 350 κατοίκους	Είναι ένας δείκτης της πίεσης στο περιβάλλον και την κοινωνία
	Αριθμός απασχολημένων θηλυκών ανά 100 απασχολημένων αρσενικών		Στο Λιμένας ο δείκτης είναι ακριβώς 24. (πηγή απογραφή 1991)	Είναι ένας δείκτης της πίεσης στο περιβάλλον και την κοινωνία
	Ποσοστό αύξησης πληθυσμών		το 1961-1971 = -15.7% το 1971-1981 = + 56.6% το 1981-1991 = + 42.7% το 1961-1991 = + 88.4% ο	Διατήρηση μέτρων για το πληθυσμό
	Το ποσοστό ανεργίας στην εκτός εποχής περίοδο.		Απροσδιόριστα στοιχεία	Αυτό είναι ένας δείκτης κοινωνικό- οικονομικός
	Ανεργία δήμου έναντι της ανεργίας της περιοχής.		Ανεργία δήμου = ανεργία της περιοχής 3.36% = 5.54% πηγή 0.6: Στοιχεία απογραφής 1991.	Αυτό είναι ένας δείκτης κοινωνικό- οικονομικός
2. Μείωση της υπερκατανάλωσης	Αυτή η αρχή έχει μια διπλή διάσταση: α) διάσωση των πόρων από την υπερκατανάλωση και β) μείωση της πίεσης στο περιβάλλον ως αποτέλεσμα της διάθεσης και της επεξεργασίας αποβλήτων.			

	Παραγωγή αποβλήτων καλοκαίρι/ χειμώνα	Λιμένας 1997-1999 Μάρτιος- Μάιος=25-30tn/ημέρα Ιούνιος- Σεπτέμβρης= 40tn/ημέρα Οκτώβρης-Νοέμβρης=25- 30tn/ημέρα <u>Χερσόνησος</u> 1,5tn/ημέρα το χειμώνα 10-12tn/ημέρα το καλοκαίρι	Είναι προφανές ότι η παραγωγή αποβλήτων κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού είναι πολύ υψηλότερη από αυτή κατά τη διάρκεια των χειμωνιάτικων μηνών αναλόγως στην αύξηση του πληθυσμού. Αυτό που είναι σημαντικό είναι ότι οι αρμόδιες διοικητικές πρακτικές χρησιμοποιούνται όπως οι ακόλουθοι δείκτες συνιστούν.
	Ποσοστό υλικών που μπορούν να ανακυκλωθούν.	Η ανακύκλωση πραγματοποιήθηκε στο Λιμένας κατά τη διάρκεια της περιόδου 1997-1998 1/6/9731/12/97=10,05% 1/1/9831/8/98=11,64%	Αυτός είναι ένας δείκτης της δράσης που λαμβάνεται προς τη μείωση των αποβλήτων που παράγονται (λιγότερες επιδράσεις στο περιβάλλον)
	Ποσοστό του ανακυκλωμένου νερού.	Όπως στην προηγούμενη αρχή	Όπως ο προηγούμενος δείκτης
	Αριθμός ξενοδοχείων, εστιατορίων και άλλων θέσεων που προσφέρουν τις τουριστικές υπηρεσίες που έχουν θεσπίσει τα περιβαλλοντικά υγιή συστήματα.	Απροσδιόριστα στοιχεία	Τα μέτρα που λαμβάνονται από τις τουριστικές επιχειρήσεις για τη μείωση της πίεσης στους φυσικούς πόρους.
	Ποσοστό παραγωγής στερεών αποβλήτων με τη μέθοδο της οδόστρωσης.	Είναι υπό κατασκευή, θα χρησιμοποιηθεί το 2003.	Αυτοί οι δύο δείκτες απεικονίζουν τα δύο άκρα (θετικά και αρνητικά) της διαχείρισης των στερεών αποβλήτων. Ο δήμος Χερσονήσου μπορεί να βρεθεί κάπου ενδιάμεσα
	Ποσοστό παραγωγής αποβλήτων σε σκουπιδότοπο.	0	
	Ποσοστό εξοικονόμησης νερού	Απροσδιόριστα στοιχεία	Είναι μια μέτρηση για την αρμόδια και βιώσιμη διαχείριση απόβλητου ύδατος
3. Διατήρηση της ποικιλομορφίας	Η ποικιλομορφία είναι μια πολύπλευρη πτυχή και περιλαμβάνει τη βιοποικιλότητα, την κοινωνικο- πολιτιστική ποικιλομορφία καθώς επίσης και, ποικιλομορφία από την άποψη των προϊόντων που προσφέρονται στους τουρίστες. Ο πιο πρόσφατος εξετάζεται στην επόμενη αρχή. Η σημασία δίνεται στις ενέργειες και την έρευνα προστασίας που λαμβάνονται.		

	Αριθμός ειδικών φυσικών περιοχών προστατευομένων σε σχέση με εκείνους χωρίς οποιαδήποτε προστασία	Το Κουμάνταρος έχει προσδιοριστεί από το Υπουργείο περιβάλλοντος ως περιοχή καταφύγιο των άγριων ζώων αλλά καμία ενέργεια δεν έχει πραγματοποιηθεί	Είναι μια ένδειξη για μέτρα που λαμβάνονται
	Αριθμός ειδικών πολιτιστικών περιοχών προστατευομένων σε σχέση με εκείνους χωρίς οποιαδήποτε προστασία	Απροσδιόριστα στοιχεία	Είναι μια ένδειξη για μέτρα που λαμβάνονται
	Αριθμός απειλούμενων υπό εξαφάνιση ειδών στην περιοχή	Απροσδιόριστα στοιχεία	Αυτό είναι μια μέτρηση για την πίεση που τίθεται και την ανάγκη για δράση
	Αριθμός ερευνητικών προγραμμάτων σχετικά με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής	12 φυσικές περιοχές ενδιαφέροντος έχουν προσδιοριστεί στην περιοχή. Οι μελέτες προετοιμάστηκαν από το τμήμα δασονομίας.	Αυτός είναι ένας δείκτης για το ενδιαφέρον προς το φυσικό περιβάλλον
4. Τουρισμός ενσωμάτωσης	Σε αυτό το σημείο εξετάζονται σύγχρονος δύο αρχές: 'Η αρχή του ολοκληρωμένου σχεδιασμού' και 'Η αρχή του υπεύθυνου τουριστικού Μάρκετινγκ'.		
	Αντίληψη των τουριστών για το μέρος που επισκέπτονται(βασισμένο σε ερωτηματολόγιο).	Απροσδιόριστα στοιχεία	Αυτός ο δείκτης απεικονίζει την ύπαρξη του προγραμματισμού και του αρμόδιου τουριστικού μάρκετινγκ
	Αριθμός διαφορετικών τοπικά αγαθών και υπηρεσιών	Απροσδιόριστα στοιχεία	Είναι ένα μέτρο της διαφοροποίησης των προϊόντων που προσφέρονται.
	Αριθμός κρεβατιών κατά την περίοδο του χειμώνα.	0	Είναι ένα μέτρο της διαφοροποίησης των προϊόντων που προσφέρονται και της διάρκειας της τουριστικής εποχής.
	Ποσοστό κρεβατιών με δυνατότητα παροχής συνεδριακών εγκαταστάσεων σε σχέση με τις αντίστοιχες του Δήμου.	29,6%	Είναι ένα μέτρο της ικανότητας παροχής συνεδριακών εγκαταστάσεων.
	Ποσοστό προσφοράς νέων μορφών τουρισμού σε σχέση με αυτές του γενικού τουρισμού.	20,9%	Είναι ένα μέτρο της πολιτικής για μελλοντική ανάπτυξη.

	Ποσοστό τουριστών που έχουν κάνει κράτηση μέσω τεσσάρων τουριστικών γραφείων.	50-60%	Είναι ένα μέτρο της ανεξαρτησίας της αγοράς στην προώθηση του τουρισμού.
	Ύπαρξη των κανονισμών της χρήσης της γης και των τουριστικών περιοχών.	Έχουν γίνει κάποιες μελέτες αλλά δεν έχει βγει κάποιο τελικό συμπέρασμα.	Είναι ένας δείκτης για το σχεδιασμό της ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος.
	Ύπαρξη ερευνών που σχετίζονται με τη βιώσιμη ανάπτυξη.	Μια μελέτη που πραγματοποιήθηκε το 2000.	Ο δείκτης αυτό αντανακλά την αδιαφορία για αναπτυξιακά θέματα
5. Υποστήριξη τοπικών οικονομιών.	Η υποστήριξη της τοπικής οικονομίας θεωρείται ουσιαστική σε οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα. Τα ζητήματα όπως η υπερβολική ανεξαρτησία στον τουρισμό και τα εισοδήματα για τους ντόπιους πρέπει να είναι υπό εξέταση.		
	Απασχόληση στον τουρισμό ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης.	65.23% στον τομέα των υπηρεσιών και 30.34% στα ξενοδοχεία, τα εστιατόρια και το εμπόριο.	Αυτός ο δείκτης επεξηγεί το σχεδιάγραμμα της τοπικής οικονομίας και την εξάρτησή του ή όχι στον τουρισμό. Θα ήταν ενδιαφέρον να μετρηθεί η αλλαγή του μέσω του χρόνου εάν τα στοιχεία ήταν διαθέσιμα για τη χρονική σειρά.
	Αριθμός ντόπιων κατοίκων που απασχολούνται στο τουρισμό.	Το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών.	Καθορίζει το τοπικό εισόδημα.
	Εισοδήματα που παράγονται από τον τουρισμό ως ποσοστό των συνολικών εισοδημάτων που παράγονται στην περιοχή.	Απροσδιόριστα στοιχεία	Ο δείκτης αυτός συγκρίνει την οικονομία του τουρισμού σε σχέση με τις άλλες οικονομίες.
	Φόροι ξενοδοχείων και εστιατορίων.	800 εκατομμύρια σε δραχμές το 1999.	Δείχνει την επίδραση του τουρισμού στην οικονομία.
	Τουριστικές επιχειρήσεις που ανήκουν σε ντόπιους κατοίκους σε σχέση με το σύνολο των τουριστικών επιχειρήσεων.	Η πλειοψηφία αυτών ανήκει σε ντόπιους κατοίκους.	Δείχνει την τοπική κατοχή του τουριστικού εισοδήματος.
	Ποσοστό οικογενειακών επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων.	22,8%	Μετρά την τοπική συμμετοχή.
	Αλλαγή στο ακαθάριστο περιφερειακό- τοπικό προϊόν.	Απροσδιόριστα στοιχεία	Δείχνει την αλλαγή της τοπικής οικονομίας μέσω του χρόνου
6. Τοπικές κοινότητες, φορείς και το κοινό.	Οι τοπικές αρχές εξετάζονται μαζί με τους φορείς και το κοινό ως ανάγκη για επικοινωνία, πληροφόρηση και ανταλλαγή εμπειριών.		

	Υπαρξη των εκπαιδευτικών/ ενημερωτικών προγραμμάτων για το κοινό	Όχι	Ο δείκτης απεικονίζει την εφαρμογή των διαδικασιών για συμβουλή και ενημέρωση του κοινού.
	Υπαρξη τοπικών συμβουλίων για συζήτηση τουριστικών θεμάτων πριν την εφαρμογή τους.	Όχι	Ομοίως με τον προηγούμενο.
	Δημόσιες και τοπικές συνεργασίες- επενδύσεις .	1. γκόλφ 2. επέκταση τουριστικής εποχής 3. extreme sports 4. οι ιδιοκτήτες των εστιατορίων και των ξενοδοχείων χρηματοδοτούν το σχέδιο για τον τουριστικό προγραμματισμό.	Είναι μία ένδειξη της συνειδητοποίησης των προβλημάτων και της προσπάθειας για κοινή επίλυση.
7. Κατάρτιση προσωπικού.	Το εκπαιδευτικό προσωπικό εξασφαλίζει καλύτερη απόδοση που συμβάλλει με αυτόν τον τρόπο στην ικανότητα υποστήριξης. Οι δείκτες που αντιπροσωπεύουν αυτήν την αρχή είναι σημαντικότεροι σε μια περιφερειακή ή ακόμα και εθνική κλίμακα δεδομένου ότι δεν είναι ένας εύκολος στόχος να διαφοροποιήσει μεταξύ της θέσης της κατάρτισης και της θέσης εργασίας. Επιπλέον δεν υπάρχει κανένα στοιχείο διαθέσιμο στην εκπαίδευση και την κατάρτιση τουρισμού σε μια τοπική κλίμακα. Τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται για να υπολογίσουν τους δείκτες σε αυτήν την αρχή αναφέρονται σε ολόκληρη την περιοχή της Κρήτης		
	Ποσοστό προσωπικού που είναι απόφοιτοι τουριστικών σχολών.	Μη διαθέσιμα στοιχεία.	Ο δείκτης αυτός απεικονίζει το μορφωτικό επίπεδο αυτών που αναμιγνύονται στον τουρισμό. Πολύ σημαντικό σκέλος.
	Ποσοστό εκπαιδευτικών μαθημάτων της περιοχής σε σχέση με της Χερσονήσου.	12%	Απεικονίζει τη βαρύτητα που δίνεται στο τουρισμό σε σχέση με την εκπαίδευση.
	Μεταβολή του ποσοστού εκπαιδευτικών μαθημάτων της περιοχής σε σχέση με της Χερσονήσου.	536,7%	Δείχνει την μεταβολή στο πέρασμα του χρόνου.
	Ποσοστό εκπαιδευτικών μαθημάτων που πραγματοποιούνται από τους τοπικούς φορείς.	0	Δείχνει την πρωτοβουλία και την υποστήριξη των τοπικών φορέων στον τουρισμό.
8.Πραγματοποίησημη έρευνα	Η έρευνα συμβάλει στην επίλυση τυχόν προβλημάτων, στη δημιουργία νέων προϊόντων, στην σωστή κατανάλωση των φυσικών πόρων και στην καλύτερη εφαρμογή της βιώσιμης ανάπτυξης.		

	Αριθμός ερευνών που γίνονται και αφορούν τις προτιμήσεις και τις αντιλήψεις τουριστών.	Σε μια έρευνα που ήρθε σε επαφή με το 1995 από το SETE υπήρξαν μερικές ερωτήσεις σχετικά με τις προτιμήσεις και τις αντιλήψεις των τουριστών.	Δείχνει κάποια παροχή για την αρμόδια διαχείριση και το μάρκετινγκ του τουρισμού όπως σε μια προηγούμενη αρχή
	Αριθμός ερευνών που πραγματοποιούνται και αφορούν τις αντιλήψεις των ντόπιων κατοίκων για τον τουρισμό.	Καμία	Ομοίως
	Αριθμός ερευνητικών μελετών για την αποδοτικότητα της βιομηχανίας/ αριθμός ερευνητικών μελετών για τις επιδράσεις του τουρισμού	Καμία	Ομοίως
	Διασκέψεις και άλλες δραστηριότητες που προσελκύουν το ενδιαφέρον στον τουρισμό και τη βιώσιμη ανάπτυξη.	0	Αυτός ο δείκτης απεικονίζει το σχετικό βάρος που δίνεται σε μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

5.1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.

Υπό μία απλή έννοια, η τουριστική πολιτική είναι η αναγνώριση μίας σειράς στόχων, που βοηθούν ένα φορέα - συνήθως κρατικό - στη διαδικασία προγραμματισμού της τουριστικής βιομηχανίας. Σύμφωνα με τον Akehurst (1992), όμως, η ανάπτυξη τουριστικής πολιτικής είναι πολύ πιο περίπλοκη. Σύμφωνα με τον ορισμό του, τουριστική πολιτική είναι:

Μία στρατηγική για την ανάπτυξη του τουριστικού κλάδου... που ορίζει στόχους και τακτικές ως μία βάση για αυτό που πρέπει να γίνει. Αυτό σημαίνει αναγνώριση και συμφωνία σε κάποιους στόχους, καθιέρωση προτεραιοτήτων, εξέταση του ρόλου της κυβέρνησης, των εθνικών τουριστικών οργανισμών, των τοπικών αρχών και των επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα, συντονισμός και εφαρμογή προγραμμάτων για την επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων και παράλληλη παρακολούθηση και αξιολόγηση των προγραμμάτων αυτών.

Υπό αυτή την έννοια αυτή, πρόκειται για το συντονισμό πολλών οργανισμών και φορέων, που εμπλέκονται στην προσφορά τουριστικών υπηρεσιών, σε συνδυασμό με τον προγραμματισμό, την ανάπτυξη και την διαχείριση αυτών των ομάδων.

Υπάρχει η αίσθηση ότι όλες οι χώρες θα έπρεπε να κάνουν προσπάθειες για την υλοποίηση της εγκαθίδρυσης μίας τουριστικής πολιτικής, που θα καθοδηγούσε τον προγραμματισμό, τη διαχείριση και την ανάπτυξη του τουρισμού τους σε μία περιφέρεια και ως μέσο σωστής εκμετάλλευσης του φυσικού τους πλούτου σύμφωνα με τον Jenkins (1991). Ο φορέας που φέρει τη μεγαλύτερη ευθύνη για την προώθηση της τουριστικής πολιτικής είναι η εκάστοτε κυβέρνηση, είτε κατά τρόπο παθητικό (π. χ. μέσα από μία νέα νομοθεσία, που δεν υποστηρίζει άμεσα την τουριστική βιομηχανία) είτε με ενεργητικό τρόπο, όπου η κυβέρνηση υποστηρίζει την ανάπτυξη του τουριστικού κλάδου διοικητικά (μέσα από τη δημιουργία στόχων και νομοθετικής υποστήριξης) και / ή αναπτυξιακά (με την ίδρυση και λειτουργία τουριστικών εγκαταστάσεων). Στο ίδιο θέμα, ο Lickorish (1991) υποστηρίζει ότι οι κυβερνήσεις, και ειδικά αυτές του ανεπτυγμένου κόσμου, δεν έχουν δώσει προτεραιότητα στην ανάπτυξη τουριστικής πολιτικής (οι πρώτες αναφορές τουριστικής πολιτικής καθιερώθηκαν από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1986). Ο

λόγος γι' αυτό, είναι ότι οι κυβερνήσεις ανέκαθεν αντιμετωπίζουν την τουριστική ανάπτυξη ως ένα χώρο, που ανήκει στον ιδιωτικό τομέα με βάση τους Lickorish (1991), και Pearce (1989). Στις περιπτώσεις, όπου οι κυβερνήσεις των χωρών δεν έλαβαν καμία πρωτοβουλία, σύμφωνα με τον Lickorish, την ευθύνη ανέλαβαν οι περιφέρειες ή οι τοπικοί δήμοι με μάλλον αρνητικά όμως αποτελέσματα. Επιπλέον, τα προβλήματα σχετικά με την τουριστική πολιτική δυσχεραίνονται ακόμα περισσότερο από το γεγονός ότι, οι κυβερνητικές πολιτικές για τον τουρισμό και το περιβάλλον παρουσιάζουν μεταξύ τους αποκλίσεις. Καθένα υπουργείο γεωργίας, περιβάλλοντος, τουρισμού, βιομηχανίας και μεταφορών, μπορεί να έχει μια εντελώς διαφορετική προσέγγιση στην περιβαλλοντική πολιτική.

Ο Coccossis (1996) υποστηρίζει ότι υπήρξε μία παρεξήγηση σχετικά με την πολυσύνθετη φύση του περιβάλλοντος και του τουρισμού (π. χ. οι διάφορες συνεργίες που προκαλεί ο τουρισμός), συνδυάζονται με έναν υψηλότατο βαθμό διοικητικού κατακερματισμού. Επιπλέον, υποστηρίζει ότι το θέμα της συντήρησης του περιβάλλοντος αντιμετωπίστηκε ως απειλή για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, μία απειλή που μόλις πρόσφατα υποχώρησε ως αποτέλεσμα των προσπαθειών μας για την αποσαφήνιση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης. Χωρίς την ανάπτυξη σωστών αναπτυξιακών τακτικών, πολλές δημόσιες και ιδιωτικές εκτάσεις κινδύνεψαν να χάσουν την ακεραιότητά τους θυσιάζοντας στο βωμό του κέρδους τις κοινωνικο-οικολογικές τους αξίες. Ένα βασικό σημείο στα επιχειρήματα του Coccossis, είναι το γεγονός ότι, σήμερα, οι περιβαλλοντικές πολιτικές χαρακτηρίζονται από μία πιο γενική και οικολογική προσέγγιση, που δεν στηρίζεται πλέον σε συγκεκριμένα θέματα αλλά εξετάζει το σύνολο της περιφέρειας. Η ευρύτερη αυτή προσέγγιση περιλαμβάνει τα εξής:

1. Σύνδεση της αναπτυξιακής πολιτικής με τη διαχείριση του περιβάλλοντος. Ως ένα πρώτο βήμα, θα πρέπει να γίνει μια προσεκτική εξέταση όλων των έργων, πλάνων και προγραμμάτων σε σχέση με την περιβαλλοντική τους συμβατότητα.

2. Προγράμματα περιβαλλοντικής διαχείρισης περιφερειακού πλαισίου, που θα προσφέρουν μία βάση για την καθοδήγηση των τοπικών προγραμμάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης.

3. Ενσωμάτωση των διαχειριστικών πολιτικών τουριστικής ανάπτυξης και περιβάλλοντος σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, και 4. αύξηση της τοπικής δυναμικότητας προκειμένου να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά τα

περιβαλλοντικά θέματα και ειδικότερα στις ταχύτητα αναπτυσσόμενες τουριστικές περιοχές .

Η επικράτηση του τουρισμού και η ανάδειξη του σε σημαντικό παράγοντα οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης για αρκετές περιοχές δεν αμβλύνει καθόλου το ρόλο του στην υποβάθμιση του τοπικού αλλά και παγκόσμιου περιβάλλοντος. Το σύστημα οργάνωσης όμως του τουρισμού είναι ιδιαίτερα σύνθετο και εμπλέκονται σε αυτό φορείς και οργανώσεις σε παγκόσμιο, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο αλλά και το ίδιο το κοινό, καλώντας για την υιοθέτηση σύνθετων και συντονισμένων δράσεων. Επιπροσθέτως, η ανάπτυξη του τουρισμού στο μέλλον φαίνεται να είναι όλο και πιο στενά συνδεδεμένη με τα γενικότερα θέματα ανάπτυξης ενός τόπου και σε άμεση συνάρτηση με την προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση της φυσικής και πολιτιστικής του κληρονομιάς. Οι πολιτικές σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο θα πρέπει να αναγνωρίσουν την αλληλεξάρτηση τουρισμού και περιβάλλοντος και να ενσωματώνουν τις επί μέρους επιδιώξεις σ' ένα ενιαίο πρόγραμμα με βύση τις αρχές της ολοκληρωμένης προσέγγισης και της στρατηγικής της βιώσιμης (ή αιεφόρου) ανάπτυξης.

Ο τουρισμός μπορεί να αποτελέσει σημαντικό εργαλείο ανάδειξης της φυσικής και πολιτιστικής ταυτότητας μιας περιοχής, ενώ μπορεί να συμβάλει και στην άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων σε εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό- διεθνές επίπεδο.

5.2 ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΦΟΡΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.

5.2.1 Σε διεθνές επίπεδο

Σε διεθνές επίπεδο παρατηρείται μια κινητικότητα, η οποία έχει εκφραστεί κύρια μέσω της διατύπωσης μιας πληθώρας συστάσεων, ελάχιστες όμως από τις οποίες είναι δεσμευτικού χαρακτήρα. Πιο δραστική επίδραση φαίνεται να έχουν οι διάφορες θεσμικές ρυθμίσεις σε εθνικό επίπεδο, οι οποίες όμως σε αρκετές περιπτώσεις αποδεικνύονται επίσης αναποτελεσματικές λόγω της μη ικανοποιητικής εφαρμογής τους και της απουσίας επαρκών μηχανισμών ελέγχου και παρακολούθησης.

Προς το παρόν δεν υπάρχει καμία διεθνής συμφωνία δεσμευτικής μορφής που να αφορά στον τουρισμό και στην προστασία της φύσης. Η Συνθήκη, βέβαια, για τη Βιοποικιλότητα και η Agenda 21 (Βέρνη) ενθαρρύνουν σημαντικά πρωτοβουλίες για την επίτευξη μιας βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

Ειδικότερα, η ανάγκη προώθησης του βιώσιμου τουρισμού έχει αναγνωρισθεί σε διεθνές επίπεδο (Agenda 21). Στο διεθνές Συνέδριο για το Περιβάλλον και τη Βιοποικιλότητα (Βερολίνο, Μάρτιος 1997), οι Υπουργοί για τον τουρισμό, άλλοι συμμετέχοντες υπουργοί οδηγήθηκαν στην πρώτη διεθνή συμφωνία σχετικά με τις αρχές του βιώσιμου τουρισμού.

Η ΕΕ αναγνωρίζει στο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δράσης «Προς την Αειφορία» ότι ο τουρισμός και οι μεταφορές αποτελούν τομείς με σημαντική επίπτωση στο περιβάλλον και πρέπει να αναπτυχθούν κατά προτεραιότητα δράσεις για την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής πολιτικής στο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, με αποστολή την ανάπτυξη του τουρισμού ως μέσο προώθησης της διεθνούς ειρήνης και κατανόησης, της οικονομικής ανάπτυξης και του διεθνούς εμπορίου, προχωρά σε πρωτοβουλίες για το βιώσιμο τουρισμό και στο πλαίσιο αυτό εξέδωσε Οδηγό για τους ανθρώπους που σχεδιάζουν την τουριστική ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο. Επιπροσθέτως σε συνεργασία με το UNEP και το UNDP προχώρησε σε κανονισμούς για τις περιοχές που χρήζουν προστασία (WTO, UNEP, 1992) και εξέδωσε οδηγό με τίτλο « Δέκα εντολές για την Προστασία των Τόπων Παγκόσμιας Κληρονομιάς». Διατύπωσε «Αρχές για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη» (WTO, 1993) όπως και «Συστάσεις για σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο» (WTO, 1993). Ο WTTC (World Tourism and Travel Council) είναι μια διεθνής ένωση με περισσότερους από 90 εκπροσώπους από όλους τους τομείς της βιομηχανίας τουρισμού και ταξιδιών. Πρωταρχικός στόχος είναι η προώθηση της ανάπτυξης που είναι συμβατή με την προστασία του περιβάλλοντος. Η επίτευξη αυτού επιδιώκεται μέσω της διαμόρφωσης του κατάλληλου πλαισίου πολιτικής που ακολουθεί όμως τις αρχές της Agenda 21 και μέσω της προώθησης πρωτοβουλιών όπως το πρόγραμμα Green Globe: Είναι ένα διεθνές πρόγραμμα περιβαλλοντικής διαχείρισης και ευαισθητοποίησης του κοινού, το οποίο ξεκίνησε το 1992 με πρωτοβουλία του WTTC (World Travel and Tourism Council). Ο κύριος στόχος του προγράμματος είναι να παρέχει ενημέρωση για χαμηλού κόστους πρακτικά μέσα για όλες τις εταιρίες που εμπλέκονται με τον τουρισμό και την αναψυχή, προκειμένου να βελτιώσουν την πολιτιστική και περιβαλλοντική τους συμπεριφορά και πρακτική. Τα μέλη ανέρχονται σε 500 και

είναι μικροί ταξιδιωτικοί πράκτορες, μεγάλες ξενοδοχειακές αλυσίδες, διεθνείς αεροπορικές εταιρίες, εταιρίες ενοικιαζόμενων αυτοκινήτων. Στηρίζει πρωτοβουλίες για διαρκή βελτίωση της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς των εταιριών. Ένας διαρκώς αυξανόμενος αριθμός τουριστικών προορισμών συνεργάζεται με τις παραπάνω εταιρίες προκειμένου να διασφαλίσουν ότι η τουριστική ανάπτυξη θα λάβει χώρα κατά τρόπο βιώσιμο.²⁷

Το 1994, το International Federation of Tour Operators (IFTO) προχώρησε στην υλοποίηση ενός συγκεκριμένου προγράμματος (ECOMOST) για την ανάπτυξη και τις επιπτώσεις του τουρισμού στη Μαγιόρκα και τη Ρόδο.

Πρόσφατα έχει υπογραφεί το Πρωτόκολλο για τον Τουρισμό της Σύμβασης των Άλπεων, στο οποίο εκφράζεται η δέσμευση όλων των αλπικών χωρών να συμβάλουν στην προώθηση του βιώσιμου τουρισμού σε αυτές τις περιοχές. Μια ανάλογη πρωτοβουλία εκφράζεται και για το Μεσογειακό Τουρισμό, που αποσκοπούσε στην προστασία της κοινής κληρονομιάς στην περιοχή και ήταν το αποτέλεσμα της ΕυρωΜεσογειακής Δήλωσης για τον Τουρισμό, η οποία υιοθετήθηκε στο 1^ο Δι-πυργικό Συνέδριο για το Βιώσιμο Τουρισμό (Hyeres, Γαλλία, 1995).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προχωρήσει από το 1996 στη δημιουργία του Δικτύου *ECONETT*, που είναι το Δίκτυο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον τουρισμό και το περιβάλλον. Το δίκτυο παρέχει πληροφορίες σε θέματα που αφορούν στον τουρισμό και στο περιβάλλον, περιέχει πάνω από 250 αναφορές που περιλαμβάνουν οδηγούς καλής πρακτικής, άλλα βιβλία και εκθέσεις.

Η Ε.Ε επίσης, μέσω διαφόρων άλλων προγραμμάτων και πρωτοβουλιών όπως το *Thermie* (στόχος η αύξηση της ενεργειακής απόδοσης των συστημάτων και η ενθάρρυνση των ήπιων μορφών ενέργειας) ή το *Life* (στόχος η προστασία του περιβάλλοντος), επιδιώκει τη βελτίωση και τον εξ ορθολογισμό της λειτουργίας των τουριστικών επιχειρήσεων και γενικότερα την ενθάρρυνση δράσεων προς την κατεύθυνση του βιώσιμου τουρισμού.

Σημαντική πρωτοβουλία για το βιώσιμο τουρισμό αναλαμβάνει και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Διοργανώνει συναντήσεις, σεμινάρια, με στόχο την παρουσίαση και μελέτη των προβλημάτων που σχετίζονται με την ανάπτυξη του

²⁷ Council of Europe, Tourism and Environment CE: Strasbourg (1997).

τουρισμού σε ορισμένες περιοχές (π.χ. χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης) και σε ορισμένα συστήματα (δάση, δέλτα, ορεινές περιοχές).

5.2.2 Σε εθνικό επίπεδο

Σε εθνικό επίπεδο υπάρχει ένα σημαντικά μεγαλύτερο φάσμα δυνατοτήτων ρύθμισης και παρέμβασης για την ανάπτυξη του τουρισμού. Το κύριο πρόβλημα όμως παραμένει η δυνατότητα και αποτελεσματικότητα της εφαρμογής μιας πολιτικής για τον τουρισμό, καθώς η δυναμική του φαινομένου (προσφορά-ζήτηση) αναπτύσσεται σε ευρύτερο (υπερεθνικό) επίπεδο, ενώ οι εμπλεκόμενοι είναι πολλοί.

Σε εθνικό επίπεδο, η πολιτική για τον τουρισμό εστιάζεται στην ανάγκη ποιοτικής αναβάθμισης του τουριστικού προϊόντος της χώρας, με στόχους την άμβλυνση της εποχικότητας, τη μεγιστοποίηση των ωφελειών από πλευράς συναλλάγματος, την ανανέωση του τουριστικού προϊόντος και την ανάδειξη και προστασία του περιβάλλοντος ως τουριστικού πόρου. Το τελευταίο αποτελεί και μέσον άσκησης τουριστικής πολιτικής για την επίτευξη όλων των ανωτέρω στόχων.

Η ανάπτυξη και διεύρυνση του τουρισμού προς διάφορες μορφές του μπορεί κατ' αυτόν τον τρόπο να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις για ποιοτική αναβάθμιση των προσφερομένων τουριστικών προϊόντων, για διατήρηση της ιδιαίτερης τοπικής φυσιογνωμίας και κουλτούρας, για καθοδήγηση της ανάπτυξης και των επενδύσεων του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα σε έναν ήπιο τουρισμό που να σέβεται το περιβάλλον και τέλος για δυνατότητα ανάπτυξης του τουρισμού σε περιοχές που μέχρι σήμερα δεν έχουν αξιοποιήσει πλήρως τις δυνατότητες τους.

5.2.3. Σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο

Η ανάδειξη της τοπικής ταυτότητας μέσω ενός ορθολογικού σχεδιασμού, με την ενεργό συμμετοχή του πληθυσμού στο πλαίσιο της τοπικής ανάπτυξης, αποτελεί βασική παράμετρο για τη σύμμετρη κατανομή των τουριστών στο χώρο και το χρόνο. Στο πλαίσιο αυτό, ο τοπικός πληθυσμός μπορεί να ευαισθητοποιηθεί μέσα από σωστή ενημέρωση και κατάρτιση και να λάβει ουσιαστικό και ενεργό ρόλο στην προώθηση της τοπικής ανάπτυξης σε διαπεριφερειακή, εθνική και ευρωπαϊκή διάσταση.

Αρκεί, βέβαια, η ανάπτυξη του τουρισμού να γίνει υπό προϋποθέσεις και όχι ανεξέλεγκτα. Τις προϋποθέσεις αυτές βάσει η πολιτική και ειδικότερα ο *πολεοδομικός* και *χωροταξικός σχεδιασμός* και η πολιτική περιβαλλοντικής διαχείρισης.

Βασικά στοιχεία μιας στρατηγικής που αναγνωρίζει τις διαστάσεις αυτές και τις εντάσσει σ' ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο διαχείρισης είναι: η θέσπιση αυστηρών κανόνων και ο έλεγχος του τρόπου δόμησης και στις τουριστικές περιοχές, η προώθηση με κίνητρα κατασκευών ήπιων μορφών ενέργειας (βιοκλιματική αρχιτεκτονική), η αυστηρή εφαρμογή και τήρηση περιβαλλοντικών προτύπων η δημιουργία προστατευτικών ζωνών γύρω από ευαίσθητες περιβαλλοντικά περιοχές και η ευαισθητοποίηση των τουριστών και του τοπικού πληθυσμού, αλλά και όσων ασχολούνται με τον τουρισμό, σε περιβαλλοντικά θέματα.

5.3 ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΕΜΠΛΕΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.

Η αναζήτηση μιας πολιτικής βιώσιμης ανάπτυξης για τον τουρισμό δεν περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο στο δημόσιο τομέα. Μια σειρά από «δρώντες» θα μπορούσαν να έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον ή και ευθύνη: οι κάτοικοι, οι τουρίστες / επισκέπτες, οι τοπικές τουριστικές επιχειρήσεις, οι τουριστικοί πράκτορες και οι κρατικοί ή τοπικοί φορείς άσκησης τουριστικής πολιτικής (στο παράδειγμα που ακολουθεί μπορείτε να μάθετε για μια τέτοια πρωτοβουλία που προέρχεται από τον ιδιωτικό τομέα). Η καθεμιά από τις κατηγορίες αυτές έχει συχνά διαφορετικούς στόχους ή προοπτικές από τις άλλες ως προς την ανάγκη, το βαθμό, το εύρος και τα μέσα προστασίας του περιβάλλοντος για τη στήριξη του τουρισμού. Επιπλέον, εσωτερικά σε κάθε κατηγορία η προοπτική αυτή μπορεί να είναι επίσης αρκετά διαφοροποιημένη αντανακλώντας κοινωνικοοικονομικούς, πολιτισμικούς και οργανωτικούς / θεσμικούς παράγοντες.²⁸

Η άσκηση πολιτικής βιώσιμης ανάπτυξης για τον τουρισμό περιλαμβάνει όχι μόνο συμμετοχή όλων όσων ενδιαφέρονται ή έχουν ευθύνη για την άσκηση πολιτικής σε τοπικό επίπεδο, αλλά θα πρέπει να συμπληρώνεται και με γενικότερες δράσεις στο πνεύμα της αειφορίας σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο, που έχουν στόχο την αλλαγή στις αντιλήψεις / συμπεριφορά των καταναλωτών και στις πρακτικές άσκησης αναπτυξιακής και περιβαλλοντικής πολιτικής.

Στην πράξη, η εφαρμογή των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης σε σχέση με τον τουρισμό συναντά σημαντικά εμπόδια, όπως η οικονομική ισχύς του τουρισμού και

²⁸ Coccossis και Nijkamp, 1995

τα οργανωμένα τομεακά συμφέροντα ή η πολυδιάσπαση στη δημόσια διοίκηση που εμποδίζει το συντονισμό για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση αλλά και μια γενικότερη αδράνεια του κοινωνικού συνόλου έναντι σε κάθε προσπάθεια προσαρμογής σε μια νέα θεώρηση. Παράλληλα όμως προσφέρει και σημαντικές ευκαιρίες για τον εκσυγχρονισμό του κράτους, την ενεργοποίηση του ιδιωτικού τομέα, τη συμμετοχή και απο(συ)κέντρωση αρμοδιοτήτων και γενικότερα την ανάπτυξη του θεσμικού πλαισίου.

Η ανάληψη ουσιαστικής δράσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη και τον τουρισμό δυσχεραίνεται από το σύνθετο χαρακτήρα του τουρισμού ως συμπλέγματος δραστηριοτήτων αλλά και του περιβάλλοντος ως διατομεακής-οριζόντιας θεώρησης που ταυτίζεται με την ποιότητα ζωής, χαρακτηριστικά που επιβάλλουν σημαντικές αναδιαρθρώσεις στον τρόπο άσκησης της πολιτικής ανάπτυξης και προστασίας περιβάλλοντος.

Επιπλέον, η συντονισμένη δράση, που αποτελεί προϋπόθεση οποιασδήποτε πολιτικής ολοκληρωμένης προσέγγισης στα θέματα ανάπτυξης και περιβάλλοντος, παρουσιάζει σημαντικές αδυναμίες συγκρότησης ευρείας στήριξης και αποδοχής σε μια περίοδο απορύθμισης της κρατικής παρέμβασης και γενικότερου προβληματισμού στα θέματα πολιτικής και προγραμματισμού.

Προς την κατεύθυνση αυτή, απαιτούνται ευέλικτα σχήματα συνεργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, επιχειρηματιών και μη κυβερνητικών οργανισμών, τοπικής /περιφερειακής, εθνικής και διεθνούς συγκρότησης που θα αναλάβουν πρωτοβουλίες και καινοτόμες δράσεις.

Αυτή φαίνεται να είναι και η πρόκληση στις σύγχρονες κοινωνίες, για να περάσει η βιώσιμη ανάπτυξη από την ιδεολογία και θεωρία στην πράξη.

Η κινητοποίηση αυτή, μάλιστα, πρέπει να υπακούσει στη λογική της συνυπευθυνότητας και να ξεφεύγει από το παραδοσιακό command and replace control approach, συμπεριλαμβάνοντας κυβερνήσεις, βιομηχανίες, κοινό.

5.4 ΜΕΣΑ ΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.

Η επιχειρησιακή εφαρμογή της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης εμπεριέχει αρκετές δυσκολίες. Πολλά από τα μεθοδολογικά προβλήματα που παρουσιάζονται απορρέουν από την αδυναμία χωρικής συσχέτισης κοινωνικοοικονομικών

παραγόντων, διαδικασιών ή φαινομένων, όπως ο τουρισμός, που ανάγονται σε ευρύτερες γεωγραφικές κλίμακες και περιβαλλοντικών προβλημάτων που συνήθως είναι ιδιαίτερα εστιασμένα στο χώρο.

Ακόμα, σε επιχειρησιακό επίπεδο, η πολιτική για βιώσιμη ανάπτυξη συναντά σημαντικές δυσκολίες που απορρέουν από την ασάφεια ως προς το επίπεδο ολοκλήρωσης και το γεωγραφικό χώρο αναφοράς για την αειφορία. Θα 'πρεπε να αναζητηθεί η αειφορία σε παγκόσμιο επίπεδο ή σε κάθε τόπο και περιοχή;

Εργαλεία που μπορεί να χρησιμοποιηθούν είναι οι μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ο σχεδιασμός και η χάραξη ζωνών, αλλά και η ενθάρρυνση του ανταγωνισμού και η υιοθέτηση βραβείων και σημάτων για τις επιχειρήσεις εκείνες που προωθούν δράσεις για το βιώσιμο τουρισμό.

Ένα άλλο σημαντικό εργαλείο προς την κατεύθυνση αυτή είναι και η *οικοσήμανση* (Eco-label), με τη χρήση της οποίας ενθαρρύνεται, η υιοθέτηση δράσεων για την προστασία του περιβάλλοντος, με την εκμετάλλευση του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων και την ανάγκη τους να διακριθούν και να διαφοροποιηθούν.

Παράλληλα, μέσω της οικοσήμανσης, βοηθά κανείς την επιλογή των τουριστών προς όφελος των προορισμών και γενικότερα των επιχειρήσεων που αναπτύσσουν δραστηριότητες, λαμβάνοντας υπόψη την προστασία του περιβάλλοντος. Με δεδομένη την αύξηση της συνειδητοποίησης από το ευρύτερο κοινό της οικολογικής κρίσης που διέρχεται ο πλανήτης και την επιθυμία του να συμβάλει στην προστασία του από περαιτέρω υποβάθμιση, η οικοσήμανση αποτελεί πολύτιμο οδηγό για αρκετές καθημερινές επιλογές.

Ένα άλλο σύνθετο εργαλείο είναι η *Φέρουσα ικανότητα για τουριστική ανάπτυξη*, η οποία αναφέρεται στην αντοχή ενός συστήματος να υποστηρίξει ή να δεχτεί κάποιες δραστηριότητες. Αντικειμενικός στόχος είναι η αναζήτηση ενός αποδεκτού επιπέδου καθορισμού της φέρουσας ικανότητας (μέγιστου οριακού επιπέδου χρήσης των πόρων και εκτίμησης της μορφής, έντασης, κλίμακας και διάρκειας χρήσης αυτών) που συνδυάζει χωρικές, κοινωνικοοικονομικές, περιβαλλοντικές, πολιτιστικές και δομικές παραμέτρους (Coccossis και Pappairis, 1996).

5.5 ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΣΚΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.

Υπάρχουν διάφορα εργαλεία (μέθοδοι) που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προστασία του περιβάλλοντος και τα οποία έχουν διαφορετικές επιπτώσεις και

εφαρμογές στους επιχειρηματικούς οργανισμούς. Ο παραδοσιακός τρόπος, με τον οποίο εφαρμόζονται οι διατάξεις για το περιβάλλον, είναι διαμέσου της εξασφάλισης κανόνων και προτύπων. Η μέθοδος έχει αποκληθεί επίσης και διοικητική ή και ελεγκτική ρύθμιση. Το Υπουργείο Περιβάλλοντος, για παράδειγμα, εκδίδει πρότυπα που εφαρμόζονται για τον αέρα, το νερό και άλλα θέματα του περιβάλλοντος και μετά επιβάλλει αυτά τα πρότυπα και τα ελέγχει με επιθεωρήσεις ή και ποινές για εκείνους τους οργανισμούς που δεν συμμορφώνονται. Υπάρχουν γενικά δύο είδη προτύπων, τα πρότυπα υγιεινής που βασίζονται σε κάποια επιστημονική ανάλυση του τι πρέπει να γίνεται για την προστασία των ανθρώπων και τα πρότυπα που βασίζονται στην τεχνολογία και σχετίζονται με το είδος της τεχνολογίας που χρησιμοποιείται για τον έλεγχο της ρυπάνσεως του περιβάλλοντος. Τα πρώτα χρησιμοποιούνται π.χ. για τη ρύπανση του αέρα και τα άλλα πρότυπα χρησιμοποιούνται για τη ρύπανση των επιφανειακών υδάτων.

Υπάρχουν πολλά και μεγάλα προβλήματα με αυτό τον τύπο των ρυθμίσεων. Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι η διοικητική και ελεγκτική ρύθμιση κοστίζει πολύ και είναι ανελαστική. Χωρίς κάποιο τρόπο σταθμίσεως του κόστους σε σχέση με τα οφέλη που παρέχονται, μεγάλα ποσά χρημάτων μπορεί να διατεθούν χωρίς να επιτευχθούν πολλά ως προς τη μείωση της ρυπάνσεως και την προστασία της ανθρώπινης ζωής. Αυτός ο τύπος ρυθμίσεων επίσης δεν δίνει, στις επιχειρήσεις μεγάλη ευελιξία να επινοήσουν τις δικές τους μεθόδους μείωσης της ρυπάνσεως που να ταιριάζουν στη μοναδική για κάθε επιχείρηση κατάσταση και που θα ήταν πολύ λιγότερο δαπανηρές. Τέτοιες ρυθμίσεις επίσης εστιάζουν πολύ στο αποτέλεσμα, στο «τέλος του αγωγού;», όπως λένε. Δηλαδή, στον καθαρισμό της ρυπάνσεως αφού συντελεσθεί παρά στην παροχή κινήτρων στις επιχειρήσεις να μειώσουν τα απόβλητα που παράγουν. Για όλους αυτούς τους λόγους, αλλά και για πολλούς άλλους, έχουν προταθεί ή και έχουν εφαρμοσθεί αρκετά εναλλακτικά εργαλεία ή μέθοδοι ελέγχου της ρυπάνσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

6.1 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.

Η σχέση πολιτικής περιβάλλοντος και τουρισμού έχει απασχολήσει ιδιαίτερα την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το 5ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τίτλο «Προς την Αειφορία» αναγνωρίζει τον τουρισμό ως έναν από τους βασικούς τομείς με προτεραιότητα για δράση. Αυτό το ενδιαφέρον προκύπτει από την εκτίμηση ότι ο τουρισμός στις χώρες της ΕΕ είναι μια σημαντική δραστηριότητα που θα επηρεάσει σημαντικά πολλές περιοχές ως προς τους βιότοπους, τους φυσικούς πόρους και τις υποδομές.

Η αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων που οφείλονται στον τουρισμό θα πρέπει να βασίζεται στη συνειδητοποίηση ότι η προστασία της ποιότητας του περιβάλλοντος αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη και διατήρηση της τουριστικής δραστηριότητας μέσα σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο στρατηγικής αειφόρου (βιώσιμης) ανάπτυξης. Ακόμη, στην αναγνώριση ότι οι τοπικές προσπάθειες διαχείρισης θα πρέπει να είναι συμπληρωματικές της γενικότερης πολιτικής που απευθύνεται σε ευρύτερους παράγοντες που διαμορφώνουν τον τουρισμό και το είδος της σχετικής ανάπτυξης αλλά και στην αναγνώριση ότι θα πρέπει να αναλάβουν δράση όλοι όσοι εμπλέκονται στον τουρισμό μέσα στο πνεύμα της κοινής ευθύνης.

Γιατί όμως θα έπρεπε να υπάρχει πολιτική για τον τουρισμό και το περιβάλλον στην Ευρώπη;

Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν πολιτικές σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων από τον τουρισμό, αυτές θα πρέπει να συμπληρωθούν και από δράσεις σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης διότι:

- Οι περιοχές της Ευρώπης, πλούσιες σε φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, έχουν ένα ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα ως κύριοι τουριστικοί πόλοι σε παγκόσμια κλίμακα.
- Ο τουρισμός αναπτύσσει την πολιτιστική συνείδηση και ενημέρωση φέρνοντας κοντά τους λαούς της Ευρώπης.
- Οι επιπτώσεις προκαλούνται τοπικά από ευρύτερους παράγοντες (π.χ. ανάγκη για ταξίδια και αναψυχή, πολιτισμό και εκπαίδευση) και πολιτική.

- Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (όπως αυτή της άρσης των εμποδίων για τη διακίνηση ανθρώπων και αγαθών κ.λπ.) πιθανόν να επιφέρει σημαντικές πιέσεις σε ορισμένες τουριστικές περιοχές.
- Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσα στο πλαίσιο των παρεμβάσεων Διαρθρωτικών Ταμείων ή των διαφόρων πρωτοβουλιών, ήδη επηρεάζει την ανάπτυξη του τουρισμού με επιπτώσεις για το περιβάλλον.

Βάσει των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης που αναπτύχθηκαν στο 5ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον, είναι απαραίτητη η συντονισμένη δράση που βασίζεται στην κατανόηση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ τουρισμού και περιβάλλοντος μέσα από έρευνα, εκπαίδευση και ανταλλαγή εμπειριών σε θέματα κλειδιά και πρακτικές τουριστικής ανάπτυξης με περιβαλλοντικό χαρακτήρα.

Οι ενδεχόμενες δράσεις αφορούν:

1. Στο είδος (τύπο) του τουρισμού: καλύτερη διαχείριση μαζικού τουρισμού, Εθνικά και περιφερειακά χωροταξικά σχέδια για την ολοκληρωμένη διαχείριση παράκτιων και ορεινών περιοχών.
2. Στη συμπεριφορά των τουριστών: βελτίωση της περιβαλλοντικής ευαισθησίας, απελευθέρωση των μεταφορών με αεροπλάνο, τρένο και λεωφορεία, αύξηση του οριακού κόστους χρήσης ΙΧ αυτοκινήτων και προώθηση εναλλακτικών τρόπων μεταφοράς στους τόπους προορισμού, διασπορά στο χρόνο των διακοπών, διαφοροποίηση του τουρισμού (συμπεριλαμβάνοντας τον αγροτουρισμό και πολιτιστικό τουρισμό).
3. Στην ποιότητα των τουριστικών υπηρεσιών: προώθηση νέων μορφών τουρισμού που σέβονται το περιβάλλον, προσεκτική επιλογή καταλυμάτων, περιβαλλοντική ευαισθησία γι' αυτούς που ασχολούνται με τη διαχείριση των τουριστικών περιοχών, βελτίωση της περιβαλλοντικής ευαισθησίας της τοπικής κοινωνίας και των υπηρεσιών τουρισμού.

Για την επίτευξη των παραπάνω δράσεων προτείνονται μέτρα που περιλαμβάνουν τη χρήση νομοθετικών μέσων, μέσων βασιζόμενων στους μηχανισμούς της αγοράς (εφαρμογή οικονομικών και φορολογικών κινήτρων και αντικινήτρων), οριζόντια βοηθητικά μέσα (επιστημονική έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη, βελτίωση κλαδικού και χωροταξικού σχεδιασμού, ενημέρωση και αγωγή κοινού και καταναλωτών, επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση) και μηχανισμούς χρηματοδοτικής στήριξης.

6.2 ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.

Στην πράξη, η πολιτική για τον τουρισμό στο πνεύμα μιας στρατηγικής βιώσιμης ανάπτυξης παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς την έμφαση και ερμηνεία της σχέσης τουρισμού και περιβάλλοντος και ακολουθεί τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις (Coccossis, 1996):

Την τομεακή, με την έννοια του βιώσιμου τουρισμού, όπου η βιωσιμότητα εστιάζεται στη διατήρηση της τουριστικής δραστηριότητας επί μακρόν χρονικό διάστημα.

Η προσέγγιση αυτή είναι στη βάση της καθαρά οικονομική όπου αναγνωρίζεται ότι η ποιότητα του περιβάλλοντος είναι ένας σημαντικός παράγοντας ανταγωνιστικότητας για έναν τόπο και χρειάζεται προστασία. Η προστασία όμως αυτή εκτείνεται σε περιορισμένα στοιχεία ή διαστάσεις της ποιότητας του περιβάλλοντος όπως η αισθητική του τοπίου, η καθαριότητα των ακτών κ.λπ. και γενικά σε όσα υφίστανται στην ανάδειξη και προβολή του τουριστικού προϊόντος.

Την περιβαλλοντική, με την έννοια της οικολογικά φιλικής τουριστικής ανάπτυξης, όπου η βιωσιμότητα επικεντρώνεται στα φυσικά οικοσυστήματα.

Η προσέγγιση αυτή είναι στη βάση της καθαρά περιβαλλοντική όπου αναγνωρίζεται ως πρώτη προτεραιότητας στόχος η διαφύλαξη της λειτουργίας των φυσικών οικοσυστημάτων. Η έμφαση δίνεται στις ήπιες μορφές τουριστικές δραστηριότητες που δεν διαταράσσουν σημαντικά το περιβάλλον.

Την αειφορική, με την έννοια της οικολογικά βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, μια πιο σύνθετη θεώρηση όπου ο τουρισμός είναι μια δραστηριότητα και η βιωσιμότητα ορίζεται με βάση το σύστημα συνολικά.

Χαρακτηριστικό της προσέγγισης αυτής είναι η ανάγκη ένταξης του τουρισμού στο τοπικό και το γενικότερο σύστημα. Η διαφορετική έμφαση σε καθεμιά από τις παραπάνω προσεγγίσεις δεν συνεπάγεται απαραίτητα και κάποια αξιολογική ιεράρχηση για τη μια ή την άλλη, καθώς έχουν διαφορετικές προϋποθέσεις και απευθύνονται συχνά σε διαφορετικές περιπτώσεις τουριστικής ανάπτυξης.

Η πρώτη, για παράδειγμα, θα είχε ιδιαίτερη σημασία ως στρατηγική για περιοχές που έχουν ήδη αναπτυχθεί ως τουριστικοί προορισμοί, όπου πιθανώς παρατηρούνται σημεία κόπωσης ή κορεσμού, και σε μια πολιτική αναδιάρθρωσης του τουριστικού προϊόντος ή διατήρησης της τουριστικής δραστηριότητας, δράσεις με άξονα την ποιότητα του περιβάλλοντος θα μπορούσαν να συμβάλλουν προς τους στόχους

αυτούς. Στο πλαίσιο αυτό, συνήθως έχουν σημαντικό ρόλο η τεχνολογία και οργανωτικά μέσα για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων του τουρισμού (π.χ. βιολογικοί καθαρισμοί λυμάτων, αποκομιδή και διάθεση στερεών αποβλήτων, παρεμβάσεις στο δομημένο περιβάλλον, οικολογική αξιολόγηση).

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 1

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΜΥΚΟΝΟΥ

Η Μύκονος αποτελεί έναν από τους πιο γνωστούς τουριστικούς προορισμούς που αναπτύχθηκε με ιδιαίτερα ταχείς ρυθμούς τις τελευταίες δεκαετίες και ήδη βρίσκεται σ' ένα ώριμο στάδιο ανάπτυξης, με ενδείξεις για ενδεχόμενα πρώτα σημάδια κορεσμού. Το νησί έχει έκταση 103,5 τ. χλμ. με 81,5 χλμ. ακτής, σχετικά ορεινό, με λιγιστούς υδάτινους πόρους, υπέροχες παραλίες και μοναδική αρχιτεκτονική κληρονομιά. Η εκρηκτική άνοδος του τουρισμού των τελευταίων δεκαετιών φαίνεται να απειλεί σοβαρά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του νησιού. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η Χώρα, που καταλάμβανε το 1960 μόλις 33 εκτάρια, τριπλασίασε το μέγεθος της φθάνοντας τα 100 εκτάρια στις αρχές της δεκαετίας του '90 εξαιτίας της αστικοποίησης, οφειλόμενης αποκλειστικά στην τουριστική ανάπτυξη. Η Χώρα συγκεντρώνει το 76% του συνολικού πληθυσμού που ανέρχεται σε 6.500 κατοίκους (1991) από 2.690 το 1950. Η πραγματική πληθυσμιακή αύξηση είναι στην πραγματικότητα πολλαπλάσια καθώς οι αφίξεις ανέρχονται σε 60.000 (1990). Ανάλογη προφανώς είναι και η αύξηση στα καταλύματα. Από 100 κλίνες στη δεκαετία του '60, η Μύκονος έφθασε στις αρχές του '90 να διαθέτει 4.724 ξενοδοχειακές κλίνες. Σε αυτές θα πρέπει να προστεθούν 4.000 κλίνες σε ενοικιαζόμενα δωμάτια, 960 κλίνες σε δύο οργανωμένα τουριστικά χωριά, 6.000 κλίνες σε 3.000 δεύτερες κατοικίες και 504 θέσεις σε κάμπινγκ. Αν και επισήμως οι συνολικές κλίνες ανέρχονται σε 16.214, ο πραγματικός αριθμός εκτιμάται πολύ μεγαλύτερος καθώς θεωρείται ότι πλησιάζει τις 25.000. Είναι προφανές ότι η Μύκονος έχει αγγίξει τα όρια του κορεσμού και απαιτείται άμεσα η υιοθέτηση ειδικής πολιτικής. Αυτή θα πρέπει να εστιάζεται στον έλεγχο της ανάπτυξης μέσω του σχεδιασμού και της διαχείρισης, στον προσδιορισμό κάποιων μέγιστων ορίων με βάση κοινωνικά και περιβαλλοντικά κριτήρια, στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των εμπλεκόμενων προκειμένου να συνειδητοποιηθεί η αναγκαιότητα ελέγχου και σταθεροποίησης αυτής της ανάπτυξης, στην ανάπτυξη και άλλων εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως ο πολιτιστικός, στην αναδιοργάνωση της ζήτησης τόσο

χωρικά όσο και χρονικά, στην προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη μελλοντική ανάπτυξη.

Τουριστική ανάπτυξη στη Ρόδο.

Ακολούθως παρουσιάζεται συνοπτικά η περίπτωση της Ρόδου. Δίνονται στοιχεία για το σύστημα με ιδιαίτερη αναφορά στη σημασία του τουρισμού και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί. (Ειδική χωροταξική μελέτη για τη Ρόδο, 1998, ΥΠΕΧΩΔΕ).

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 2

Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗ ΡΟΔΟ

Τα νησιά της Δωδεκανήσου αποτελούν το 2% της συνολικής επικράτειας σε έκταση, το 1,5% του εθνικού πληθυσμού, ενώ συγκεντρώνουν το 15% της ξενοδοχειακής υποδομής, το 25% των αφίξεων και το 30% των διανυκτερεύσεων.

Το νησί της Ρόδου, με πληθυσμό 98.181, εμφάνισε σημαντική πληθυσμιακή αύξηση τις τελευταίες δεκαετίες (67% για την περίοδο 1950-1990). Οι ρυθμοί αύξησης είναι σημαντικά υψηλότεροι σε σχέση με άλλες περιοχές της χώρας με ανάλογο μέγεθος και οφείλονται στην άνοδο του τουρισμού, κυρίως μετά το 1970, όπου παρατηρείται μια σταδιακή μετατροπή της αγροτικής οικονομίας του νησιού. Η Ρόδος κατατάσσεται μεταξύ των 10 περιοχών με το υψηλότερο εισόδημα στη χώρα. Την περίοδο 1978-1991, η απασχόληση αυξήθηκε από 26.000 σε 40.000, αύξηση της τάξης του 55%, σημαντικά μεγαλύτερη από την αντίστοιχη αύξηση του πληθυσμού για την ίδια περίοδο, η οποία ήταν 31% για τη δεκαετία 1971-1981 και 21% για την επόμενη (1981-1991).

Η Ρόδος αποτελεί σημαντικό κέντρο υπηρεσιών για το σύνολο της περιφέρειας Νότιου Αιγαίου, ενώ λόγω της θέσης της είναι δυνατό να διαδραματίσει ένα σημαντικό ρόλο για την ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις. Τα παραπάνω στοιχεία υπογραμμίζουν το δυναμικό χαρακτήρα που διακρίνει το νησί της Ρόδου.

Η αβεβαιότητα που διακρίνει τις προοπτικές για τη Ρόδο συνδέεται κύρια με τις προοπτικές της ίδιας της τουριστικής ανάπτυξης.

Η Ρόδος αποτελεί ένα διεθνή τουριστικό προορισμό, που αναπτύχθηκε ιδιαίτερα γοργά στη διάρκεια των τελευταίων 40 χρόνων. Το γεγονός ότι οι ρυθμοί ανάπτυξης

τα τελευταία χρόνια είναι συγκριτικά μικρότεροι, μπορεί να αποτελεί μια πρώτη ένδειξη κορεσμού.

Το νησί έχει ένα τυπικό μεσογειακό τοπίο, με πευκοδάση και αειθαλή θαμνώνες, αρωματικά και καλλιέργειες όπως αμπέλια, ελιές και αμυγδαλιές. Οι φυσικές περιοχές (δάση, υγράτοποι) καλύπτουν το 75% του νησιού, οι καλλιεργούμενες το 20% και οι αστικές περιοχές, συμπεριλαμβανομένων των υποδομών, το υπόλοιπο 5%. Η Ρόδος έχει αρκετά δάση, η κάλυψη ξεπερνά το 40% σε σχέση με το αντίστοιχο μέσο εθνικό όρο 19%.

Με βάση στοιχεία του 1992, εκτιμάται ότι σ' ένα πρώτο κύκλο δαπανών οι τουριστικές δαπάνες συνιστούν το 48% του νησιωτικού ΑΕΠ, ενώ συνεκτιμώντας την εκ νέων δαπάνη του εισοδήματος των νοικοκυριών που έχει προέλθει από μισθούς κ.ά., τότε η τουριστική συνεισφορά στο ΑΕΠ ανέρχεται σε 80-85%. Η αύξηση αυτή αντανακλάται και στην αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων για την περίοδο 1982-90 με βάση το νόμο 1262/82. Με βάση το αναθεωρημένο θεσμικό πλαίσιο (1892/90) δεν δίνονται κίνητρα/ επιδοτήσεις στον τριτογενή τομέα παρά μόνο στην περίπτωση αναπαλαίωσης παραδοσιακών κτισμάτων.

Η ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού εντοπίζεται κύρια στο ανατολικό και βορειο-ανατολικό τμήμα του νησιού. Η πόλη της Ρόδου αντιμετωπίζει ήδη προβλήματα που σχετίζονται με τον τύπο της ανάπτυξης που είχε ακολουθήσει τις προηγούμενες δεκαετίες. Πολλές μονάδες απαιτούν ανακαίνιση, με ιδιαίτερα βέβαια υψηλό κόστος υλοποίησης. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι κάποιες παλαιές μονάδες έχουν αλλάξει χρήση.

Το πρόβλημα αυτό αντανακλάται περαιτέρω και σε χαμηλότερες τιμές ανά κλίνη στην πόλη της Ρόδου σε σχέση με τις τιμές που έχουν μονάδες νέες στο νότιο και ανατολικό τμήμα. Το πρόβλημα της ηχορύπανσης, κυκλοφοριακής συμφόρησης και στάθμευσης αποτελούν επίσης κάποια άλλα θέματα που επιδεινώνουν την κατάσταση.

Το 1992, ο αριθμός των επισκεπτών στη Ρόδο ήταν 1.225.000. Οι μονάδες εντοπίζονται στο Δήμο Ρόδου, την Ιαλυσό (Ιξιά), τις Καλυθιές (Φαληράκι), Κοσκινού και Αφάντου.

Ο προσδιορισμός των οικονομικών οφελών από τον τουρισμό είναι δύσκολο να εκτιμηθεί καθώς τα οφέλη που προκύπτουν είχαν και έμμεσο, πολλαπλασιαστικό χαρακτήρα. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση είχε βέβαια αρκετά οφέλη από την επιβολή δημοτικών φόρων.

Οι ρυθμοί ανάπτυξης του τουρισμού είναι σημαντικά μικρότεροι τα τελευταία χρόνια. Η εμφάνιση δε τουριστών χαμηλής εισοδηματικής τάξης και η συμπίεση των τιμών έχει ήδη θορυβήσει τους ανθρώπους που ασχολούνται με τον τουρισμό. Τα προβλήματα αυτά προφανώς συνδέονται τόσο με την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, και των παρεχομένων υπηρεσιών, αλλά και με την αύξηση της προσφοράς σε κλίνες, και την αδυναμία μόνιμης καλά οργανωμένης τουριστικής προβολής της πόλης της Ρόδου

Οι ρυθμοί, αύξησης της απασχόλησης δεν ακολουθούν τους ρυθμούς αύξησης του πληθυσμού, γεγονός που καθιστά αναγκαία την εισαγωγή εργατικού δυναμικού από άλλες περιοχές.

Άλλα προβλήματα: η εγκατάλειψη της Μεσαιωνικής Πόλης από τους κατοίκους της, η υφαλμύριση υδάτινων πόρων στο βόρειο τμήμα λόγω υπεράντλησης, πυρκαγιές από φυσικά αίτια αλλά και σε σχέση με την κερδοσκοπία γης, διάσπαρτη δόμηση, παράλληλα με την ακτή, σημαντικές δομήσεις στην Πόλη της Ρόδου, πρόβλημα κυκλοφοριακής συμφόρησης και στάθμευσης στην πόλη της Ρόδου, μη ικανοποιητική αποκατάσταση κτιρίων και χρήση τους, η μη ικανοποιητική εξυπηρέτηση και παροχή υπηρεσιών στους κατοίκους της Μεσαιωνικής Πόλης, η αισθητική υποβάθμιση από τις υπάρχουσες εμπορικές δραστηριότητες, πρόβλημα υπερσυγκέντρωσης τουρισμού στο βόρειο τρίγωνο, πληθυσμιακή υπερσυγκέντρωση στο βόρειο τμήμα του νησιού, υποβάθμιση της ποιότητας του τοπίου και του χώρου από την έντονη αστικοποίηση της ακτής, περιθωριοποίηση των αγροτικών κοινοτήτων και γενικότερα αυτών της ενδοχώρας του νησιού, αξιοποίηση των πόρων με μοναδικό στόχο την οικονομική αύξηση, υπερεξάρτηση της οικονομίας από τον παράκτιο τουρισμό, αναπτυξιακή πόλωση μεταξύ βορρά-νότου, περιορισμένες οικονομικές συνδέσεις τουρισμού με πρωτογενή, δευτερογενή τομέα, κοινωνικοοικονομική περιθωριοποίηση των ορεινών, ημιορεινών οικισμών (ενδοχώρα), αύξηση της απασχόλησης με μεγαλύτερο ρυθμό από αυτό του πληθυσμού, αυξανόμενη περιφερειακή πίεση στο παράκτιο περιβάλλον, εγκατάλειψη οικολογικών, αρχαιολογικών και πολιτισμικών πόρων.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η διαμόρφωση μιας πολιτικής για τον τουρισμό στη Ρόδο δεν είναι δυνατό να είναι ενιαία για το σύνολο του νησιού, καθώς το βόρειο τρίγωνο που συγκεντρώνει και το μεγαλύτερο ποσοστό της τουριστικής ανάπτυξης αντιμετωπίζει διαφορετικής υφής προβλήματα σε σχέση με το ανατολικό

τμήμα, που αναπτύχθηκε πρόσφατα και απέχει από το στάδιο του κορεσμού, και βέβαια από το κεντρικό και δυτικό τμήμα του νησιού, που βασίζεται κατά κύριο λόγο στον πρωτογενή τομέα για την ανάπτυξη του.

Σε μια πρώτη προσέγγιση θα μπορούσε να αντιστοιχίσει κανείς καθεμιά από τις τρεις παραπάνω περιοχές σε τρεις διαφορετικούς τύπους πολιτικής για τον τουρισμό. Στην περίπτωση του βόρειου τριγώνου απαιτείται η υιοθέτηση μέτρων για την αναβάθμιση του τουρισμού μέσω της διαφοροποίησης των παρεχόμενων υπηρεσιών, την αναβάθμιση του περιβάλλοντος, τόσο φυσικού όσο και δομημένου, τη διαχείριση της τουριστικής ροής για την αποφυγή της έντονης υπερσυγκέντρωσης των επισκεπτών. Η έμφαση προφανώς εντοπίζεται στις υποδομές αλλά και σε μέτρα αποκατάστασης και αναβάθμισης.

Στο ανατολικό τμήμα, προφανώς η πολιτική θα μπορούσε να στοχεύει στην προστασία των ευαίσθητων πόρων και συστημάτων και στην αξιοποίηση τους προς όφελος της τουριστικής ανάπτυξης. Στο κεντρικό και δυτικό τμήμα, τέλος, θα μπορούσε να επιδιώξει κανείς μια ήπια τουριστική ανάπτυξη η οποία θα συμβάλει μαζί με τον πρωτογενή τομέα στη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής.

6.3 ΟΙ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.

Οι αλλαγές στο σύστημα του τουρισμού αλλά και ευρύτερες κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές μεταβολές ερμήνευσαν σ' αυτή την εργασία τις χαρακτηριστικές προσεγγίσεις σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Ακολουθώντας το ίδιο ερμηνευτικό σχήμα, διαγράφονται παρακάτω οι πιθανές κατευθύνσεις του σχεδιασμού στις αμέσως επόμενες δεκαετίες. Φυσικά, η αποδοχή και εφαρμοσιμότητά τους σε συγκεκριμένα χωρικά επίπεδα και κοινωνικοοικονομικά σχήματα δεν είναι δυνατό να εκτιμηθεί και να καλυφθεί στα πλαίσια αυτής της εργασίας.

Παρόλο που η ουσιαστική φύση του φαινομένου του τουρισμού δεν προβλέπεται (ή δεν είναι δυνατόν) να αλλάξει, στο μέλλον πρόκειται να διαφοροποιηθεί ακόμα περισσότερο από άποψη οργάνωσης δραστηριοτήτων, χωροχρονικών χαρακτηριστικών και συμμετοχής νέων ομάδων του πληθυσμού. Αυτό εικάζεται στη βάση των τωρινών τάσεων, που μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν: (α) τη μείωση της ελκυστικότητας του μαζικού τουρισμού (τουλάχιστον μεγάλης κλίμακας), (β) την αναζήτηση και την ανάπτυξη νέων (των λεγόμενων εναλλακτικών) μορφών τουρισμού,

(γ) την προσπάθεια μείωσης της εποχικότητας των σχετικών με τουρισμό δραστηριοτήτων, (δ) τον κορεσμό πολλών προορισμών και την αναζήτηση νέων, (ε) τη χρήση του τουρισμού ως κύριου μοχλού και μέσου για την ενίσχυση πολλών οικονομιών (ιδιαίτερα περιοχών του αναπτυσσόμενου κόσμου, σε αντίθεση με το παρελθόν), (στ) στα πλαίσια της προηγούμενης τάσης, την αξιοποίηση πόρων που μέχρι τώρα δεν ανήκαν στους συμβατικούς τουριστικούς πόρους (π.χ. βιομηχανικά κτήρια ή περιοχές), (ζ) το συνδυασμό της δραστηριότητας της αναψυχής και του τουρισμού με άλλες δραστηριότητες (π. χ συνέδρια, υγεία, επαγγελματικές συναντήσεις), (η) τη συμπληρωματική ανάπτυξη γειτονικών προορισμών για μείωση της αβεβαιότητας και επίτευξη περισσότερων ωφελειών (λόγω οικονομιών συγκέντρωσης και γειτνίασης). Οι εξελίξεις αυτές πολύ πιθανόν να απαιτήσουν περισσότερο συστηματικό σχεδιασμό και συντονισμένη χρήση των διαθέσιμων πόρων, για να αποφευχθούν συγκρούσεις χρήσεων που θα μειώσουν τα προσδοκώμενα οφέλη της τουριστικής ανάπτυξης.

Η παλιά δομή του περιβάλλοντος λήψης αποφάσεων τουριστικής ανάπτυξης παρουσιάζει τάσεις μεταβολής. Η άμεση εμπλοκή του δημόσιου τομέα στην ενίσχυση της τουριστικής προσφοράς μειώνεται, και επαναπροσδιορίζεται ο ρόλος του. Ο δημόσιος τομέας καλείται περισσότερο να προσφέρει το ευρύ πλαίσιο ρύθμισης των οικονομικών δραστηριοτήτων στο χώρο με στόχο την αειφορία. Με άλλα λόγια, να εξασφαλίζει διαδικασίες και μηχανισμούς ισόρροπης ανάπτυξης τους, εξοικονόμησης πόρων, προστασίας του περιβάλλοντος και δίκαιης κατανομής του κόστους και των ωφελειών της ανάπτυξης γενικότερα.

Από την άλλη πλευρά, στον ιδιωτικό τομέα σημειώνονται τάσεις προς ένα μοντέλο ολιγοπωλιακού ανταγωνισμού, όπως έχει συμβεί (και/ ή συμβαίνει) και σε άλλους κλάδους της οικονομίας. Τάσεις συγκέντρωσης στον ιδιωτικό τουριστικό τομέα, με συγχωνεύσεις μεγάλων τουριστικών οργανισμών, παράγουν πιο καθιερωμένα σχήματα οργάνωσης που αναλαμβάνουν ποικιλία δραστηριοτήτων που εξυπηρετούν τον τουρισμό. Παρόλο που οι μικρής κλίμακας (π.χ. οικογενειακές) επιχειρήσεις θα συνεχίσουν πιθανόν να συμβάλλουν σημαντικά στην παροχή πλήθους υπηρεσιών απαραίτητων για την ανάπτυξη του τουρισμού, είναι πιθανό να αναγκαστούν να δράσουν σε πλαίσια που ουσιαστικά καθορίζονται από μεγάλης κλίμακας ιδιωτικούς φορείς που μπορούν να ελέγχουν την τουριστική αγορά. Ο ρόλος των μη κυβερνητικών οργανώσεων, μέχρι τώρα μάλλον ασθενικός και περιορισμένος, αναμένεται να είναι πιο αποφασιστικός στο μέλλον όσον αφορά την προστασία του περιβάλλοντος των τουριστικών περιοχών και την υποστήριξη των τοπικών κοινωνιών για άσκηση περισσότερου ελέγχου στις αναπτυξιακές επιλογές που τις επηρεάζουν.

Η επιστημονική ανάλυση του τουρισμού και της ανάπτυξης του θα προχωρήσει περισσότερο, όπως δείχνει η τρέχουσα σημαντική δραστηριότητα στις περιοχές της περιφερειακής επιστήμης και του σχεδιασμού, της γεωγραφίας και πλήθους άλλων κοινωνικών και περιβαλλοντικών επιστημών. Αναμένεται να διαμορφωθούν και να τελειοποιηθούν εργαλεία χρήσιμα για τη στήριξη λήψης αποφάσεων σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης, με τις μεθοδολογίες ανάλυσης και αξιολόγησης επιπτώσεων και τα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών να παίζουν πρωτεύοντα ρόλο. Οι προσεγγίσεις του σχεδιασμού γενικότερα φαίνεται να κινούνται μελλοντικά προς περισσότερο ολοκληρωμένα (χωρικά και τομεακά) σχήματα και να προσανατολίζονται στην επίτευξη της αειφορίας, όσο ασαφής και αν παραμένει αυτή η έννοια ως στόχος σχεδιασμού.

Ποιες προσεγγίσεις στο σχεδιασμό αναμένονται με τις παραπάνω πιθανολογούμενες μεταβολές των καθοριστικών τους παραγόντων; Η ολοκληρωμένη προσέγγιση με στόχο την αειφόρο ανάπτυξη θα συνεχίσει να είναι η επίσημη τουλάχιστον προσέγγιση των φορέων που θα έχουν την ευθύνη του σχεδιασμού αυτής της ανάπτυξης. Αλλά πιθανόν να μην είναι συμβολικός και μόνο ο λόγος υιοθέτησης αυτής της προσέγγισης. Η προβλεπόμενη πολυμορφία της τουριστικής ανάπτυξης και των εμπλεκόμενων ομάδων, ο μεγάλος αριθμός των πιθανών επιπτώσεων, η (πολιτικά και γεωγραφικά δομημένη) αβεβαιότητα και αστάθεια της τουριστικής ζήτησης οδηγούν σε αναζήτηση ολοκληρωμένων αντιμετώπισεων και λύσεων από τους ενδιαφερόμενους φορείς. Συγχρόνως, το αίτημα για κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα ευκαιριών θα ενισχύσει και τη συμμετοχική προσέγγιση, η οποία μπορεί να βαίνει παράλληλα ή σε συνδυασμό με την ολοκληρωμένη/ αειφόρο. Η διεύρυνση της βάσης λήψης αποφάσεων και η πλατιά κοινωνική συναίνεση ίσως αναδειχθούν σε απαραίτητες προϋποθέσεις για τη βιωσιμότητα της τουριστικής ανάπτυξης στο μέλλον.

Σε περιοχές όπου ο τουρισμός αποτελεί μία από αρκετές άλλες ισχυρές εναλλακτικές επιλογές, είναι πιθανό η τουριστική ανάπτυξη να ενταχθεί στον ευρύτερο χωροταξικό σχεδιασμό με στόχο την αειφορία. Η προσέγγιση που θα υιοθετείται μπορεί να μην είναι απαραίτητα συνόπτική/ καθολική. Λογικά, θα είναι γενικά ολοκληρωμένη - σε αντιδιαστολή με τη στενά τομεακή - με τον τουρισμό να αντιμετωπίζεται ως μία από τις πολλές δραστηριότητες που απαιτεί τη χρήση των πόρων της περιοχής και που η ανάπτυξη του και τα σχετιζόμενα με αυτήν οφέλη και ζημίες σταθμίζονται (και συντονίζονται) με τα αντίστοιχα άλλων δραστηριοτήτων. Αλλά, ανάλογα με τις επικρατούσες πολιτικοκοινωνικές και οικονομικές συνθήκες και

συγκυρίες, καθώς και τη χωρική κλίμακα αναφοράς, είναι πιθανό να υιοθετηθούν και άλλες προσεγγίσεις, όπως η αποσπασματική, η συνηγορική, η εταιρική κ.λπ.

Η αποσπασματική προσέγγιση πιθανόν να υποχωρήσει σημαντικά, αλλά δεν θα εκλείψει, ανεξάρτητα από επίπεδο, γιατί αποτελεί σε αρκετές περιπτώσεις μια εγκαθιδρυμένη προσέγγιση που είναι δύσκολο να εγκαταλειφθεί όταν το γενικότερο κλίμα την ευνοεί. Σαφώς θα είναι μια «μεταλλαγμένη» αποσπασματική προσέγγιση σε σχέση με τις προηγούμενες μορφές της, με δεδομένες τις εξελίξεις σε πολλούς τομείς που θα κάνουν πιο συστηματικό και αυτόν ακόμα τον τρόπο λήψης αποφάσεων.

Το ερώτημα, τέλος, κατά πόσο η «άτυπη» προσέγγιση θα επιβιώσει και θα συνεχιστεί στο μέλλον παραμένει ανοικτό. Ο άτυπος τομέας, κατά κανόνα, αναπτύσσεται παράλληλα με τον τυπικό και επηρεάζεται από ευρύτερες κοινωνικοοικονομικές μεταβολές, καθώς και από την έκταση των περιορισμών που απορρέουν από τις τυπικές ρυθμίσεις των ζητημάτων ανάπτυξης. Εκτιμάται ότι η μελλοντική παρουσία του είναι περισσότερο θέμα κατάλληλου χειρισμού των ιδιαιτεροτήτων ανάπτυξης (και όχι μόνο της τουριστικής) συγκεκριμένων χωρικών συνόλων, παρά θέμα αυτόνομης ανάπτυξης άτυπων δραστηριοτήτων.

Φυσικά, μια σύντομη εξέταση χαρακτηριστικών προσεγγίσεων στο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης δεν μπορεί να καλύψει όλες τις πτυχές και τις ιδιαιτερότητες των προσεγγίσεων που έχουν υιοθετηθεί στην πραγματικότητα. Είναι δε πολύ πιθανό οι πραγματικές προσεγγίσεις να είναι μίγματα από τις «αμιγείς» που παρουσιάστηκαν στις προηγούμενες ενότητες. Εξίσου πιθανό είναι επίσης να υπάρχουν και άλλες προσεγγίσεις οι οποίες να έχουν υπαγορευτεί από τις ιδιαιτερότητες κάθε περίπτωσης. Σε τελική ανάλυση, πέρα από το θεωρητικό του ενδιαφέρον, το ζήτημα των προσεγγίσεων σχεδιασμού έχει σημαντικές πρακτικές απόψεις. Τελικά ποια προσέγγιση «δούλεψε» ή «δουλεύει»; Με την έννοια τού αν πέτυχε στόχους ευρύτερα κοινωνικούς και όχι αποκλειστικά στενούς (και συχνά βραχυπρόθεσμους) στόχους συγκεκριμένων φορέων; Έτσι, η μελλοντική έρευνα μπορεί να εμβαθύνει τόσο σε θεωρητικά όσο και σε πρακτικά ερωτήματα όπως:

(α) Πώς διαφοροποιείται η προσέγγιση στο σχεδιασμό ανάλογα με τη δομή του περιβάλλοντος λήψης αποφάσεων και τις μεταβολές του στο χρόνο σε διάφορες χώρες του αναπτυσσόμενου και του αναπτυσσόμενου κόσμου;

(β) Πώς διαφοροποιείται η προσέγγιση στο σχεδιασμό ανάλογα με τη μορφή του τουρισμού που αναπτύσσεται (π.χ. ιστορικός, αστικός, οικολογικός...);

(γ) Ποιες άλλες προσεγγίσεις, εκτός από αυτές που αναλύθηκαν, διαφαίνονται στη βάση πραγματικών περιπτώσεων (π.χ. προσαρμοστικός, συνηγορικός κ.λπ. σχεδιασμός); Η

(δ) Τι «μίγματα» προσεγγίσεων αποκαλύπτουν μελέτες πραγματικών περιπτώσεων τουριστικής ανάπτυξης και πώς ερμηνεύονται;

(ε) Πώς διαμορφώνεται η προσέγγιση στο σχεδιασμό υπό την επίδραση των τάσεων παγκοσμιοποίησης και ποιοι είναι οι φορείς που ουσιαστικά τον αναλαμβάνουν (με την έννοια ότι μπορούν και εκτελούν τα όποια σχέδια);

(στ) Πώς επηρεάζει το περιβάλλον εφαρμογής την επιτυχία των σχεδίων τουριστικής ανάπτυξης;

(ζ) Ποιοι συγκεκριμένοι παράγοντες (και πώς) συμβάλλουν στην έκβαση των προσπαθειών σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης; και φυσικά

(η) Τελικά τα όποια αποτελέσματα (κυρίως τα θετικά) της τουριστικής ανάπτυξης μπορούν να αποδοθούν σε τυπικό σχεδιασμό (έτσι όπως διατυπώνεται στην επίσημη βιβλιογραφία) ή έχουν προκύψει από περισσότερο σύνθετες διαδικασίες όπου ο τυπικός σχεδιασμός έχει παίξει απλά κάποιον, αλλά όχι αναγκαστικά τον κύριο, ρόλο;

Στο σημείο αυτό θα παρουσιάσουμε περιγραμματικά μια μελέτη- πρόταση που αφορά την περιοχή του Πάρνωνα (Αρκαδία- Λακωνία). Τα στοιχεία τα αντλήσαμε από την αναπτυξιακή εταιρεία 'ΠΑΡΝΩΝΑΣ' με έδρα στο Άστρος Αρκαδίας.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ (Strengths)

- ✓ Πλούσιο φυσικό περιβάλλον Πάρνωννα και Ταυγέτου (επτά περιοχές Natura 2000 πληθώρα ενδημικών ειδών κ.α)
- ✓ Πυκνή παρουσία πολιτιστικών πόρων- Αξιόλογη πολιτιστική κληρονομιά
- ✓ Εγγύτητα της περιοχής σε αστικά κέντρα (π.χ. Αθήνα, Τρίπολη, Σπάρτη, Άργος)
- ✓ Μικρό ποσοστό ανεργίας σε σχέση με την ευρύτερη περιοχή
- ✓ Άριστη ποιότητα αγροτικών προϊόντων (πέντε προϊόντα ΠΟΠ - ΠΓΕ)
- ✓ Αυξημένες δυνατότητες για άσκηση βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας
- ✓ Ταύτιση της εικόνας της περιοχής με το φυσικό και πολιτιστικό της περιβάλλον
- ✓ Ηπιότητα κλίματος - καλή ποιότητα θαλασσών
- ✓ Ευνοϊκή στάση του ενδογενούς παράγοντα (στάση κατοίκων περιοχής και ενεργοποίηση τοπικών φορέων σε θέματα τουρισμού)

ΑΔΥΝΑΜΕΙΣ (Weaknesses)

- ✓ Έλλειψη σχεδιασμού για την αξιοποίηση φυσικών και ιστορικών πόρων
- ✓ Χαμηλό μορφωτικό επίπεδο πληθυσμού
- ✓ Χαμηλό ποσοστό ενεργού πληθυσμού
- ✓ Μεγάλο ποσοστό υποαπασχόλησης και δυσκολίες ένταξης γυναικών στην αγορά εργασίας
- ✓ Έλλειψη σύγχρονων δεξιοτήτων και εξειδίκευσης
- ✓ Δυσμενής ηλικιακή διάρθρωση των αγροτών και χαμηλό μορφωτικό επίπεδο αυτών
- ✓ Υψηλό κόστος παραγωγής προϊόντων
- ✓ Χαμηλός βαθμός μεταποίησης - τυποποίησης πρωτογενούς παραγωγής
- ✓ Μεγάλη εξάρτηση από την ελαιοκαλλιέργεια
- ✓ Μικρό μέγεθος επιχειρηματικών και τουριστικών μονάδων με χαμηλό βαθμό οργάνωσης και υπηρεσιών
- ✓ Άνιση χωροταξική τουριστική ανάπτυξη και υποδομή
- ✓ Έλλειψεις στις κοινωνικές και τεχνικές υποδομές

ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ (Opportunities)

- ✓ Επικείμενη θεσμοθέτηση Οικολογικού Πάρκου Πάρνωννα ως περιοχή οικοανάπτυξης και Εθνικού Πάρκου Ταυγέτου
- ✓ Διοργάνωση Πολιτιστικής Ολυμπιάδας 2004
- ✓ Ανάπτυξη τηλεπικοινωνιών
- ✓ Πληθώρα χρηματοδοτικών μέσων (Γ * ΚΠΣ, αναπτυξιακά προγράμματα κλπ.)
- ✓ Στροφή καταναλωτών προς την υγιεινή διατροφή (π.χ βιολογικά προϊόντα)
- ✓ Δυνατότητα διείσδυσης των πιστοποιημένων και βιολογικών προϊόντων της περιοχής σε νέες αγορές
- ✓ Ραγδαία ανάπτυξη / κατανάλωση εναλλακτικών τουριστικών δραστηριοτήτων
- ✓ Ισχυροποίηση τοπικών εταιρικών δεσμών
- ✓ Δημοιουργία διακρατικών σχέσεων επιχειρηματικής συνεργασίας
- ✓ Παλινοστροφή ομογενών στον τόπο καταγωγής τους (αύξηση κατανάλωσης - επενδύσεων)

ΑΠΕΙΛΕΣ (Threats)

- ✓ Συνεχιζόμενη πληθυσμιακή συρρίκνωση και γήρανση του πληθυσμού
- ✓ Δασικές πυρκαγιές / ανεξέλεγκτη βόσκηση
- ✓ Σταδιακή εξαφάνιση της ιδιαιτερότητας στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς (π.χ. Τσακώνικη διάλεκτος)
- ✓ Συνεχιζόμενη μετανάστευση του νέου πληθυσμού προς πεδινές περιοχές και αστικά κέντρα
- ✓ Σταδιακή απαξίωση γεωργικού επαγγέλματος και σταδιακή μείωση της παραγωγικότητας του πρωτογενή τομέα
- ✓ Σταδιακή μείωση των εισοδηματικών ενισχύσεων και διεθνοποίηση των αγορών
- ✓ Εξάντληση των υδάτινων αποθεμάτων / φαινόμενα αφαιμάκωσης
- ✓ Υψηλός βαθμός αποεπένδυσης / έλλειψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών
- ✓ Καθυστερήσεις στην αντιμετώπιση προβλημάτων υποδομής του τουριστικού κλάδου
- ✓ Ανυπαρξία στρατηγικής τουριστικής ανάπτυξης και marketing
- ✓ Χαμηλό επίπεδο δημόσιας διοίκησης και υποδομών αυτής

SWOT Ανάλυσης της περιοχής εφαρμογής

ΠΛΑΙΣΙΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Σύμφωνα με τις χωροταξικές προτεραιότητες του Γ' ΚΠΣ, η χωροταξική πολιτική καλείται να υποστηρίξει την ευρύτερη διαδικασία ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας που αναφέρονται συνοπτικά στην :

1. Χωροταξική υποστήριξη μίας εξωστρεφούς γεωπολιτικής και γεωοικονομικής στρατηγικής με σημεία αναφοράς τα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο.

2. Μείωση της συγκοινωνιακής απομόνωσης από τους πυρήνες της ανάπτυξης του ευρωπαϊκού χώρου και την διαπεριφερειακή ολοκλήρωση του ελληνικού χώρου όσον αφορά στις υπερτοπικές υποδομές.

3. Αξιοποίηση των υπαρχόντων και ανάδειξη νέων αξόνων ανάπτυξης (βόρειος άξονας, δυτικός άξονας).

4. Ενίσχυση του διεθνούς μητροπολιτικού ρόλου και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης.

5. Αξιοποίηση του περιβάλλοντος ως παράγοντα έλξης δραστηριοτήτων που χωροθετούνται στο διεθνή χώρο.

6. Υποστήριξη και αξιοποίηση της νέας διοικητικής γεωγραφίας.

7. Ενίσχυση της πολιτικής γης (συντονισμός, νέα οικονομικά εργαλεία, αντισταθμιστικοί μηχανισμοί).

8. Προώθηση του στρατηγικού και φυσικού χωροταξικού σχεδιασμού, με έμφαση στον περιφερειακό σχεδιασμό χρήσεων γης στις ευαίσθητες ή υπό πίεση ζώνες (ακτές, περιαστικές ζώνες, γραμμικοί άξονες ανάπτυξης και μεταφορών). Στο ίδιο πλαίσιο προβλέπεται αποτελεσματικός έλεγχος της εκτός σχεδίου δόμησης (με κατασταλτικά και προληπτικά μέτρα).

Ο Γενικός Αναπτυξιακός Στόχος για την Περιφέρεια είναι η μείωση της αναπτυξιακής υστέρησης της ενδοχώρας με αξιοποίηση των φυσικών και πολιτισμικών της αποθεμάτων και τη βιώσιμη διαχείριση των πόρων στις ήδη αναπτυγμένες περιοχές.

Ο Γενικός Στόχος αναλύεται στους παρακάτω ειδικότερους αναπτυξιακούς στόχους:

- Αξιοποίηση της γειννίας με τη μητροπολιτική περιφέρεια της Αττικής μέσω των νέων οδικών αξόνων.
- Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων.

- Ολοκληρωμένη ανάπτυξη της ορεινής ενδοχώρας και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Ενίσχυση της τουριστικής δραστηριότητας στη ΝΔ Πελοπόννησο και εξυγίανση και ορθολογική ανάπτυξη των υφιστάμενων τουριστικών περιοχών.

Οι κύριοι στόχοι που διέπουν το πρότυπο της χωρικής ανάπτυξης της Περιφέρειας Πελοποννήσου είναι:

Ισχυροποίηση του περιφερειακού της ρόλου

- Δημιουργία προϋποθέσεων για μείωση του φαινομένου του δυϊσμού της
- Δημιουργία ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων σε διαπεριφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο
- Εξορθολογισμός των σχέσεων αλληλεξάρτησης από το οικονομικό σύμπλεγμα Αττικής - Πειραιά
- Δημιουργία προϋποθέσεων για μελλοντική ανάδειξή της σε ισχυρό εναλλακτικό συγκοινωνιακό κόμβο σε Μεσογειακό επίπεδο.
- Δημιουργία προϋποθέσεων για ανάπτυξη μελλοντικών στρατηγικών μείωσης της εξάρτησής της από το σύμπλεγμα Αττικής - Πειραιά και ενδυνάμωσης της λογικής των μικροπεριφερειών προγραμματισμού
- Ενίσχυση του ρόλου των αστικών κέντρων και στην προώθηση της ενδογενούς - τοπικής ανάπτυξης, (όπως προδιαγράφεται και στα κείμενα για το Γ ΣΠΑ 2000-2006)

Γίνεται κατανοητό, ότι η συνέργεια των στόχων του Τοπικού Προγράμματος Leader + με τις χωροταξικές προτεραιότητες του Γ' ΚΠΣ και ιδιαίτερα τους στόχους του Χωροταξικού Σχεδιασμού της Περιφέρειας Πελοποννήσου είναι εμφανής. Ιδιαίτερη συνάφεια παρουσιάζεται αναφορικά με την ισχυροποίηση του ρόλου της Περιφέρειας, τη μείωση του φαινομένου του δυϊσμού της, τη μείωση της αναπτυξιακής υστέρησης της ενδοχώρας με αξιοποίηση των φυσικών και πολιτισμικών της αποθεμάτων και τη βιώσιμη διαχείριση των πόρων στις ήδη αναπτυγμένες περιοχές.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Το φυσικό περιβάλλον αποτελεί το σπουδαιότερο συγκριτικό πλεονέκτημα της περιοχής παρέμβασης, στηρίζοντας το κεντρικό θέμα συσπείρωσης που είναι η οικοανάπτυξη. Περιλαμβάνοντας τους δύο μεγάλους ορεινούς όγκους του Πάρωνα και του Ταυγέτου συνιστά κρίσιμο παράγοντα ανάπτυξης για την ανάπτυξη εναλλακτικών κυρίως μορφών τουρισμού για όλη την περιοχή. Η διατήρηση των φυσικών πόρων συνδέεται άμεσα με την αναζήτηση νέων μορφών αξιοποίησης τους και την αναδιάρθρωση εκείνων των παραγωγικών δραστηριοτήτων που φθίνουν ή τείνουν να γίνουν ανεξέλεγκτες. Οι φυσικοί πόροι, σε συνδυασμό με τα πλούσια ιστορικά και παραδοσιακά στοιχεία της περιοχής, δείχνουν ως κυριότερο άξονα οικονομικής ανάπτυξης τις ήπιες δραστηριότητες αναψυχής, περιλαμβάνοντας ένα ποικίλο πλήθος συμπληρωματικών δράσεων που θα ενισχύσουν τις τοπικές αγορές και θα ωθήσουν την βιώσιμων δημιουργία υπηρεσιών εξυπηρέτησης.

Στο πλαίσιο αυτό της ήπιας ανάπτυξης, οι ορεινοί οικισμοί που θα αποτελέσουν και τους πυρήνες των δραστηριοτήτων που θα αναπτυχθούν στην περιοχή, προϋποθέτουν την μικρή και ""ήπια"" κλίμακα των οικοδομικών έργων. Επιπλέον, πρέπει να εξασφαλιστεί η βελτίωση (χάραξη, σήμανση, ασφάλεια, διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου κ.α) και η συμπλήρωση του υπάρχοντος οδικού δικτύου. Αποτελεί δε, σημαντικό πλεονέκτημα για την περιοχή παρέμβασης η γειτνίαση με τον αυτοκινητόδρομο Κορίνθου - Τρίπολης και των αξόνων προς Σπάρτη και Καλαμάτα, που επιτρέπουν την άνετη και γρήγορη πρόσβαση για τους κατοίκους της πρωτεύουσας μέσω των οδικών προσβάσεων στη συνέχεια για τους ορεινούς όγκους του Πάρωνα και Ταυγέτου.

Όσον αφορά τις υποδομές, θα πρέπει να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικότερα όλα τα προβλήματα μόλυνσης και ρύπανσης (διαχείριση των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων, επιπτώσεις από γεωργοκτηνοτροφικές δραστηριότητες κ.α) που δημιουργούνται από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, τα οποία μελλοντικά ενδέχεται να επιδεινωθούν με την εντατικοποίηση αυτών.

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, τέσσερις (4) περιοχές έχουν κηρυχθεί ως τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και άλλες επτά (7) έχουν υπαχθεί στον εθνικό κατάλογο για ένταξη στις προστατευόμενες περιοχές του δικτύου ""ΦΥΣΗ 2000"", το οποίο περιλαμβάνει περιοχές όπου έχουν καταγραφεί σημαντικά είδη χλωρίδας, πανίδας και οικοτόπων. Αυτές οι περιοχές και πλήθος άλλων σημαντικών οικοτόπων σε συνδυασμό με την ύπαρξη διατηρητέων - παραδοσιακών αξιόλογων οικισμών που βρίσκονται διάσπαρτες στην περιοχή παρέμβασης

συνθέτουν ένα υπόβαθρο για την ανάδειξη και αξιοποίηση του περιβάλλοντος ως πρωτεύον στόχο του τοπικού προγράμματος. Για να εξασφαλιστεί όμως η διατήρηση αυτών απαιτείται παράλληλα με τα μέτρα ανάπτυξης η θεσμοθέτηση ζωνών περιοχών προστασίας και η αποτελεσματική προστασία αξιόλογων στοιχείων του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος που είτε προστατεύονται ατελώς είτε δεν προστατεύονται καθόλου (π.χ Γλυπία, ιερό Μαλεάτα Κοσμά κλπ.).

Η αποτελεσματικότητα, ωστόσο, των όποιων μέτρων προϋποθέτει πέρα από συντονισμένο σχεδιασμό, κυρίως την διασφάλιση των οικονομικών πόρων για την υλοποίηση τους και την κοινωνική αποδοχή. Σε γενικές γραμμές, μεγάλο τμήμα του πληθυσμού (σ' αυτό έχουν συμβάλει πολύ οι ενέργειες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης που προβλέπονταν στο ΕΠΠΕΡ) έχει συνειδητοποιήσει ότι η διατήρηση του περιβάλλοντος και η ανάδειξη του αποτελεί συγκριτικό αναπτυξιακό πλεονέκτημα σε σχέση με άλλες περιοχές.

Η εφαρμογή ενός συνολικού προγράμματος προστασίας της περιοχής, ειδικότερα, μπορεί να ενθαρρύνει δραστηριότητες όπως η μελισσοκομία, η καλλιέργεια αρωματικών φυτών (τσάι, μέντα, ρίγανη, φαρμακευτικά βότανα) στους δύο ορεινούς όγκους (και κυρίως στις περιοχές των Δήμων Ζάρακα, Οινούντος, Πελλάνας, Κροκεών, Γερονθρών, Νιάτων) και φυσικά του αγροτουρισμού σε συνδυασμό με την ανάδειξη των ιστορικών μνημείων της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής παράδοσης της τοπικής κοινωνίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ❖ **ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΑΡΧΕΣ, ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ.**
GARTNER, 2001 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝ
- ❖ **ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.**
GARTNER, 1999 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΩΝ.
- ❖ **ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.**
ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ, 2000 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝ.
- ❖ **ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.**
ΗΓΟΥΜΕΝΑΚΗΣ, 2000 ΕΚΔΟΣΕΙΣ INTERBOOKS.
- ❖ **ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.**
FENNEL, 2001 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝ.
- ❖ **ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.**
ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΟΛΟΓΩΝ, 1999 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΦΥΛΛΑ
- ❖ **ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΠΟΛΥΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ.**
ΠΑΡΙΣ ΤΣΑΡΤΑΣ, 2000 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΞΑΝΤΑΣ
- ❖ **ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.**
ΚΟΚΚΩΣΗΣ-ΤΣΑΡΤΑΣ, 2001 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ.
- ❖ **ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ- ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ ΓΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.**
ΜΠΕΝΕΤΑΤΟΥ, ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΣΤΕΡΓΙΟΥ, 2004 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝ
- ❖ **ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.**
ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ, ΓΕΩΡΓΑΚΕΛΟΣ, 2003 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΤΑΜΟΥΛΗ.
- ❖ **ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ.**
ΠΡΟΒΑΤΑΣ, 2003 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

❖ **SUSTAINABLE TOURISM: EUROPEAN EXPERIENCES.**

COCCOSSIS H., PARPAIRIS A., 1996 CAB INTERNATIONAL.

❖ **NATIONAL AND REGIONAL TOYRISM PLANNING.**

INSKEEP,E. 1994, LONDON, ROUTREDGE

❖ **TOURIST DEVELOPMENT.**

PEARCE D., 1989, 2ND EDITION ESSEX LONGMAN.